

VAASAN YLIOPISTO
JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Anna-Lotta Laitinen

POLIITIKON ARVOSTELU JOUKKOTIEDOTUKSESSA

Kunnian ja yksityiselämän suoja vaakalaudalla

Julkisoikeuden pro gradu
-tutkielma

VAASA 2019

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkimuskysymys, tutkielman aineisto ja tutkielman rajaus	7
1.2. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen asettumisen oikeuden kentälle	9
1.3. Tutkimuksen taustaa	10
1.4. Joukkoviestintä ja journalismi	13
1.5. Media	14
1.6. Tutkimuksen rakenne	14
2. POLIITTINEN VALTA JA MEDIAJULKISUUS	16
2.1. Poliittinen valta	17
2.2. Poliittisen vallan käyttö	19
2.3. Poliittisen vallan avoimuus ja julkisuus	20
2.4. Poliitiikan medioituminen ja mediajulkisuus	25
2.5. Median vaikutus poliittisiin päättäjiin	27
3. SANANVAPAUESTA PERUS- JA IHMISOIKEUTENA	30
3.1. Sananvapaus kansainvälisissä sopimuksissa	31
3.2. Sananvapaus Suomessa	32
3.3. Sananvapauslaki	34
3.4. Sananvapauserikokset	35
4. KUNNIAN JA YKSITYISYYDEN SUOJA JOUKKOTIEDOTUKSESSA	37
4.1. Kunnianloukkaus	38
4.1.1. Kunnianloukkauksen kohde joukkotiedotuksessa	41
4.1.2. Tavallinen ja törkeä tekemuoto	42
4.2. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen	48
4.3. Journalistin ohjeet ja median itsesääntely	53
4.4. Julkisen sanan neuvoston rooli	56
5. KUKA ON VASTUUSSA JULKAISUN SISÄLLÖSTÄ?	61
5.1. Päätoimittajan vastuu	61
5.2. Keskustelupalstojen ylläpitäjän vastuu	66
5.3. Lähdesuoja ja anonyymi ilmaisu journalistin suojana	71

6. JOHTOPÄÄTÖKSET	75
LÄHDELUETTELO	81

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
JSN	Julkisen sanan neuvosto
Julkisuuslaki	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KK	Kirjallinen kysymys
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteamietintö
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki 11.6.1999/731
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
SopS	Sopimus
Sananvapauslaki	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 9.8.2002/672
THO	Turun hovioikeus
VKS	Valtakunnansyyttäjä

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen yksikkö**

Tekijä:	Anna-Lotta Laitinen
Pro gradu -tutkielma:	Pääotsikko: Poliitikon arvostelu joukkotiedotuksessa – Kunnian ja yksityiselämän suoja vaakalaudalla
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Julkisoikeus
Työn ohjaaja:	Niina Mäntylä
Valmistumisvuosi:	2019

Sivumäärä: 91

TIIVISTELMÄ:

Viihteen tuottaminen yleisölle on tuonut poliittisten päättäjien henkilökohtaisen elämän lähemmäksi kansalaisia. Suomessa erityinen vuosikymmen on ollut 1970-luku, jolloin poliittisten päättäjien henkilökohtaista elämää alettiin erityisen paljon avata julkisuudessa. Kyseisenä vuosikymmenenä kunnianloukkaustuomiot kasvoivat. Hallitus epäili syyksi yksittäisten henkilöiden julkisuuteen nousua sekä joukkotiedotuksen kehittyneitä ja uusia käyttöön otettuja muotoja, jotka mahdollistivat nopean tiedon leviämisen paikasta toiseen saavuttaen kerralla suuren yleisön.

Tässä tutkielmassa tutkitaan journalistin oikeutta sananvapauden käyttöön joukkotiedotuksessa. Lisäksi tutkitaan poliittisten henkilöiden kuten eduskunnan kansanedustajien ja kunnan valtuustossa työskentelevien poliitikoiden kunnian ja yksityiselämän suojaa. Tarkoituksena on selvittää, voiko journalistin sananvapautta rajoittaa, mikäli journalisti on astunut poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojan alueelle. Tarkoituksena on myös selvittää, voiko poliitikko nauttia missään tapauksessa yksityishenkilön kaltaista kunnian ja yksityiselämän suojaa joukkotiedotuksessa.

Metodina tutkielmassa on käytetty oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia, jonka tarkoituksena on ollut tulkita ja jäsenellä voimassa olevaa oikeutta löytäen vastaukset esittämiini tutkimuskysymyksiin. Tutkielman aineistona olen käyttänyt kansallista lainsäädäntöä, kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, kansallista ja kansainvälistä oikeuskäytäntöä, julkisen sanan neuvoston ratkaisuja, virallislähteitä kuten hallituksen esityksiä, oikeustieteellistä ja viestintätieteellistä kirjallisuutta. Tutkielma sijoittuu mediaoikeuden alalle, josta keskityn journalistin sananvapautteen joukkotiedotuksessa ja joukkotiedotuksen oikeudelliseen sääntelyyn.

Tutkielmastani käy ilmi, että journalisteilla on korostunut sananvapaus. Journalistin korostunut sananvapaus johtuu journalistin asemasta kansalaisten tiedottajana ja poliittisen vallan vahtikoirana. Journalistin velvollisuus on joukkotiedotuksessa nostaa esille yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, joilla voidaan olettaa olevan vaikutusta kansalaisten elämään. Tällöin yhteiskunnallisesti merkittäviksi asioiksi voidaan katsoa myös sellaiset asiat, jotka liittyvät osittain poliitikon yksityiselämään kuten poliitikon talousvaikeudet tai parisuhde toiseen poliittisesti aktiiviseen henkilöön. Poliitikon on puolestaan julkisessa roolissaan hyväksyttävä häneen kohdistuva kritiikki, joka saattaa olla jopa osittain loukkaavaa. Lisäksi poliitikon on huomioitava, että hänen julkinen roolinsa vaikuttaa merkittävästi hänen kunnian ja yksityiselämän suojaansa, joka on alentunut.

AVAINSANAT: kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, sananvapaus, journalisti, joukkotiedotus, media

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys, tutkielman aineisto ja tutkielman rajaus

Tämän tutkielman aihe on poliitikon arvostelu joukkotiedotuksessa, jossa tarkastelun kohteena on journalistin oikeus sananvapauden käyttöön joukkotiedotuksessa. Journalistista käytän nimitystä journalisti tai toimittaja. Journalistin sananvapauden vastinparina tutkin poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaa. Poliitikoksi katson tässä tutkielmassa henkilöt, jotka ammatikseen harjoittavat politiikkaa ja ansaitsevat toimeentulonsa ainakin osittain poliittisella työllään¹. Tutkielmassa poliitikkoja ovat näin ollen eduskunnassa ja kunnan valtuustoissa työskentelevät kansanedustajat ja päättäjät. Poliitikoista käytän tutkielmassa nimityksiä kansanedustaja, poliitikko sekä poliittinen päättäjä.

Tutkimuskysymyksinä tutkielmaa johdattavat seuraavat kysymykset:

- 1) *Voiko journalisti paljastaa tietoja poliitikon yksityiselämästä ja arvostella poliitikkoa mielivaltaisesti joukkotiedotuksessa?*
- 2) *Onko journalistin sananvapautta mahdollista rajoittaa?*
- 3) *Voiko poliitikko julkisessa tehtävässä toimivana henkilönä nauttia yksityishenkilön kaltaista kunnian ja yksityiselämän suojaa?*

Tutkielmassa käsitellään journalistin sananvapautta perustuslain (731/1999) 12 §:n ja sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) eli sananvapauslain pohjalta. Poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaa puolestaan tarkastellaan sananvapauslain sekä rikoslain (39/1889) kohtien yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittäminen (RL 24:8 §), kunnianloukkaus (RL 24:9 §) ja törkeä kunnianloukkaus (24:10 §) pohjalta. Lisäksi sekä journalistin sananvapautta että poliitikon arvostelua tutkitaan paneutuen Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artiklaan sananvapaudesta, joka on tärkein pykälä tutkielman kannalta.

¹ Palonen 2012: 100.

Lainsäädännön lisäksi tutkielmassa paneudutaan kansalliseen oikeuskäytäntöön, mutta vähäisestä kansallisesta oikeuskäytännöstä johtuen suurempi merkitys tässä tutkielmassa annetaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännölle. EIT:n oikeuskäytännön perusteellinen esittäminen on perusteltua myös siitä syystä, koska Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset, jotka sääntelevät sananvapautta ja joita EIT soveltaa omassa oikeuskäytännössään². Varsinkin EIT:n tapaukset Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi sekä Ruusunen v. Suomi ovat hyvin merkittäviä tapauksia Suomen kannalta. Tapauksissa vastatusten ovat journalistin sananvapaus ja poliitikon kunnian sekä yksityiselämän suoja joukkotiedotuksessa. Kansallisen ja kansainvälisen oikeuskäytännön lisäksi tutkielmassa haetaan toisenlaista perspektiiviä ei oikeudellisista ratkaisuista, joilla tarkoitan julkisen sanan neuvoston (JSN) ratkaisuita. Lisäksi tutkielman aineistona on käytetty virallislähteitä ja aiheeseen liittyvää kirjallisuutta.

Tutkielmasta olen rajannut pois poliitikon oikeuden käyttää sananvapauttaan sekä valitusoikeuttaan. Lisäksi olen rajannut tutkielmasta pois poliitikon henkilötietojensuojan ja journalistin tiedonhankinnan rajoitukset. Tiedonhankinnasta sivuan ainoastaan journalistin ja kansalaisten oikeutta saada tieto julkisesta asiakirjasta. Muilta osin journalistin tiedonhankintaa en käsittele.

Kiinnostuin tekemään aiheesta tutkielman, koska poliitikot toimivat julkisessa tehtävässä ja asettavat itsensä sekä tekonsa väistämättä kansalaisten arvostelun alaiseksi. Jatkuvasti joukkoviestimissä on luettavana uutisia, jotka arvostelevat hyvin rajusti joko tiettyä poliitikkoa tai tiettyä puoluetta. Mikäli uutinen on julkaistu verkkolehdeissä usein julkaisun alta voi lukea lukemattoman määrän kommentteja, joissa kielenkäyttö on hyvin asiatonta ja poliitikkoa on arvosteltu hyvin rajusti. Poliitikkoa on saatettu nimittää esimerkiksi pahviksi tai päällepäsmäriksi³. Poliitikkoa on saatettu myös arvotella hänen johtamistyylistään johtuen liian miehiseksi tai liian naiselliseksi⁴. Usein mielessäni herää kysymys, mikä on toimittajan vastuu tällaisesta kirjoittelusta?

² HE 54/2002 vp s. 18.

³ JSN JSN 3581/SL/06; JSN 6663/SL/17.

⁴ JSN 6663/SL/17.

Poliitikoiden arvostelu on ollut yleistä aina. Kansalaisia on kautta aikojen kiinnostanut poliitikoiden henkilökohtainen elämä ja kansalaisilla on ollut tarve arvostella heitä. Tästä syystä mielestäni on mielenkiintoista tarkastella, journalistin oikeutta sananvapautensa käyttöön ja vastuuta sananvapausjutuissa, jotka koskevat poliitikon yksityiselämää. Tutkielman aiheesta tekee myös erityisen ajankohtaisen käsillä olevat vuoden 2019 eduskuntavaalit tätä tutkielmaa kirjoittaessani. Keskustelu ehdolle asettuneista poliitikoista käy mediassa nimittäin erittäin kiivaana.

1.2. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen asettumisen oikeuden kentälle

Tutkielma on laadittu lainopillisesti eli oikeusdogmaattisesta näkökulmasta lähestyen⁵. Oikeusdogmatiikka on oikeustieteellisen tutkimuksen vanhin haara. Oikeusdogmatiikkaa nimitetään myös lainopiksi, koska sen tarkoituksena on keskittyä jäsentelyn avulla tulkitsemaan oikeusnormeja, jotka ovat tietyllä hetkellä voimassa olevia. Lainopin lähestymistapa oikeusnormien tarkasteluun on sisäinen,⁶ jota myös tässä tutkielmassa käytän tulkiten lain esitöitä, perustuslakia, lakia sananvapauden käytöstä joukkoviestinnässä, rikoslakia, kansallista ja kansainvälistä oikeuskäytäntöä. Oikeusdogmatiikkaa kuitenkin täydennän tässä tutkielmassa myös muilla teorioilla, jotka tulevat viestintätieteistä.

Tämä tutkielma asettuu oikeustieteen monipuolisella kentällä viestintäoikeuden alalle. Viestintäoikeus on hyvin uusi oikeudenala, joka jakaantuu useampaan eri haaraan. Tässä tutkimuksessa viestintäoikeuden haaroista keskityn mediaoikeuteen, joka sisältää esimerkiksi sananvapauden käytön joukkoviestimissä. Viestintäoikeudelle ominaista on, että se esittäytyy poikkitieteellisenä kuten myös tässä tutkielmassa. Tässä tutkielmassa viestintäoikeuden kanssa rinnatusten käsitellään hallinto-oikeudellisia, valtiosääntöoikeudellisia ja rikosoikeudellisia asioita.⁷ Hallinto-oikeudesta tutkitaan julkisuusperiaatetta poliitikoiden noudattamana. Valtiosääntöoikeudesta tutkitaan vallanjako-oppia ja julkisen vallan avoimuutta. Rikosoikeudesta tutkitaan

⁵ Aarnio 1978: 52.

⁶ Husa & Pohjalainen 2009: 37.

⁷ Neuvonen 2008: 12.

sananvapausrikoksista kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä.

1.3. Tutkimuksen taustaa

Sananvapaus on perusoikeuksiin kuuluva poliittinen oikeus. Sananvapauden lisäksi poliittisia oikeuksia Suomessa ovat yhdistymisoikeus, kokoontumisoikeus ja osallistumisoikeus. Kaikilla poliittisilla perusoikeuksilla on yhteinen tavoite, jonka tarkoitus on kannustaa kansalaisia poliittiseen päätöksentekoon ja turvata kansalaisten poliittinen vapaus yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa.⁸ Poliittista vapauttaan sekä sananvapauttaan kansalaiset käyttävät yhteiskunnassa edustajiensa välityksellä. Kansalaisten edustajia, ovat toimittajat eli journalistit, jotka nostavat kansalaisten äänen kuuluville joukkotiedotusvälineissä. Ilman joukkotiedotusvälineitä ja journalistien tekemää työtä, kansalaisten olisi hyvin vaikea saada äänensä kuuluville yhteiskunnassa.⁹ Tästä syystä journalistin sananvapaudella on hyvin merkittävä rooli yhteiskunnassa ja sananvapaus voidaan esimerkiksi Karppisen mukaan ikään kuin asettaa kattokäsitteeksi, joka määrittää rajat viestinnän sääntelylle.¹⁰

Sananvapauden yhteydessä mainitaan usein julkisuus, jolla tarkoitetaan kansalaisten tai journalistien oikeutta saada ja hankkia tietoja. Julkisuus on tämän tutkielman kannalta olennaisessa roolissa, koska medialla eli lehdistöllä on korostunut velvollisuus ja oikeus tiedon hankkimiseen ja sen jakamiseen yleisölle¹¹. Tällöin monien poliittisten päätösten täytyy olla julkisia ja journalistien saatavissa. Journalistien oikeus julkisuuteen perustuu lehdistön eli median rooliin vallan vahtikoirona. Media vallan vahtikoiron roolissaan tarkkailee, hankkii ja jakaa tietoa julkisen vallan toiminnasta kansalaisille joukkotiedotusvälineitä hyödyntäen. Kansalaiset ovat oikeutettuja saamaan julkisuusperiaatteen myötä tietoja julkisen vallan toiminnasta ja heitä koskevista

⁸ Husa & Pohjalainen 2009: 157.

⁹ Heinon 1996: 225.

¹⁰ Karppinen 2012: 61.

¹¹ HE 54/2002 vp s. 43. Yleisöllä tarkoitetaan sitä vastaanottajakuntaa, jolle esimerkiksi julkaisu tai esitys on suunnattu.

päätöksistä uutisista, joita mediassa välitetään.¹² Münchenin julistuksen mukaan toimittajien velvollisuuksista ja oikeuksista (1971), journalistin vastuu on nimenomaan toimia kansalaisten puolesta ja olla ensisijaisesti heille vastuussa yhteiskunnassa tapahtuvista asioista. Vastuu poliittisille päättäjille on toisarvoinen ja kansalaisten tiedonsaantia on pidettävä aina etusijalla.¹³ Median rooli länsimaisissa demokratioissa onkin muodostunut tästä syystä niin merkittäväksi siten, että ilman mediaa demokraattinen yhteiskunta ei voisi toimia¹⁴.

Median rooli demokratian vahtikoirana ei kuitenkaan ole täysin moraaliton, koska sen tarkoitus on myös tuottaa viihdettä yleisölle. Viihteen tuottajana medially on kaupallinen rooli¹⁵. Viihdettä media tuottaa siten, että toimittajat kilpailevat kiinnostavista uutisaiheista. Mediassa esitetty uutinen on ollut onnistunut, jos se on onnistunut tavoittamaan mahdollisimman suuren yleisön sekä herättämään poliittista kansalaiskeskustelua yleisön keskuudessa. Lisäksi uutinen on ollut erittäin onnistunut, jos journalisti on onnistunut paljastamaan uutisessa jotain sellaista, jota poliittiset päättäjät ovat pyrkineet piilottelemaan julkisuudelta.¹⁶

Uutiset ovat suunniteltu ylipäättään siten, että ne herättäisivät tietyn yleisön mielenkiinnon hinnalla millä hyvänsä. Uutisten tarkoituksena on myös kerätä mahdollisimman suuri määrä huomiota. Uutisten kiinnostavuutta seurataan esimerkiksi internetissä erilaisilla mittareilla, joista käytetään nimitystä algoritmi. Kilpailu kiinnostavista uutisaiheista onkin johtanut siihen, että mediassa on alettu julkaista harhaanjohtavia, väärää ja jopa loukkaavia tietoja poliitikoista. Uutisilla pyritään vaikuttamaan ihmisten ajatusmaailmaan ja kannustamaan heitä poliittiseen keskusteluun osallistumiseen. Ilmiötä kutsutaan valeuutiseksi tai toiselta nimeltään disinformaatioksi. Disinformaation lisääntyminen on laaja ilmiö, josta esimerkiksi Euroopan tietosuojavaltuutettu on huolissaan.¹⁷

¹² Neuvonen 2008: 116.

¹³ International – Munich Declaration of the Duties and Rights of Journalists 1971.

¹⁴ Nieminen & Pantti 2012: 25.

¹⁵ Valkonen 2003: 110.

¹⁶ Reunanen 2014: 50–51.

¹⁷ Euroopan tietosuojavaltuutettu (2018/C 233/06).

Viihteen tuottaminen yleisölle on tuonut poliittisten päättäjien henkilökohtaisen elämän lähemmäksi kansalaisia, millä on pyritty tyydyttämään kansalaisten uteliaisuutta päättäjiään kohtaan. Erityinen vuosikymmen on ollut 1970-luku, jolloin poliittisten päättäjien henkilökohtaista elämää alettiin erityisesti tuoda esille julkisuudessa.¹⁸ Kyseisenä vuosikymmenenä Suomessa kunnianloukkaustuomiot kasvoivat, jonka syyksi hallitus epäili yksittäisten henkilöiden julkisuuteen nousua sekä joukkoviestinten kehittyneitä ja uusia käyttöön otettuja muotoja¹⁹.

Nykyisin varsinkin internet joukkoviestinnän muotona mahdollistaa hyvinkin nopean kansalaiskeskustelun internetin erilaisilla keskustelupalstoilla. Keskustelupalstoille kerääntyvät erityisesti poliittisiin päättäjiinsä tyytymättömät ihmiset jakamaan mielipiteitään ja keskustelemaan hyvinkin kärkkäästi päättäjistään. Tällöin yhdestä tai useammasta poliitikosta saattaa tulla keskustelupalstalla useamman ihmisen vihan kohde, jota yhdessä arvostellaan.²⁰ Mikäli keskustelupalstoille ilmestyy asiatonta materiaalia, joka loukkaa toisen henkilön kunniaa tai yksityiselämän suojaa, tällöin täytyy punnita, kuka vastaa seurauksista

Lähtökohtaisesti perustuslain 12 §:ssä turvattu sananvapaus sallii jokaiselle oikeuden ilmaista, julkistaa ja levittää omia mielipiteitään. Tästä syystä sananvapauden tulkinta ei saisi olla liian suppeaa, vaan sananvapautta täytyisi osata tulkita hyvin laajana jokaiselle kuuluvana oikeutena. Jokainen on myös oikeutettu käyttämään sananvapauttaan siten, ettei kukaan voi ennakkoon estää sananvapauden käyttöä.²¹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin antanut Suomelle vuosien saatossa useita tuomioita, joissa Suomi on rikkonut EIS 10 artiklaa tulkiten sananvapauden käyttöä liian ahtaasti. Suomi on tuominnut sananvapaustapaukset useimmiten painottaen kunnian tai yksityiselämän suojaa, kun taas EIT on omassa oikeuskäytännössään korostanut enemmän oikeutta sananvapauteen.²²

¹⁸ Railo 2012: 59.

¹⁹ HE 234/1997 vp s. 10.

²⁰ Herkman 2011: 49.

²¹ HE 54/2002 vp s. 6–7.

²² HE 19/2013 vp s. 3.

Sananvapauden rajoittaminen on oltava demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä ja rajoitusedellytysten on täytyttävä. Sananvapauden rajoitukset eivät saa luoda kansalaisille sellaista vaikutelmaa, että heidän vapaa mielipiteenmuodostuksensa olisi uhattuna.²³ Mitä poliittisemmasta mielenilmauksesta on kyse, sitä todennäköisemmin sananvapautta ei voida rajoittaa, eivätkä rajoitusedellytykset täyty. ²⁴ Mikäli sananvapautta on rajoitettava toisen kunnian tai yksityiselämän suojelemiseksi, kahta perusoikeutta täytyy punnita jokaisessa tapauksessa vastatusten. Oleellista on huomioida, kuinka vahingollisesta tiedon julkaisusta on kokonaisuudessaan kyse. Lisäksi täytyy huomioida, kuinka paljon tiedon julkaisu vaikuttaa asianomaisen yksityiselämään ja hänen asemaansa yhteiskunnassa. Tämän jälkeen täytyy punnita, onko sananvapauden rajoittaminen lopulta edes välttämätöntä.²⁵

1.4. Joukkoviestintä ja journalismi

Joukkoviestintä on massaviestintää, jota Pietilä kutsuu ”*tiedotustapahtuman erikoistapahtumaksi*”. Tarkemmin ottaen joukkoviestinnäksi tai joukkotiedotukseksi kutsutaan sellaista viestintää, jonka tarkoitus on tavoittaa kerralla suuri yleisö. Joukkoviestintää ei kuitenkaan ole sellainen viestintä, jonka tarkoituksena on saattaa viesti vain yhden ihmisen saataville.²⁶

Joukkoviestintään liittyy tiiviisti journalismi. Journalismi terminä on ennen käsittänyt vain sanomalehtityön käytännön, mutta nykyisin termi on laajentunut käsittämään viestintää, joka perustuu faktapohjaan.²⁷ Faktapohjaisella viestinnällä tarkoitetaan viestintää, joka perustuu todellisiin olemassa oleviin asiantiloihin ja tapahtumiin, jotka ovat jo tapahtuneet tai ovat vasta käynnissä olevia. Journalismin tehtävä on tulkita kyseisiä asiantiloja sekä tapahtumia ja raportoida niistä eteenpäin.²⁸ Raportoinnin avulla

²³ HE 54/2002 vp s. 20.

²⁴ Tiilikka 2008: 21.

²⁵ KKO 2009/R200/95.

²⁶ Pietilä 1998: 57.

²⁷ Hemänus 1983: 42; Kunelius 2003: 21. Sanomalehtiön käytäntö pitää sisällään kaiken sen työn, mitä yhden uutisen julkaiseminen on tarvinnut eli uutisen valinta, uutisen hankinta ja uutisen muotoilu sen lopulliseen julkaistavaan muotoon.

²⁸ Hemänus 1983: 42–43.

journalismin tarkoitus on toimia informaation ja tiedon välittäjänä kansalaisille joukkotiedotusta hyödyntäen. Journalisteilla on jopa niin kutsuttu sosiaalinen vastuu yhteiskunnassamme, johon kuuluu kansalaisten tiedottaminen yhteiskunnallisista asioista ja julkisen vallan toiminnasta viipymättä.²⁹

1.5. Media

Käsite media juontaa juurensa latinan kielen termistä *medium*. Yleisesti media-sanalla tarkoitetaan erilaisia tapoja, joilla viestintää harjoitetaan vuorovaikutteisesti ihmisten ja yhteisöjen välillä. Media viittaa lisäksi konkreettisiin asioihin, kuten erilaisiin mediasisältöihin, joita välitetään sekä sisältöjen välittämiseen käytettäviin teknisiin mediavälineisiin. Teknisiä mediavälineitä ovat esimerkiksi internet, televisio, kännykkä, radio, kaikenlaiset sanoma- ja aikakauslehdet, kirjat, ääni- ja kuvatallenteet, valokuvat ja elokuvat. Mediavälineiden välittämää mediasisältöä ovat puolestaan esimerkiksi televisiossa näytettävät erilaiset ajankohtaisohjelmat ja sarjat, sanoma- ja aikakauslehtien kirjoitukset, sosiaalisen median blogit sekä keskustelupalstojen viestit.³⁰

1.6. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu kuudesta luvusta.

1. luku on johdanto. Johdannon tarkoituksena on tutustuttaa lukija aiheeseen esittämällä tutkimuskysymys, tutkimusmenetelmä, oikeudenala, tutkimuksen taustaa, terminologiaa ja tutkimuksen rakenne.

2. luvun tarkoituksena on havainnollistaa lukijalle, mitä tarkoitetaan poliittisella vallalla ja ketkä poliittista valtaa harjoittavat yhteiskunnassamme. Tarkoituksena on myös tarkastella poliittisen vallan käytön avoimuutta ja poliitikoiden suhdetta mediaan ja sen aiheuttamaa median valtaa.

²⁹ Nieminen 2002: 10.

³⁰ Mediataitokoulu 2015.

3. luvussa on avattu sananvapauden luonnetta poliittisena perusoikeutena sekä sananvapauden merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tämän olen toteuttanut esittelemällä Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset ja julistukset, joista tärkeimmät ovat Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja yhdistyneiden kansakuntien antama ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus. Kansainvälisten sopimusten lisäksi sananvapauden merkitystä ja tärkeyttä olen pyrkinyt tuomaan esille kansalliseen lainsäädäntöön turvautuen. Tärkeimmät säännökset ovat perustuslain 12 § ja lain sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä säännökset. Tämä lisäksi kolmannen luvun tarkoituksena on selventää, mitä käsitetään sananvapausrikoksilla.

4. luvun teemana on kunnianloukkaus ja sen eri tekemuodot sekä yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittäminen, jotka molemmat löytyvät rikoslain 24 luvusta. Neljännessä luvussa on pyritty löytämään journalistin sananvapauden raja. Journalistin sananvapauden rajalla tarkoitan rajaa, jossa journalistin sananvapaus on ylittänyt hyväksyttävän rajan ja astunut poliitikon kunnian tai yksityiselämän suojan alueelle. Luvussa on pyritty löytämään rajapinta tarkastelemalla kansainvälistä ja kansallista oikeuskäytäntöä sekä julkisen sanan neuvoston ratkaisuja.

5. luku käsittelee vastuunkantoa sananvapausrikoksissa. Luvussa on tarkasteltu päätoimittajan vastuuta sekä keskustelupalstojen ylläpitäjän vastuuta tukeutuen tarkastelemaan lain sananvapauden käyttämisestä 13 §:ää sekä journalistin ohjeita. Lisäksi tarkastelussa on ollut journalistin työtä suojaava anonyymi ilmaisu, joka löytyy sananvapausslain 16 §:stä.

6. luku on viimeinen luku ja sisältää johtopäätökset tutkielmalle.

2. POLIITTINEN VALTA JA MEDIAJULKISUUS

Joukkotiedotus on läsnä ihmisten arkipäivässä lähes kaikkialla. Ihmiset esimerkiksi lukevat sanomalehtiä ja selaavat mobiililaitteillaan erilaisia verkkosivustoja. Joukkotiedotuksesta eli mediasta on tullut näin osa yhteiskuntaa. Seppäsen ja Väliiverosen sanoin: ”*Media on yhteiskuntaa ja yhteiskunta mediaa*”.³¹ Ideaalissa tilanteessa politiikan ja median suhde on symbioottinen. Symbioottisessa suhteessa molemmat osapuolet ymmärtävät toiselta osapuolelta saavansa hyödyn, jolloin hyötysuhde on täysin molemmin puolinen. Tästä syystä poliitikot tarvitsevat mediaa ja media tarvitsee poliitikkoja. Poliitikot tarvitsevat mediaa, koska poliitikoiden täytyy tavoittaa äänestäjensä sekä oikea yleisö, joka antaa tukensa heille. Äänestäjien ja oikean yleisön tavoittaminen on tae sille, että poliitikot lyövät itsensä läpi eduskuntaan ja valtuustoihin saamallaan äänillä. Journalistit puolestaan tarvitsevat poliitikoita herättääkseen lukijoidensa mielenkiinnon kiinnostavilla julkaisuilla. Ainut tapa herättää mielenkiinto lukijoissa, on saada poliitikoilta taustatietoja, joita journalistit voivat hyödyntää julkaisuissaan.³²

Medialla kuitenkin sanotaan olevan myös negatiivinen vaikutus, jolla se yrittää vaikuttaa kohdeyleisöönsä. Tästä syystä puhutaan median vallasta.³³ Mediaa esimerkiksi arvostellaan usein sen tavasta suurennella asioita ja sen pyrkimyksestä herättää lukijakunnassaan voimakkaita tunteita. Huovinen esimerkiksi perustelee asiaa siten, että median toimitapa on ainut edellytys sille, että aikaansaadaan luottamus kansalaisten ja poliitikoiden välille.³⁴

Tämän luvun tarkoituksena on selvittää, mitä tarkoitetaan poliittisella vallalla yhteiskunnassamme. Mitä on poliittisen vallan käyttö? Miksi poliittisen vallan avoimuus on tärkeää demokraattisessa yhteiskunnassamme? Katson, että vallan käsitettä on syytä avata laajasti, koska vallan vastapuolena puhutaan lähes aina median vallasta³⁵.

³¹ Seppänen & Väliverronen 2013: 171.

³² Brants & de Vreese, Möller, van Praag 2010: 30.

³³ Seppänen & Väliverronen 2013: 171.

³⁴ Huovinen 2008: 760.

³⁵ Seppänen & Väliverronen 2013: 171.

Tästä syystä tässä luvussa tarkastellaan myös median käyttämää valtaa suhteessa poliittiseen valtaan.

2.1. Poliittinen valta

Valta on keskeinen käsite, jota käytetään julkisoikeudessa sekä valtiosääntö- ja hallinto-oikeudessa. Valta on myös kansainvälisessä oikeudessa hyvin keskeinen käsite, mutta sen käsitys ei ole Jyrängin mukaan yhdenmukainen kansainvälisessä oikeudessa kaikilla oikeudenaloilla. Vallan käsite saattaa eri oikeuden aloilla vaihdella siten, miten se ymmärretään. Valtaan kuuluu oleellisesti valtio, koska valtion mahdin avulla ylläpidetään oikeudellista valtaa, joka on muuntunut yhteiskunnallisesta vallasta. Oikeudellinen valta on viranomaisten ja julkisten organien käyttämää valtaa, jonka avulla toteutetaan oikeushenkilöille ja yksilöille kuuluvia oikeuksia eli subjektiivisia oikeuksia.³⁶

Subjektiiviset oikeudet ovat oikeuksia, jotka kuuluvat yksilöille ja oikeushenkilöille ja jotka toteutuvat heille viranomaisen järjestäminä³⁷. Subjektiivisilla oikeuksilla lisäksi hallitaan sellaisia oikeuksia, jotka viranomaiset voivat toimivaltansa nojalla ja erinäisten vaatimusten myötä panna täytäntöön pakkotoimin³⁸. Tällöin käytetään julkista valtaa ja puhutaan julkisen vallan funktionaalisesta luonteesta. Funktionaalisella tarkoitetaan toimintaa, joka näyttäytyy vallan käyttönä. Julkisen vallan funktionaaliselle merkityssisällölle vastakkainen termi on institutionaalinen.³⁹

Jyrängin mukaan valta on suhdekäsite. Muuten vallan käsite jakaa hyvin paljon mielipiteitä tutkijoiden keskuudessa. Siitä kuitenkin kaikki tutkijat ovat yhtä mieltä, että vallan avulla on tarve vaikuttaa ja hallita yhteiskunnassa. Sosiologi ja ammatiltaan juristi Max Weber (1864-1920) on esimerkiksi määritellyt vallan käsitteen siten, että *”valta on mahdollisuutta ajaa sosiaalisissa suhteissa perille oma tahto toisen tai toisten*

³⁶ Jyränki 2003: 45.

³⁷ Hallberg 2011: 40.

³⁸ Jyränki 2003: 45.

³⁹ Mäenpää 2017: 197. Julkisen vallan institutionaalisella luonteella tarkoitetaan julkisyhteisöjä, jotka ovat julkisen vallan käyttäjiä.

vastahakoisuudesta huolimatta.” Valta on toisin sanoen Weberin mukaan toimintaa, jolla alistetaan toiset toimimaan ja käyttäytymään oman tahdon mukaisesti.⁴⁰ Weberin sekä muiden oppineiden käsitys vallasta on lähtöisin länsimaisesta poliittisesta filosofiasta, jossa valta käsitetään kansansuvereenisuutena. Kansansuvereenisuus perustuu länsimaisen poliittisen filosofian oppiin ja on sen ydin. Opin mukaan valta kuuluu kansalle. Siten valta on jokaisen luovuttamaton oikeus. Vallan luovuttamattoman oikeuden nojalla vallankäytön kohteiden ainoa vaihtoehto on taipua valtion vallankäytön tahtoon.⁴¹

Suomessa valtiollisten tehtävien jako osittain mukailee Montesquieu’n kehittämää valtiovallan kolmijako-oppia. Valtiovallan kolmijako-opissa on kolme eri valtiollisen vallankäytön elementtiä. Kyseiset elementit ovat lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta, jotka ovat erillään toisistaan. Erillään ne ovat siten, että vallan käyttö on jaettu kaikille kolmelle eri taholle.⁴² Suomessa valtiovallan kolmijako-opin jakaantumista eri portaille esittelee perustuslain 3 §. Perustuslain 3 §:n mukaan lainsäädäntövalta kuuluu eduskunnalle, joka on ylin valtioelin. Hallitusvalta on jaettu tasavallan presidentin ja valtioneuvoston välillä. Tuomioistuin valta puolestaan kuuluu tuomioistuimille, jotka ovat riippumattomia.⁴³

Tuori näkee vallanjako-opin sekä oikeudellisena että poliittisena oppijärjestelmänä eli doktriinina. Doktriinin tehtävä on modernissa demokraattisessa yhteiskunnassa jäsentää oikeusvaltioita ja niitä säänteleviä valtiosääntöjä. Valtiosäännöllä on näin ollen tärkeä tehtävä sekä yhteiskunnan poliittisessa että oikeudellisessa osajärjestelmässä.⁴⁴ Vallanjako-oppia ja vallan käsitettä on tärkeä sivuta tässä kohtaa, koska valtiosääntöoikeus Husan ja Pohjalaisen mukaan yhdistää oikeuden ja politiikan toisin kuin muut oikeuden alat. Esimerkiksi hallinto-oikeudella ei ole samanlaista kytkeä poliittiseen valtaan ja siihen miten poliittista valtaa käytetään.⁴⁵

⁴⁰ Jyränki 2003: 49.

⁴¹ Jyränki & Husa 2015: 117.

⁴² Ojanen 2001: 32.

⁴³ HE 1/1998 vp s. 76.

⁴⁴ Tuori 2005: 1024.

⁴⁵ Husa & Pohjalainen 2009: 45.

Valta ja politiikka termejä käytetään usein rinnatusten, koska vallan käyttäjiä ovat poliittiset instituutiot. Poliittisissa instituutioissa poliittiset päättäjät eli kansanedustajat tekevät päätöksiä, joilla on vaikutus kansalaisiin ja heidän elinympäristöönsä. Kun kansanedustajat tekevät päätöksiä, he käyttävät aina kansalaisten eli äänestäjiensä heille vaaleissa äänestämällä luovuttamaa poliittista valtaa. Poliittisen vallan käytön lisäksi valta ymmärretään suhteeksi eri toimijoiden ja organisaatioiden välillä. Kyseisiä eri toimijoita voivat olla esimerkiksi eduskunta ja valtioneuvosto.⁴⁶

2.2. Poliittisen vallan käyttö

Poliittiset ideologiat ovat alkaneet muodostua Suomessa 1800- ja 1900-luvun tietämällä poliittisiksi puolueiksi. Poliittiset puolueet ovat tuolloin muodostuneet siitä syystä, koska niiden tehtäväksi tuli ottaa kantaa ja vaikuttaa erilaisiin yhteiskunnallisiin asioihin. Erityisesti valtiolliset asiat saivat puolueet liikkeelle kansalaisten puolesta. Ajaessaan erilaisia poliittisia asioita, puolueet alkoivat käydä kiivasta avointa kilpailua valtion vallan mahdista, jonka seurauksena lähes kaikki poliittinen valta alkoi jakaantua eri puolueiden kesken.⁴⁷ Puolueella tarkoitetaan puoluelain (10/1969) 1 §:n mukaan ”oikeusministeriöissä pidettävään puoluerokisteriin merkittyä rekisteröityä yhdistystä”.

Jyränki mieltää poliittisen vallan käytön toiminnaksi, jonka tarkoituksena on hoitaa ihmisten yhteisiä asioita. Poliittinen vallankäyttö noudattaa valtiosääntönormeja ja tapahtuu julkisella sektorilla kunnan ja valtion toimesta. Lisäksi poliittista vallan käyttöä tapahtuu yli Suomen rajojen ylikansallisesti, koska valtiot hoitavat suhteitaan politiikan avulla. Jyrängin sanoin: ”*Oikeus ja politiikka ovat kaikkialla jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa.*” Tämä tarkoittaa sitä, että ilman politiikkaa ei olisi olemassa oikeutta ja ilman oikeutta ei olisi olemassa politiikkaa.⁴⁸

Jyrängin näkemukseen poliittisesta vallasta antaa täydentävän näkemyksen Heurun, Mennolan ja Ryytäsen näkemys. Heidän näkemyksensä mukaan poliittinen valta ei

⁴⁶ Herkman 2011: 38–39.

⁴⁷ Heuru 2001: 18.

⁴⁸ Husa & Pohjalainen 2009: 46.

yhteiskunnassamme painotu enää vain valtiosääntönormeihin, hallitusten, parlamenttien ja tuomioistuinten vallan käyttöön. Vallan käyttö painottuu yhteiskunnassamme heidän mukaansa yhtä enemmän julkisuuteen, joka toimii massatiedotuksen eli joukkoviestinnän kautta ja vaikuttaa näin ollen suureen joukkoon ihmisiä. Lisäksi poliittista valtaa käyttävät heidän mukaansa yhä enemmän poliittiset puolueet, jokainen omia intressejään ajaen ja kannattajakuntaansa vaikuttaen, sekä suuret yhteiskunnalliset ryhmät.⁴⁹

2.3. Poliittisen vallan avoimuus ja julkisuus

Suomessa valta kuuluu kansalle, jota edustaa eduskunta. Tarkemmin ottaen Suomen perustuslain 2 §:n mukaan säännös kuuluu seuraavasti: ”*Valtiolta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.*”

Eduskunnalla tarkoitetaan kansanedustajista muodostunutta valtionorgaania, jonka äänioikeutetut kansalaiset ovat valinneet edustamaan oikeuksiaan välittömällä vaaleilla. Eduskunnalle kuuluu oikeus käyttää kansan toimesta täysivaltaisuuttaan lähes yksin. Lisäksi eduskunnalle kuuluu kompetenssi-kompetenssi eli toimivalta. Kompetenssi-kompetenssi tarkoittaa sitä, että eduskunnalla on parlamentarismien periaatteiden nojalla oikeus päättää omasta toimivallastaan sekä kaikkien valtionelinten että tasavallan presidentin toimivallasta. Eduskunta on lisäksi valtion instituutti, jolle kuuluu lainsäädäntövalta sekä lainsäädäntövaltansa myötä julkisen vallan oikeudellinen valvonta.⁵⁰

Husa ja Pohjalainen jakavat eduskunnan tehtävät vielä tarkemmin yleistehtäviin ja erityistehtäviin. Yleistehtävillä he tarkoittavat niitä eduskunnan tehtäviä, jotka liittyvät eduskunnan parlamentaariseen rooliin kansalaisten edustajana. Tällaiseksi tehtäväksi Husa ja Pohjalainen mieltävät esimerkiksi eduskunnan julkisena keskusteluareenana

⁴⁹ Heuru, Mennola & Ryyänen 2008: 99.

⁵⁰ Jyränki & Husa 2015: 138.

toimimisen eduskunnan täysistunnoissa. Erityistehtävät ovat puolestaan niitä tehtäviä, jotka on osoitettu lain nojalla hoidettavaksi eduskunnalle Suomen perustuslaissa.⁵¹

Eduskuntamme on yksikamarinen ja koostuu 200 kansanedustajasta. Kansanedustajat tulevat eri puolueista. Eduskunnassa he muodostavat puolueidensa perusteella eri eduskuntaryhmiä. Eduskuntaryhmien tehtävänä on valita kansanedustajat valiokuntiin ja päättää jokaiselle kansanedustajalle paikka istuntosalissa. Eduskuntaryhmien tehtävä on lisäksi hoitaa erilaiset toiminnalliset tehtävät, jotka määräytyvät eri eduskuntaryhmille heidän puolueidensa sisältä.⁵²

Eri eduskuntaryhmillä ja kansanedustajilla on toimistaan poliittinen vastuu, koska he ovat viime kädessä kansalle eli äänestäjilleen vastuussa toiminnastaan ja päätöksistään⁵³. Kansanedustajien täytyy tästä syystä noudattaa perustuslakia. Perustuslain 29 § velvoittaa kansanedustajaa seuraavasti: ”*Kansanedustaja on velvollinen toimessaan noudattamaan oikeutta ja totuutta. Hän on siinä velvollinen noudattamaan perustuslakia, eivätkä häntä sido muut määräykset.*”

Kansanedustajan toiminnassa avoimuudella on merkittävä rooli. Avoimuus on osa eduskuntatyötä ja toimivan demokratian edellytys⁵⁴. Avoimuudella pyritään siihen, että kansalaisilla olisi mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Kansalaiset voivat vaikuttaa heitä koskeviin asioihin, joko suoraan vetoamalla tietyn kansanedustajan toimintaan tai koko eduskuntaan. Kansalaisten on tärkeä vedota yksittäiseen kansanedustajaan tai koko eduskuntaan, koska viime kädessä eduskunta on lakia säätävä taho, jolla on suurin vaikutus kansalaisten elämään. Kansalaisille paras tapa pyrkiä vetoamaan asioidensa parhaaseen mahdolliseen toteutumiseen, on harjoittaa mediassa julkista kansalaiskeskustelua. Tällöin kansalaiset saavat helpoiten näkyvyyttä ajamilleen asioille ja herättävät kansanedustajien huomion. Kansalaisosallistumista on kuitenkin pyritty helpottamaan siten, että eduskunnan täysistunnot on avattu yleisölle ja niistä on tehty julkisia. Lisäksi eduskunnan täysistunnoissa laaditut asiakirjat täytyy saattaa

⁵¹ Husa & Pohjalainen 2009: 89.

⁵² Hallila 2013: 38.

⁵³ Jyränki & Husa 2015: 150.

⁵⁴ Mäenpää 2016: 320.

julkisiksi. Ainoastaan tällöin kansalaisten on mahdollista päästä tarkastelemaan kyseisiä asiakirjoja ja niiden sisältöjä.⁵⁵

Eduskunnan toiminnan julkisuudesta löytyy tarkka säädös perustuslain 50 §:stä. Vaikka eduskunnan täysistunnot ovat julkisia, perustuslain 50.2 §:n mukaan valiokunnan kokoukset järjestetään suljettujen ovien takana. Poikkeus tapauksissa valiokunnan kokoukset voivat kuitenkin olla julkisia. Julkisia ne voivat olla esimerkiksi siinä tapauksessa, jos valiokunta tarvitsee asiantuntijoilta tietoja ennalta määrätyn asian käsittelyä varten. Julkisuuden tarkoituksena on myös osaltaan vaikuttaa kansanedustajien henkilökuvan rakentamiseen ja heidän poliittisen vastuunsa korostamiseen kansalaisten silmissä.⁵⁶

Avoimuudella on myös muita tarkoituksia, jotka osaltaan liittyvät kansalaisten tiedonsaantiin. Avoimuuden tarkoituksena on esimerkiksi selvittää kansanedustajan sidonnaisuudet. Kansanedustajan sidonnaisuuksilla tarkoitetaan kansanedustajan suhteita eri tahoihin kuten kansanedustajan omaan puolueeseen tai tiettyihin organisaatioihin. Kansanedustajan sidonnaisuuksiin liittyvät tahot ovat niitä tahoja, jotka myöntävät kansanedustajalle mahdollisen vaalirahoituksen vaaleja varten. Sidonnaisuuksien selvittämisellä pyritään pitämään tieto kansanedustajien vaalirahoituksesta mahdollisimman avoimena, millä pyritään edesauttamaan paremman luottamuksen syntymistä kansanedustajien ja heidän äänestäjensä välillä. Sidonnaisuudet kertovat kansanedustajien ajamista intresseistä, joista äänestäjien on oleellista tietää. Intressit saattavat nimittäin vaikuttaa kansalaisten lopulliseen äänestystulokseen. Näin ollen kansanedustajien sidonnaisuuksien esiin tuominen on yksi toimivan edustuksellisen demokratian edellytys.⁵⁷

Poliittisen toiminnan ja kansanedustajien avoimuuden merkitys on korostunut Vesan mukaan kansalaisten silmissä merkittävästi. Syy avoimuuden korostumiseen on kansalaisten kriittisyys poliittisia päättäjiä, puolueita ja koko edustuksellista

⁵⁵ Jyränki & Husa 2015: 150

⁵⁶ Jyränki & Husa 2015: 150.

⁵⁷ HE 13/2009 vp s. 12. Sidonnaisuudet ovat muodostuneet kansanedustajille heidän taustojensa ja toimintansa myötä.

demokratiaa kohtaan. Kriittisyys edustuksellista demokratiaa kohtaan on saanut kansalaiset vaatimaan poliittisilta päättäjiltään avoimempaa toimintaa. Kansalaiset toivoisivat, että he voisivat luottaa paremmin poliittisiin päättäjiinsä, mikäli tiedonkulku poliittisilta päättäjiltä kansalaisille toimisi paremmin. Tämä perustuu siihen, että kansalaisilla on korostunut tarve osallistua politiikkaan ja halu vaikuttaa yhä enemmän heitä koskeviin poliittisiin päätöksiin.⁵⁸

Kaikessa poliittisessa toiminnassa olisi kansalaisten ja toimittajien mukaan syytä olla avoimempi. Edes asioiden valmisteilla olo tai niiden keskeneräisyys ei ole tae sille, että poliittiset päättäjät voivat jättää tiedottamatta kansalaisia heitä koskevista asioista. Poliittiset päättäjät ovat ilman poikkeuksia velvollisia tiedottamaan vireilläkin olevista suunnitelmista ja uudistushankkeista, jotka liittyvät lainsäädäntöön ja siten vaikuttavat kansalaisten elämään. Tiedottamisen täytyy lähtökohtaisesti tapahtua jo asioiden käsittelyvaiheessa. Suunnitelmista ja uudistushankkeista tiedottamatta jättäminen on julkisuuslain vastaista. Tiedottamatta jättämistä varsinkin toimittajat pitävät epäluottamuslauseena poliittisia päättäjiä kohtaan. Pesonen on esimerkiksi maininnut nykyisen pääministerimme Juha Sipilän, joka on joutunut useasti toimittajien arvostelun kohteeksi läpinäkymättömällä toiminnallaan kansalaisia kohtaan.⁵⁹

Todellisuudessa kansanedustajien tietyistä hankkeista tai asiakirjoista tiedottamatta jättäminen ei ole julkisuuslain vastaista siitä syystä, koska kansanedustajien toiminnan julkisuutta ei sääntele laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) eli julkisuuslaki. Tämä käy ilmi esimerkiksi KHO:n ratkaisemasta valituksesta, jossa valittaja A teki valituksen eduskunnan kansliatoimikunnan toiminnasta. Valittaja katsoi, että hänen oikeutenaan olisi ollut saada eduskunnan sivistysvaliokunnan puheenjohtajan sekä sihteerin hallussa olevien ja heille lähetettyjen sähköpostiviestien tiedot. Tiedot liittyivät sähköpostien lähettäjiin, otsikointiin ja sähköpostien päivämääriin. KHO:n ratkaisun mukaan kansanedustajat eivät ole viranomaisia siten kuin julkisuuslain 4:1.6 §:n kohdassa on säädetty. Tällöin kansanedustajiin ei sovelleta julkisuuslakia.⁶⁰

⁵⁸ Vesa 2016: 34.

⁵⁹ Pesonen 2017: 159–160.

⁶⁰ KHO 510/2017.

Vaikka eduskunnan poliitikoiden ei tarvitse noudattaa toiminnassaan julkisuuslakia, sama sääntö ei päde kunnan toimielimissä toimiviin poliitikkoihin. Kunnan toimielinten on sen sijaan noudatettava toiminnassaan julkisuuslain 1 §:n julkisuusperiaatetta hyvinkin tarkasti. Kunnan toimielinten on noudatettava julkisuuslakia, koska he toimivat kunnassa viranomaisina julkisuuslain 4 §:n mukaan⁶¹. Kyseisiä kunnan toimielimistä tärkein on kunnan valtuusto ja toiseksi tärkein valtuuston valitsema kunnanhallitus⁶². Julkisuuslain lisäksi toimielinten täytyy noudattaa toiminnassaan perustuslain 12 §:ää sananvapaudesta, jonka mukaan viranomaiset eivät saa asettaa heidän halussaan olevia asiakirjoja tai muita tallenteita salaisiksi. Asiakirjojen täytyy olla aina julkisia. Käytännössä kaikki viranomaisten halussa olevat asiakirjat ja tallenteet ovat näin ollen julkisia. Ainoastaan lailla erikseen rajoitetut asiakirjat voivat olla sellaisia, joita ei tarvitse asettaa julkisiksi. Asiakirjojen rajoittaminen ei kuitenkaan ole suotavaa. Tästä syystä rajoittamiselle vaaditaan aina hyvin perusteltu ja painava syy. Asiakirjojen rajoittamista pyritään välttämään, koska lähtökohtaisesti jokaisella kansalaisella on oikeus olla tietoinen viranomaisen hallussa olevista tallenteista ja asiakirjoista.⁶³

Kunnan eri toimielimissä toimivien valtuutettujen osalta julkisuuslain noudattaminen kuitenkin on hieman kyseenalaista. Kunnallispoliitikot ovat nimittäin päätyneet kunnan valtuustoon kuntalaisten äänestystuloksen seurauksena. Eli kunnallispoliitikot ovat kunnallisvaaleissa kuntalaisten antamalla äänillä kunnan valtuustoon valittuja henkilöitä.⁶⁴ Tästä syystä kunnallispoliitikot eivät ole virkamiehiä, vaan luottamushenkilöitä. Kunnallispoliitikot ovat viranomaisia ainoastaan sillä edellytyksellä, jos kunnan toimielimet ovat siirtäneet heille lakiin perustuvaa päätösvaltaa.⁶⁵

⁶¹ Mäenpää 2016: 133.

⁶² Heuru, Mennola & Ryyänen 2011: 215.

⁶³ HE 20/2005 vp s. 14. Viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan tässä yhteydessä julkisuuslain 5 §:ssä tarkoitettua asiakirjaa, joka on viranomaisen hänen itsensä laatima tai laadittu viranomaiselle toimeksiantona. Lisäksi asiakirja voi olla myös muun kuin viranomaisen hänen itsensä laatima, mutta tällöin asiakirjan laatineen on täytynyt toimia viranomaisen palveluksessa.

⁶⁴ Heuru, Mennola & Ryyänen 2011: 215–217.

⁶⁵ Mäenpää 2016: 133.

Lähtökohtaisesti samoin kuin kansanedustajien toiminnan avoimuus perustuu kansalaisten luottamuksen ylläpitämiseen, myös kunnan toimielinten ja kunnallispoliitikoiden toiminta perustuu samaan. Julkisuuden ja avoimuuden tarkoituksena on mahdollistaa kuntalaisille kuntatasolla tapahtuva poliittisen toiminnan valvonta. Kuntalaisille on taattava viime kädessä oikeus käyttää sananvapauttaan. Sananvapauden nojalla kuntalaisilla on oikeus arvostella kunnallispoliitikoiden ja kunnan toimielinten toimintaa. Tällä pyritään siihen, että kuntalaisten edut toteutuisivat parhaalla mahdollisella tavalla.⁶⁶

Kuntalaiset eivät kuitenkaan voi arvostella kunnassa tapahtuvaa poliittista toimintaa, jos heillä ei ole tarpeeksi tietoa kunnallispoliitikkojen ja kunnan toimielinten toiminnasta. Tästä syystä kuntalaisten on saatava tietää oleellisista asioista, joilla saattaa olla vaikutusta valtuutettujen toimintaan.⁶⁷ Kunnat ovatkin pyrkineet parantamaan kuntalaistensa tiedonsaantia esimerkiksi hyödyntämällä joukkotiedotusta. Joukkotiedotusta kunnat ovat hyödyntäneet avaamalla kuntien ylläpitämiä verkkosivuja. Verkkosivut ovat nimittäin hyödyllinen kanava, jonka avulla tieto saavuttaa kansalaiset nopeasti ja yksinkertaisesti esimerkiksi valmisteilla olevista asioista.⁶⁸

2.4. Poliitiikan medioituminen ja mediajulkisuus

Poliitikon työ perustuu yhteisen hyvän toteuttamiseen ja luottamukseen, jota kansalaisten täytyy saada nauttia poliittisia päättäjiään kohtaan. Poliitiikan vaikutukset kansalaisiin ja ympäristöömme nähdään konkreettisesti kansanedustajien toiminnan myötä. Kuuselan mukaan tämä on kuitenkin suppea näkemys politiikasta. Todellisuudessa politiikka ilmenee useammassa eri muodossa. Eri muotoja ovat valtakunnallinen taso ja paikallinen taso. Valtakunnan tasolla politiikka ilmenee esimerkiksi kansanedustajien eduskuntatyöskentelyn kautta. Paikallisella tasolla politiikka toimii työkaluna esimerkiksi valtuustoissa ja lautakunnissa.⁶⁹

⁶⁶ Heuru, Mennola & Rynänen 2011: 300.

⁶⁷ JSN 5150/SL13.

⁶⁸ HE 268/2014 vp s. 75.

⁶⁹ Kuusela 2015: 102–103.

Kansanedustajien eli poliitikoiden työhön kuuluu nykyisin oleellisena työkaluna joukkotiedotus. Joukkotiedotus on kansanedustajille oiva työkalu. Joukkotiedotuksen avulla kansanedustajien on helppo hankkia poliittista näkyvyyttä sekä kasvattaa kannattajajoukkoaan. Tästä syystä useimmille kansanedustajille medianäkyvyys on erityisen tärkeä ja kansanedustajat hankkivatkin itselleen näkyvyyttä useissa eri joukkoviestintäkanavissa.⁷⁰ Tämä on johtanut siihen, että on alettu puhua mediajulkisuudesta⁷¹. Mediajulkisuudella virallisessa mielessä tarkoitetaan esimerkiksi eduskunnan täysistunnon seuraamista tai asiakirjojen julkistamista tiedotusvälineissä. Mediajulkisuus mahdollistaa näin ollen kansanedustajien valvonnan tuomalla julkisuuteen heidän päätöksiään. Kaikenlainen julkisuus, joka kohdistuu kansanedustajien tekemään työhön luo luottamusta kansalaisten silmissä.⁷²

Virallisen merkityksen lisäksi mediajulkisuus tarkoittaa myös poliitikkojen itse itsensä esille nostamista julkisuudessa. Mediajulkisuus on noussut tästä syystä politiikassa merkittävään rooliin. Kyseistä ilmiötä on alettu nimittää 1980-luvun lopusta lähtien politiikan medioitumiseksi tutkijoiden keskuudessa. Medioitumisella tutkijat ovat halunneet kuvastaa median toimintatapaa sekä logiikkaa. Toimintatavallaan ja logiikallaan media pyrkii määrittelemään politiikkaa ja sen toimintakulttuuria. Lisäksi median tarkoituksena on yrittää ohjata politiikkaa tahtomaansa suuntaan.⁷³

Käännekohtana politiikan medioitumiselle tutkijat ovat pitäneet television nousua joukkoviestintävälineeksi. Television tulo viestintävälineeksi johti aikoinaan siihen, että poliitikot alkoivat kiinnittää entistä enemmän huomiota omaan esiintymiseensä julkisuudessa. Poliitikot alkoivat esimerkiksi rakentaa itselleen vahvempaa henkilökuvaa, jonka avulla he yrittivät vakuuttaa kansalaisia ja saada äänestäjiä.⁷⁴ Hyvänä esimerkkinä vahvan henkilökuvan rakentamisesta täytyy mainita presidentti Mauno Koivisto. Esimerkiksi Salminen luonnehtii Koivistoa sympaattiseksi henkilöksi, joka onnistui jo ennen ensimmäistä presidenttikauttaan luomaan itsestään vahvan ja

⁷⁰ Nieminen, Aslama & Pantti 2005: 7.

⁷¹ Herkman 2011: 22.

⁷² Mäenpää 2008: 258.

⁷³ Herkman 2011:22.

⁷⁴ Herkman 2011: 22.

sympaattisen henkilökuvan. Henkilökuvansa Koivisto loi esiintymällä tv:ssä luontevasti ja vakuuttaen kannattajakuntansa otsakiehkuroineen.⁷⁵

Politiikan medioutumisella on sekä negatiivisia että positiivisia vaikutuksia. Negatiiviset vaikutukset, johtuvat vahvoista uutismedioista. Vahvoilla uutismedioilla on tapana valita uutisensa siten, että aiheet herättäisivät mahdollisimman voimakkaita reaktioita ihmisissä. Voimakkaat reaktiot nimittäin saavat ihmiset keskustelemaan ja vaihtamaan mielipiteitään. Tämä on vahvojen uutismedioiden tavoite, jolla ne pyrkivät ohjaamaan poliittisia päättäjiä haluamaansa suuntaan. Ohjaaminen tapahtuu siten, että uutismediat valitsevat vain tietynlaiset ja eniten mielenkiintoa herättävimmät uutiset julkaistavaksi. Tällöin päättäjät pyrkivät käyttäytymään tietyllä tavalla ikään kuin miellyttääkseen mediaa ja tekemällä asioita, jotka nostavat juuri heidän toimintansa uutisotsikoiden kärkeen.⁷⁶

Poliitikoilla on Vesan tutkimuksen (*Päätöksenteon avoimuus ja medioituminen Suomen konsensusdemokratiassa*) mukaan taipumusta joutua uutismedian ohjailtavaksi. Tämä johtuu siitä, että poliitikot tarvitsevat julkisuutta ja mediaa tullakseen kansalaisille näkyviksi.⁷⁷ Myös Kuusela on Vesan kanssa samaa mieltä. Kuuselan mukaan kansanedustajat työskentelevät yhteisen hyvän puolesta ja pyrkivät vastaamaan äänestäjensä odotuksiin. Kansanedustajien yksinkertaisin keino on tällöin saada työlleen julkisuutta ja näkyvyyttä. Ainut tapa poliitikoille hankkia julkisuutta on pysytellä mediajulkisuudessa tiiviisti. Toisin sanoen mediajulkisuus voidaan mieltää kansanedustajien hyödyntämäksi keinoksi harjoittaa poliittista valtaansa.⁷⁸

2.5. Median vaikutus poliittisiin päättäjiin

Kansalaisilla on kautta aikojen ollut taipumus ilmaista oma tahtonsa ja mielipiteensä julkisen vallan toimista. Kansalaisten mielipiteiden ilmaiseminen julkisen vallan

⁷⁵ Salminen 2006: 21.

⁷⁶ Vesa 2016: 24–25.

⁷⁷ Vesa 2016: 24–25.

⁷⁸ Kuusela 2015: 103

toimista juontaa juurensa jo valistuksen ajan filosofin Immanuel Kantin (1724–1804) filosofiasta. Immanuel Kantin filosofia korosti *deliberatiivisen demokratian* teoriaa. Deliberatiivisella demokratiolla tarkoitetaan kansalaisten autonomian toteutumista sellaisissa asioissa, jotka liittyvät kansalaisten tasa-arvoon ja rationaalisuuteen. Autonomiaksi nimitetään näin ollen kansalaisten vapaata ja itsenäiseen harkintaan perustuvaa mielipiteen ilmaisemista asioista, jotka koskettavat heidän etujaan. *Rationaalisuus* puolestaan tarkoittaa kansalaisten omaa arviointikykyä, jolla he arvioivat demokraattisia perusteita, väitteitä ja mielipiteitä julkisesta vallasta. Immanuel Kant katsoi, että vapaata mielipiteenmuodostusta ohjaavat ihmisen intuitiiviset periaatteet, joita ihmisen tulee seurata.⁷⁹

Immanuel Kantin aikoihin vaikutti myös toinen tunnettu englantilainen filosofi John Stuart Mill (1773–1836). Mill noudatti ajattelussaan liberaalista suuntaa. Millin näkemyksen mukaan hallitsijan vallalle täytyi asettaa vahtit, joita Mill nimitti vallan vahtikoiriksi. Vallan vahtikoirien tehtävä oli vahtia hallitsijan toimintaa ja päätöksentekoa. Mikäli hallitsija oli yhtä ahnas kuin muut pedot laumassaan, täytyi vallan vahtikoirien puuttua hallitsijan vallan käyttöön. Vallan vahtikoirat olivat Millin mukaan isänmaan ystäviä, joille vapaus oli tärkeä arvo. Tästä syystä vallan vahtikoirien tärkein tehtävä oli silmällä pitää, ettei hallitsija käyttänyt valtaansa yli yhteiskunnan ja kansalaistensa. Tämän rajoituksen Mill loi kuvaamaan liberaalisen aatteen valossa kansan vapautta hallitsijan tahdosta riippumattomaksi.⁸⁰

Millin liberaalista aatteesta on muodostunut myöhemmin perusta klassiselle liberaalille sananvapausopille Millin teoksen *On Liberty* (1859) myötä. Millin klassinen liberaali sananvapausoppi vaikuttaa yhä olemassa olevina sananvapauden oikeutusperusteina. Sananvapauden oikeutusperusteet on esimerkiksi Neuvonen tiivistänyt neljään eri kohtaan seuraavasti: ”1) totuuden etsiminen, 2) itsensä toteuttaminen, 3) demokraattisen osallistumisen tukeminen ja 4) viranomaisten valvonta”. Millin perimmäisenä ajatuksena liberaalissa sananvapausopissa on, että jokaisen näkemykset on otettava keskustelussa huomioon, eikä kenenkään näkemystä saa sivuuttaa tai tukahduttaa. Näkemyksen tukahduttamisesta on haittaa, koska tukahdutettu näkemys saattaa sisältää

⁷⁹ Setälä 2003: 135–136.

⁸⁰ Mill 1982: 10.

Millin mukaan osan totuutta. Totuuden esiintuomisesta puolestaan on etua koko yhteiskunnalle.⁸¹ Mill loi samalla erityisen roolin journalismille ja ilmaisunvapaudelle, minkä johdosta hän alkoi painottaa lehdistönvapautta sekä lehdistön erityistä roolia. Millin mukaan lehdistö oli erityisen tärkeässä asemassa siitä syystä, koska sen tehtäväksi oli muodostunut demokraattisen vallankäytön valvonta ja opposition toiminnan aisoissa pitäminen.⁸²

Niemisen, Aslaman ja Pantin mukaan kansalaisille on annettava mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin siten, että kansalaisilla on tarpeeksi tietoa saatavillaan päätöksentekonsa tueksi. Lisäksi kansalaisille on taattava oikeus vapaaseen mielipiteen muodostamiseen sellaisista asioista, jotka heitä koskettavat. Parhaimpana kanavana toimii tällöin myös heidän mielestään lehdistö, joka avoimen tiedon välityksensä ansiosta luo luottamusta julkista toimintaa kohtaan. Tämä puolestaan vaikuttaa demokratian parempaan toteutumiseen yhteiskunnassa.⁸³

Myös Kunelius mieltää journalismin vallan vahtikoiraksi. Hän nimittää journalismia neljänneksi valtionmahdiksi, jonka tehtävä on toimia kansalaisten puolesta siten, että julkisen vallan ja poliittisten päättäjien toimet saavuttavat kansan tietoisuuden joukkotiedotuksen välityksellä. Lisäksi joukkotiedotus Kuneliuksen mukaan pyrkii avoimuudellaan luomaan uskottavuutta päätöksentekojärjestelmää kohtaan kansalaisten silmissä.⁸⁴ Myös Neuvosen näkemys journalismista mukaillee samoja näkemyksiä kuin Niemisen, Aslaman, Pantin ja Kuneliuksen. Neuvosen mukaan julkinen valta on saanut valvojan roolin, jonka myötä journalismia on alettu määritellä toiminnaksi, jossa noudatetaan tiettyjä eettisiä sääntöjä. Journalismilta odotetaan näin ollen kansan puolelta avoimuutta, totuutta ja tarkkuutta, koska journalismin tehtävä on ajaa tiettyjä aatteita sekä vaikuttaa ihmisten ajattelutapaan.⁸⁵ Neljäntenä valtiovallan mahtina joukkotiedotus ja journalismi myös tarkkailevat poliitikkojen byrokraattista vallan käyttöä ja yrittävät ehkäistä korruptiota⁸⁶.

⁸¹ Neuvonen 2012: 9.

⁸² Herkman 2011: 71.

⁸³ Nieminen, Aslama & Pantti 2005: 14.

⁸⁴ Kunelius 2010: 139.

⁸⁵ Neuvonen 2012: 6–7.

⁸⁶ Louw 2010: 38.

3. SANANVAPAUDESTA PERUS- JA IHMISOIKEUTENA

Sananvapausajattelun juuret ovat lähtöisin valistuksen ajalta, jolloin yhteiskuntafilosofit loivat perustan nykyiselle liberalistiselle sananvapausideologiallemme. Myöhemmin demokratia ja sananvapaus liitettiin toisiinsa siten, että sananvapaudesta tuli toimivan demokratian edellytys ja näin ollen ehdottoman tärkeä perusoikeus ympäri maailman.⁸⁷ Toisaalta sananvapauden alkujuuret liitetään jo antiikin Kreikan loistoaikaan ja sen parresia-instituutioon, jossa kaikilla vapaille kansalaisilla oli tapana kokoontua kaupungissa olevalle agoralle. Agoraksi kutsuttiin paikkaa, jossa vapaat kansalaiset kävivät kansalaiskeskusteluita julkisesti. Kansalaiskeskusteluiden tarkoituksena oli mahdollistaa jokaiselle vapaalle kansalaiselle vapaus esittää sellaisia mielipiteitä, jotka he itse katsoivat oikeiksi. Vapaan mielipiteen muodostuksen nimissä kukaan ei ollut oikeutettu puuttumaan toisen henkilön mielipiteenilmauksiin siten, että niitä olisi ennakolta sensuroitu tai rajoitettu.⁸⁸

Länsimaissa nykyisin sananvapaus jakaantuu kahteen eri pääsuuntaukseen. Kyseiset pääsuuntaukset ovat angloamerikkalainen sananvapausajatus ja mannereurooppalainen sananvapausajatus, joilla on selkeä ero. Angloamerikkalaisen ja mannereurooppalaisen sananvapausajatuksen erottaa toisistaan sananvapauden rajoittamiseen suhtautuminen. Angloamerikkalaisen sananvapausajatus suhtautuu sananvapauden rajoittamiseen hyvin kriittisesti. Sen mukaan sananvapauden rajoittaminen kaikissa tilanteissa vaatii hyvin tiukan perustelun.⁸⁹ Lähtökohtaisesti sananvapausideologiassa lähdetään siitä, että valtiolla ei ole oikeutta puuttua sananvapauden käyttöön, eikä valtio saa ryhtyä sellaisiin toimiin, joilla se puuttuisi tai estäisi jokaiselle suodun vapaan sanan käyttöä⁹⁰. Mannereurooppalainen sananvapausajatus puolestaan suhtautuu vähemmän kriittisesti sananvapauden rajoittamiseen. Mannereurooppalainen sananvapausajatus kuitenkin korostaa vastuuta vastapalveluksena siitä, että sananvapauden käyttö on vapaata⁹¹.

⁸⁷ Neuvonen 2008: 19.

⁸⁸ Hoikka 2009: 37; Neuvonen 2012: 74

⁸⁹ Neuvonen 2008: 19.

⁹⁰ Hoikka 2009: 36.

⁹¹ Neuvonen 2008: 19.

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä lukijalle sananvapauden sääntelyä kansainvälisissä sopimuksissa ja suomalaisessa oikeudessa. Lisäksi luvun tarkoituksena on määritellä, mitä tarkoitetaan sananvapausrikoksella.

3.1. Sananvapaus kansainvälisissä sopimuksissa

Sananvapaus on turvattu kansainvälisissä julistuksissa ja sopimuksissa. Kansainvälinen julistus, jossa sananvapaus on turvattu, on yhdistyneiden kansakuntien antama ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 19 artiklan mukaan mielipiteenvapaus ja sananvapaus kuuluu jokaiselle. Siihen kuuluu oikeus ilman häirintää pitää kiinni omasta mielipiteestään. Lisäksi siihen kuuluu rajaton oikeus hankkia, levittää ja vastaanottaa tietoja tiedotusvälineitä monipuolisesti hyödyntäen.⁹²

Kansainvälinen sopimus, jossa sananvapaus puolestaan on turvattu, on Euroopan ihmisoikeussopimus. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan jokaisella on oikeus pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa tietoja ja ajatuksia sekä levittää niitä riippumatta alueellisista rajoista tai ja viranomaisten siihen puuttumatta.⁹³ EIS 10 artikla kuuluu seuraavasti:

1. *”Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtiota tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.”*
2. *”Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen ja rajoitusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi”*

⁹² Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 19 artikla.

⁹³ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artikla.

Lisäksi sananvapaus on turvattu kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 19 artiklassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artiklassa, jotka myös julistavat mielipiteen ja tiedon sekä ajatuksen vapauden puolesta⁹⁴.

Sananvapaudella on demokraattisessa yhteiskunnassa merkittävä asema ja siitä syystä sananvapaus mielletään luonteeltaan poliittiseksi perusoikeudeksi⁹⁵. Sananvapauden käyttö mahdollistaa esimerkiksi vaaleissa äänestämisen ja mahdollisuuden ottaa osaa poliittiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että demokratia toimii oikein yhteiskunnassamme. Demokratia toimii ainoastaan silloin oikein, kun jokainen voi ilman rajoituksia käyttää sananvapauttaan.⁹⁶

3.2. Sananvapaus Suomessa

Suomessa sananvapaus on jokaiselle luonnolliselle henkilölle kuuluva perusoikeus. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla henkilöillä, jotka kuuluvat Suomen lainkäyttöpiiriin, on oikeus käyttää sananvapauttaan.⁹⁷ Perusoikeudella tarkoitetaan tarkemmin ottaen sellaista oikeutta, joka on yksilölle kuuluva oikeus ja säädetty perustuslailla⁹⁸. Perustuslain 12 §:n pykälän mukaan:

”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Viranomaisten hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välittömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

⁹⁴ Euroopan unionin perusoikeuskirja: 1) ”Jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta. 2) Tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta kunnioitetaan.”

⁹⁵ Neuvonen 2008: 1.

⁹⁶ Frost 2007: 39.

⁹⁷ Manninen 2011: 465.

⁹⁸ HE 309/1993 vp s 5.

Perustuslain 12 § jakaantuu kahteen eri momenttiin. Kuten on nähtävissä momenteista ensimmäinen määrittelee sananvapauden sisällön ja toinen momentti sananvapauden käytön sekä asiakirjajulkisuuden. Ruotsalainen on käyttänyt kirjassaan ”*Mitä saa sanoa?*” Mannisen jaottelua sananvapaussäännöksen selventämiseksi. Analyysin avulla sananvapaussäännöksen tarkoitus aukeaa mielestäni erittäin hyvin, ja se jakaantuu seuraavasti: 1) Yleislausekkeen mukaan, sananvapaus on perusoikeus, joka kuuluu jokaiselle, 2) toinen lause ilmentää sananvapauden sisältöä, 3) ja toteaa kiellon ennakoesteistä, 4) kolmas virke painottuu sääntelyvaraukseen, jonka mukaan sananvapautta koskevat yksityiskohtaisemmat säännökset löytyvät sananvapausta. 5) Viimeinen virke pitää sisällään lakivarauksen perusoikeuden käyttämiseksi.⁹⁹

Edeten Mannisen analyysin järjestyksessä, ensimmäiseksi sananvapaussäännöksen tarkoituksena on taata jokaiselle Suomen lainkäyttöpiiriin kuuluvalle kansalaiselle yhdenvertainen oikeus käyttää omaa sananvapauttaan. Tämä merkitsee sitä, että sananvapauttaan ovat oikeutettuja käyttämään Suomessa itse suomalaiset, muun maalaiset henkilöt, sellaiset henkilöt jotka ovat julistettu vajaanvaltaisiksi, 18-vuotta täyttäneet ja kaikki muut täysivaltaiset henkilöt.¹⁰⁰ Sananvapaus kuuluu myös sellaisille henkilöille, jotka toimivat viranomaisten palveluksessa¹⁰¹. Sen lisäksi, että sananvapaus turvaa ihmisyyksilöiden ilmaisun vapauden, se turvaa myös lehtien julkaisu- ja ohjelmatoimintaa harjoittavien yritysten eli oikeushenkilöiden sananvapauden¹⁰².

Mitä tulee sananvapauden sisältöön, sananvapaudelle on ominaista se, että sille ei ole määritelty erityistä viestinnän muotoa. Erilaisia viestinnän muotoja, jos sellaisia olisi sananvapaudelle määritelty, olisi esimerkiksi painettu sana tai kuvallinen esitys.¹⁰³ Sananvapaus kattaa siis kaikenlaiset viestintämenetelmät¹⁰⁴. Tämä tarkoittaa sitä, että sananvapaus turvaa jokaiselle oikeuden käyttää sananvapauttaan jokaisen itselleen parhaaksi mieltämällään tavalla. Erilaisia tapoja voivat olla esimerkiksi suullinen

⁹⁹ Ruotsalainen 2006: 21.

¹⁰⁰ HE 309/1993 vp s. 5.

¹⁰¹ Mäenpää 2016: 32.

¹⁰² Tiilikka 2008: 17.

¹⁰³ HE 309/1993 vp s. 56.

¹⁰⁴ HE 54/2002 vp s. 6.

ilmaisu, erilaiset kirjoitukset tai visuaalinen viestintä kuten teatteritaide.¹⁰⁵ Tästä syystä sananvapautta kutsutaan *välينهutraaliksi* eli muodoltaan vapaaksi ja sovelletaan sellaisena oikeutena¹⁰⁶.

Lisäksi sananvapaussäännös turvaa ennakkotarkastukselta. Tämä tarkoittaa sitä, että sananvapaussäännös estää kenenkään ennakolta puuttumasta kenenkään sananvapauden käyttöön. Kenelläkään ei ole mahdollisuutta saada esimerkiksi julkiasematonta tekstiä ennakkotarkastukseen, ei edes viranomaisilla. Se joka kirjoituksen julkaisee, on oikeutettu sananvapaussäännöksen nojalla julkaisemaan kirjoituksensa hänelle itselleen mieleisessä muodossa. Lisäksi kirjoituksen julkaisija on oikeutettu julkaisemaan tasan ne seikat kirjoituksessaan, jotka hän kokee tarpeelliseksi julkaista.¹⁰⁷

3.3. Sananvapauslaki

Perustuslain 12 §:n mukaan sananvapauden käyttämisestä säädetään tarkemmin lailla. Tämä tarkoittaa sitä, että tarkemmat säännökset sananvapauden käyttämisestä sääntelee laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä eli sananvapauslaki. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä on sananvapauden erityislaki, joka on kumonnut aikaisemmin voimassaolevat radiovastuulain (219/1971) ja painovapauslain (1/1919). Sananvapauslakia sovelletaan joukkoviestinnän kaikkiin eri muotoihin.¹⁰⁸

Sananvapauslain muotoutuminen vei pitkään, koska perustuslakivaliokunta halusi tehdä lakiin useamman kerran muutoksia, jotka täytyi hyväksyä eduskuntakäsittelyssä. Perustuslakivaliokunta kohdisti muutostarpeet erityisesti sananvapauden yleiseen merkitykseen. Perustuslakivaliokunnan mielestä huomio täytyi kohdistaa entistä enemmän esimerkiksi internetin keskustelupalstoihin.¹⁰⁹

¹⁰⁵ HE 54/2002 vp s. 7.

¹⁰⁶ Tiilikka 2008: 18.

¹⁰⁷ HE 54/2002 vp s. 7.

¹⁰⁸ HE 54/2002 vp s. 1.

¹⁰⁹ Neuvonen 2008: 32.

3.4. Sananvapausrikokset

Sananvapausrikoksia ovat sellaiset rikokset, jotka tunnustetaan Suomen rikoslaisissa sekä muussa rikosoikeudellisessa lainsäädännössä. Sananvapausrikokset ovat rikoksia, joissa julkaistun viestin sisältö on loukkaavaa ja rikollista viestiä on levitetty joukkotiedotusvälinettä hyödyntäen. Sananvapausrikokset ovat lisäksi sellaisia rikoksia, joissa rangaistuksena joudutaan rajoittamaan rikoksen tehneen sananvapautta.¹¹⁰ Sananvapausrikoksista syyttäminen kuuluu valtakunnansyyttäjänvirastolle.¹¹¹ Kolehmainen, joka on tutkinut oikeutta nostaa syyte sananvapausrikoksista, mielestä ilmaisunvapautta ja sananvapautta ei tulisi liittää rikos käsitteeseen. Hänen mielestään liitääntä antaa harhaanjohtavan kuvan, koska kyse ei ole niinkään rikoksesta. Kyse on sen sijaan sananvapauden väärinkäyttämisestä, jota perustuslaissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säännelty sananvapaus ei turvaa. Vaihtoehtona tulisi käyttää sananvapausrikokselle esimerkiksi *joukkoviestintärikos*, jota Kolehmainen käyttää tutkimuksessaan ”*Syyteoikeudesta sananvapaudessa*”.¹¹²

Mielestäni joukkoviestintärikos, jota Kolehmainen käyttää, on kuvaavampi termi, koska sananvapausrikos on aina tehty käyttäen jotain joukkoviestintävälinettä. Joukkoviestinnän tarkoituksena aina on tavoittaa suuri yleisö, josta nimi joukkoviestintä tulee. Eli viestin vastaanottajakuntana on tällöin suuri määrä ihmisiä.¹¹³ Esimerkiksi KKO:n tapauksessa 2010:39 joukkotiedotusvälineeksi katsottiin kirja, jota oli julkaistu 5000 kappaletta ja jonka tarkoituksena oli tavoittaa suuri lukijakunta¹¹⁴. Vastaavasti voidaan myös puhua kohdeviestinnästä. Kohdeviestintä eroaa joukkoviestinnästä siten, että sen tarkoituksena on suunnata viesti, kirje tai puhelu vain suppealle joukolle tai ennalta määritellylle vastaanottajalle.¹¹⁵

Ennen sananvapauslain voimaantuloa oikeusministeriö vastasi Suomessa syytteen nostamisesta sananvapausrikoksista. Sananvapauslain voimaantuttua kyseinen

¹¹⁰ Menettely sananvapausrikosasioissa VKS:2017:2; Neuvonen 2008: 49.

¹¹¹ HE 131/1996 vp s. 43.

¹¹² Kolehmainen 2009: 19.

¹¹³ Kolehmainen 2009: 19.

¹¹⁴ KKO 1296/2010.

¹¹⁵ Rosendahl 2006: 4.

syyteoikeus siirrettiin valtakunnansyyttäjänviraston riippumattomalle syyttäjälle. Siitä lähtien valtakunnansyyttäjän tehtäväksi tuli syytteen nostaminen julkaisusta tai viestistä, jonka sisältö on loukkaava. Valtakunnansyyttäjän ei tarvitse kiinnittää huomiota syytettä nostaessa erikseen siihen, millä tekniikalla tai välineellä julkaisu tai viesti on julkaistu. Riittää, että sananvapausrikos on tehty joukkotiedotusvälinettä hyödyntäen.¹¹⁶

Sananvapauslaki ei määrittele tarkalleen sitä, millainen on sananvapausrikos ja mitä sananvapausrikokseksi määritelty julkaisu pitää sisällään. Käsite on jätetty hyvin tulkinnanvaraiseksi. Tästä syystä valtakunnansyyttäjänvirasto katsoo, että rikos voidaan lukea ainoastaan sananvapausrikokseksi, kun syyttäjä on varmistunut siitä, että tietty rikos täyttää rikoksille ominaisen tunnusmerkistön. Tunnusmerkistö määritellään sananvapauslain 24 §:ssä.¹¹⁷ Sananvapausrikoksen kohdalla valtakunnansyyttäjän täytyy tarkastella seuraavia seikkoja:

1 ”Onko teossa kyse sananvapauslain tarkoittamasta julkaisu- tai ohjelmatoiminnasta joukkoviestinnässä?”

2 ”Onko rangaistussäännöksessä kysymys sananvapauden rajoittamisesta?”

Tarkemmin ottaen sananvapausrikoksia, jotka kuuluvat valtakunnansyyttäjän syyteharkintaan ovat seuraavat sananvapausrikokset: yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8), törkeä yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8a), kunnianloukkaus (RL 24:9) ja törkeä kunnianloukkaus (RL 24:10).¹¹⁸ Sananvapausrikoksiin luetaan myös eräitä muita kriminalisoituja rikoksia, mutta niitä ei ole olennaista esitellä tässä tutkielmassa¹¹⁹.

¹¹⁶ HE 54/2002 vp s. 89–90.

¹¹⁷ Menettely sananvapausrikosasioissa VKS:2017:2.

¹¹⁸ Menettely sananvapausrikosasioissa VKS:2017:2.

¹¹⁹ HE 19/2013 vp s.6.

4. KUNNIAN JA YKSITYISYYDEN SUOJA JOUKKOTIEDOTUKSESSA

Sananvapaus on yksi poliittisista perusoikeuksista¹²⁰. Perusoikeudet ovat lähtökohtaisesti sellaisia oikeuksia, jotka kuuluvat luonnollisille henkilöille eli ihmisille¹²¹. Sananvapaus takaa jokaiselle oikeuden ilmaista oman mielipiteensä, mikä on edellytys sille, että kansalaiset saavat äänensä kuuluville demokraattisessa yhteiskunnassa. Mielipiteenilmaisemisen lisäksi sananvapaus sallii jokaiselle vapaan kansalaiskeskusteluihin osallistumisen, joka puolestaan mahdollistaa julkisen vallan arvostelun joukkotiedotuksessa.¹²²

Sananvapauden poliittisesta luonteesta johtuen sekä joukkotiedotuksen asemasta demokraattisessa yhteiskunnassa, sananvapaus ei ole vain luonnollisille henkilöille kuuluva oikeus monien muiden perusoikeuksien tapaan. Sananvapaus oikeutena turvaa myös oikeushenkilöiden kuten lehdistön oikeuksia siltä osin kun lehdistö harjoittaa uutisten julkaisutoimintaa.¹²³ Tästä syystä Suomessa vallitsee laaja lehdistön vapaus. Tarkoituksena on, että lehdistölle annetaan oikeus toimia kansalaisia tiedottavana organina, jolla on mahdollisuus toimia julkisen vallan vahtikoirana. Vahtikoiran roolissaan lehdistön tehtävä on välittää kansalle ajankohtaista informaatiota julkisen vallan toiminnasta.¹²⁴

Yksi haastavimmista tehtävistä journalismille ja ihmisoikeuksien asianajajille on ollut löytää balanssi kahden kilpailevan perusoikeuden välillä. Kyseiset perusoikeudet ovat jokaiselle kuuluva kunnian sekä yksityiselämän suoja ja sananvapaus. Medialla tiedotusvälineenä on oikeus käyttää sananvapauttaan, mutta samalla median velvollisuutena on toimia omantuntonsa mukaan. Median täytyy huolehtia siitä, että julkaisuissa mainittujen henkilöiden kunnian ja yksityiselämän suojaa kunnioitetaan. Suomessa korostunut yksityiselämän suoja koskeva sääntely onkin tästä syystä

¹²⁰ HE 309/1993 vp s. 56.

¹²¹ Tiilikka 2008: 17.

¹²² HE 309/1993 vp s. 56.

¹²³ Tiilikka 2008: 17.

¹²⁴ Pesonen 2011: 110. Lehdistön vapaus Suomessa tarkoittaa sitä, että lehdistön julkaisutoimintaan ei ole kenenkään mahdollista puuttua.

aiheuttanut medially tiedotusvälineenä haasteita.¹²⁵ Journalisti ei voi esimerkiksi luottaa siihen, että hän voi omatoimisesti ilman asianomaisen poliitikon suostumusta julkaista tämän yksityiselämään liittyviä arkaluonteisia asioita. Edes poliitikolta saatu hiljainen suostumus ei ole tae sille, että hänen arkaluonteiseen yksityiselämäänsä liittyvät asiat olisivat julkaisukelpoisia mediassa. Journalistilla täytyy olla nimenomainen lupa asianomaiselta poliitikolta kyseisten asioiden julkaisemiseen.¹²⁶

Tämän luvun tarkoituksena on käsitellä poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaamista hyödyntäen kansainvälistä ja kansallista oikeuskäytäntöä sekä julkisen sanan neuvoston ratkaisuja.

4.1. Kunnianloukkaus

Jokaisella ihmisellä on oikeus vedota kunnian suojaansa. Kukaan ihminen ei halua, että hänen kunniaansa loukataan. Näin on ollut kautta aikojen yhteiskunnassamme. Tästä syystä kunnia on vanha oikeus, joka on ollut syytä suojata lailla.¹²⁷ Kunnialla tarkoitetaan yksilölle kuuluvaa arvoa, joka on turvattu jokaiselle yksilölle luonnollisena yhteiskunnan jäsenenä¹²⁸.

Siitä huolimatta, että kunnia on jokaiselle turvattu oikeus, kunnianloukkaustuomiot ovat olleet hyvin yleisiä kautta aikojen. Suomessa merkittävin ajanjakso kunnianloukkaustuomioiden saralta on ollut 1970-luku. Kyseinen vuosikymmen laukaisi Suomessa kunnianloukkaustuomioiden määrän merkittävään nousuun. Hallitus yritti löytää ilmiölle pätevää selitystä, mutta tuloksetta. Hallitus kuitenkin päätyi lopulta päättelemään, että joukkoviestinnän uusilla ja muuttuneilla käytötavoilla saattoi olla vaikutus kunnianloukkaustuomioiden kohonneeseen määrään. Lisäksi hallitus arvioi, että yhtenä merkittävänä tekijänä saattoi olla yksittäisten henkilöiden ponnahtaminen näkyvämmiin julkisuuteen.¹²⁹ Esimerkiksi 1980-luvulla tiedotusvälineissä käytiin hyvin

¹²⁵ White 2011: 59.

¹²⁶ LaVM 6/2000 vp – HE 184/1999 vp s. 5.

¹²⁷ Neuvonen 2008: 69.

¹²⁸ Bruun, Kerosuo, Strandén & Vuortama 1984: 121.

¹²⁹ HE 234/1997 vp s. 10–11.

kiivasta ja arvostelevaa keskustelua keskustan poliitikoita kohtaan, minkä johdosta keskusta alkoi olla huolissaan asemastaan. Tiedotusvälineet olivat ottaneet tehtäväkseen murskata keskustan. Tiedotusvälineet halusivat luoda kansalaisille tavalla tai toisella mahdollisimman epämiellyttävän mielikuvan koko puolueesta ja sen toiminnasta. Seuraavan kerran keskusta joutui journalistien kriittisen kynän alle vuonna 2005. Esimerkiksi Salminen tietää kertoa, että Helsingin Sanomien toimittaja Riku Jokinen oli arvostellut keskusta puolueen kansanedustajia ja nimittänyt heitä julkisesti Helsingin-vihaajien ydinjoukoksi.¹³⁰

Kunnianloukkaus on nykyään säännelty rikoslain 24 luvun 9 ja 10 §:ssä, joista 24:9 sääntelee yleisesti kunnianloukkauksirikoksia ja 24:10 törkeitä kunnianloukkauksirikoksia. Tarkemmin rikoslain kohdat tarkentuvat siten, että RL 24:10 sovelletaan, jos 24:9.1 säädetty kunnianloukkaus on tehty joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai siten, että vihaus tai tieto on toimitettu muilla keinoin useiden henkilöiden saataville. Lisäksi RL 24:10 sovelletaan myös siinä tapauksessa, jos kunnianloukkaus on aiheuttanut hyvin pitkäaikaista ja merkittävää kärsimystä kunnianloukkauksen kohteelle. Kunnianloukkauksen täytyy olla tällöin laadultaan törkeä kunnianloukkaus. Rikoslain lisäksi sellaisiin rikoksiin, jotka ovat tapahtuneet joukkotiedotusvälinettä käyttämällä, sovelletaan sananvapauslain 13 §:n päätoimittajan vastuusta.¹³¹ Päätoimittajan vastuuta käsittelen tarkemmin kohdassa 5.1.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaissut useita tapauksia, jotka ovat koskeneet poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaa joukkotiedotuksessa. Tapaukset useimmiten käsittelevät kunnian ja yksityiselämän suojaa rinnatusten, eivätkä vain jompaa kumpaa perusoikeutta. EIT:n tapaus *Tammer v. Viro* (2001) on ensimmäinen esimerkki tapauksesta, jossa poliittinen henkilö on vedonnut kunnian ja yksityiselämän suojaansa.

Tapauksessa *Tammer v. Viro* (2001) valittajana oli virolaisen sanomalehti ”*Postimees*” lehtimies Tammer. Asianomistajana tapauksessa puolestaan oli Vilja Laanaru, joka oli virolaisen poliitikon Edgar Savisaaren entinen avustaja ja myöhemmin puoliso sekä poliitikon lapsen äiti. Laanaru oli itse myös poliittisesti aktiivinen Savisaaren johtamassa puolueessa (Keskerakond). Myöhemmin Laanaru jätti työnsä Savisaaren avustajana. Jätettyään poliittisen uransa Laanaru alkoi kirjoittaa muistelmia lehtimiehen avustuksella.

¹³⁰ Salminen 2006: 34–35.

¹³¹ HE 19/2013 vp. 5.

Hän kuvaili muistelmissaan, uraansa, perhe-elämäänsä, äitinä olemista ja suhdettaan poliitikko Savisaareen.

Myöhemmin Laanaru nosti kanteen virolaisen sanomalehden ”*Postimees*” lehtimies Tammerta vastaan. Valittaja Tammer oli haastatellut Laanarua muistelmiensa kirjoittamisessa avustanutta lehtimiestä. Laanarua avustaneen lehtimiehen haastattelun yhteenvedona lehtimies Tammer oli julkaissut Laanarusta käydyn haastattelun sanomalehdessä ja käyttänyt hänestä seuraavia nimityksiä ”*abielulohkuja*” (henkilö, joka oli hajottanut tai vahingoittanut toisen henkilön avioliiton) sekä ”*rongaema*” (henkilö, joka ei huolehdi omasta lapsestaan). Valitsemillaan ilmauksilla lehtimies viittasi Laanarun äitiyteen ja siihen, miten Laanaru oli keskittynyt uraansa ja uskonut hänen ja poliitikko Savisaaren yhteisen lapsen hoidon omille vanhemmilleen. EIT tuomitsi lehtimies Tammerin 220 kruunun sakkoon kunnianloukkauksesta, vaikka lehtimies yritti vedota hakijana EIS 10 artiklaan jokaiselle kuuluvasta sananvapaudesta ja siihen, ettei hän ollut ylittänyt journalistisen vapautensa rajoja. EIT kuitenkin kiinnitti tapauksessa huomiota siihen, että ennen haastattelun julkaisua lehteen, Laanaru ei enää ollut poliittisessa tehtävässä, vaikka toki lähellä sellaista. Tällöin julkinen Laanarun yksityiselämään liittyvien asioiden esille nostaminen ei ollut perusteltua, koska tiedoilla ei ollut minkäänlaista yhteiskunnallista merkitystä. Kansallinen tuomioistuin ei ollut rikkonut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta.

EIT:n tapaus on syytä nostaa esille, koska kyseinen haastattelu sanomalehdessä oli tarkoitus saattaa useiden ihmisten saataville joukkotiedotusta hyödyntäen. Tapauksessa kunnianloukkauksen rikosvälineenä oli sanomalehti eli joukkotiedotusväline. Mielenkiintoisen tapauksesta tekee se, miten EIT olisi tuominnut tapauksen, jos Laanaru olisikin ollut täysin poliitikkoon rinnastettava henkilö. Olisiko tapaus tuomittu siitä huolimatta Laanarun eduksi, ja olisiko lehtimies joutunut vastaamaan kunnianloukkauksestaan? Vai olisiko haastattelun julkaiseminen katsottu sittenkin yhteiskunnallisesti niin merkittäväksi, että EIT olisi katsonut sen välttämättömäksi julkaista demokraattisessa yhteiskunnassa ja journalisti olisi vapautettu syytteestään kunnianloukkaukseen.

Toinen EIT:n ratkaisema tapaus, jossa käsitellään poliittisen henkilön ja tiettyyn puolueeseen kohdistettua arvostelua kunnianloukkauksena joukkotiedotuksessa, on *Lindon, Otchakov-Laurens ja July v Ranska* (2007). Joukkotiedotusvälineenä tapauksessa on romaani ”*Le Procès Jean-Marie Le Pen*” ja sanomalehti ”*Liberation*”, jossa vetoamus oli julkaistu. Sekä romaanin että sanomalehden vetoamuksen tarkoituksena oli tavoittaa joukkotiedotusta hyödyntäen suuri yleisö ja herättää poliittista keskustelua.

Tapauksessa on *Lindon, Otchakovsky-Laurens ja July v Ranska* (2007) valittajina oli kolme Ranskan kansalaista. Ensimmäinen valittaja oli kirjailija, joka oli kirjoittanut romaanin *-Le Procès de Jean-Marie Le Pen* ja toinen valittaja oli puheenjohtaja sekä kustantajan yrityksessä P.O.L, joka kustansi romaanin. Kolmas valittaja oli puolestaan ranskalaisen sanomalehden ”*Liberation*” päätoimittaja, joka oli julkaissut vetoituksen kyseisessä sanomalehdessä koskien *Le Procès Jean-Marie Le Pen* romaania. Vetoimuksessaan päätoimittaja oli julkaissut samat loukkaavat tekstit, jotka olivat aikaisemmin esitetty romaanissa ja todeten itse romaanin tekstin kohdat ei loukkaaviksi politiikkaa Jean-Marie Le Peniä ja hänen puoluettaan nimeltä ”*Front National*” kohtaan.

Valittajat vetosivat EIS 10 artiklaan, jolla he puolustivat omaa mielipiteenvapauttaan. He perustivat valituksensa siihen seikkaan, että teos oli fiktiivinen ja sen tarkoituksena oli heijastaa poliittista keskustelua *Front National* puolueesta sen johtajasta *Le Penistä* sekä heidän tekemistään rasistisista rikoksista, jotka olivat johtaneen rasismien nousuun Ranskassa. EIT tuomitsi kaikki kolme valittajaa Le Penin kunnianloukkaamisesta syyteeseen. EIT katsoi, että 10 artiklaa ei ollut loukattu ja kirjailijat kuten muutkaan eivät ole immuuneja EIS 10 §:n 2 momentin velvollisuuksille sananvapauden käytössä, vaikka kyse olikin poliittisesta mielenilmaisusta. EIT noudatti samaa näkemystä kansallisten tuomioistuinten kanssa ja katsoi kirjoitusten ylittäneen sen rajan, mitä poliittiselta keskustelulta oletetaan siedettävän. Näin ollen valittajat olivat syyllistyneet rikokseen, eikä tuomiota kunnianloukkauksesta katsottu suhteettomaksi. Kansallinen tuomioistuin ei ollut rikkonut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta.

4.1.1. Kunnianloukkauksen kohde joukkotiedotuksessa

Rikoslain 24:9.1:n mukaan kunnianloukkauksen kohteena ei voi olla muu kuin luonnollinen henkilö. Tämä käy ilmi hallituksen esityksestä (19/2013), jossa argumentoidaan asiaa siten, että sanoista ”toisesta” ja ”häneen” voidaan olettaa ainoastaan siten, että ainakin sana ”häneen” ei voi viitata muuhun kuin luonnolliseen henkilöön. Kunnianloukkaus ei kuitenkaan aina kohdistu vain yhteen luonnolliseen henkilöön, vaan se voi kohdistua kerralla myös useampaan heistä.¹³² Tällä tarkoitetaan sitä, että kunnianloukkaus voidaan kohdistaa esimerkiksi yhden poliitikon sijasta useampaan poliitikkoon, jolloin esimerkiksi tietyn puolueen poliitikot muodostavat rajatun henkilöpiirin, jota arvostellaan. Kyseisenlaisessa tapauksessa asianomistajia olisivat kaikki poliitikot, joihin vaikutukset olisi kohdistettu.

Mitä tulee kunnianloukkauksen kohteeseen, esitetyn henkilön kunniaa loukkaavan väitteen täytyy kohdistua sellaiseen henkilöön, joka on tunnistettavissa. Jos henkilö ei ole tunnistettavissa, kyse ei ole Tiilikan mukaan kunnianloukkauksesta. Julkaisussa ei tarvitse olla mainittuna henkilön nimeä, mutta se riittää perusteeksi

¹³² HE 19/2013 vp s. 45–46.

kunnianloukkaukseen, että henkilö on lukijoiden tunnistettavissa jutun perusteella. Riittää, että osa jutun lukijoista tunnistaa kyseisen henkilön yhdistämällä kuvaillut asiat häneen. Lisäksi perusteeksi riittää, että itse jutun kohde, jonka kunniaa on loukattu, tunnistaa itsensä jutusta.¹³³ Esimerkiksi KKO:2006:62 tapauksessa henkilöä B ei ollut mainittu hänen nimellään eräässä pakinassa, mutta B:stä oli ilmoitettu sellaisia tietoja, joidenka perusteella hän oli ollut tunnistettavissa lähipiirinsä keskuudessa sekä muutamissa organisaatioissa¹³⁴.

4.1.2. Tavallinen ja törkeä tekemuoto

Rikoslain yksi tarkoitus on säännellä ja turvata perusoikeuksiin kuuluvaa yksilön kunniaa. Lisäksi lain tarkoituksena on pyrkiä ennaltaehkäisemään kunnianloukkauksrikoksia.¹³⁵ Kunnianloukkausten rangaistavuutta on muutettu viimeisimpänä vuonna 2013 hallituksen esityksestä. Kunnianloukkausten rangaistavuutta täytyi muuttaa, koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kehotti jäsenmaita kyseiseen muutokseen. EIT katsoi välttämättömäksi, että jäsenmaista jokainen poistaa omasta lainsäädännöstään vankeusrangaistuksen uhkan, joka koskee kunnianloukkauksrikoksia ja niiden sääntelyä. EIT näki muutoksen tarpeellisena, koska EIT itse painotti oikeuskäytännössään ja ratkaisuisaan sananvapauden merkitystä. Jäsenmaat sen sijaan antoivat suuremman painoarvon yksityiselämän ja kunniansuojalle, jota EIT ei hyväksynyt.¹³⁶

Euroopan parlamentaarinen yleiskokous oli jo vuonna 2007 sitä mieltä päätöslauselmassaan, että journalistien sananvapautta täytyi suojella. EIT:n mukaan journalistien sananvapaus ylläpiti demokraattisen yhteiskunnan toimivuutta. Lisäksi parlamentaarinen yleiskokous totesi, että jokaiselle sananvapausrikoksesta syytteesen tuomitulle journalistille täytyisi taata mahdollisuus perustella lausuntonsa. Perustelemalla lausuntonsa syytetyllä journalistilla olisi mahdollisuus vapautua rikosoikeudellisesta vastuustaan.¹³⁷

¹³³ Tiilikka 2008: 228.

¹³⁴ KKO 1766/2006. Kohta 11.

¹³⁵ Bruun, Kerosuo, Strandén & Vuortama 1984: 121.

¹³⁶ HE 19/2013 vp s. 3.

¹³⁷ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 2577 (2007).

Suomessa vielä vuonna 1889 kunnianloukkauksrikoksia on säännellyt rikoslain luku 27¹³⁸. Vanhassa rikoslain luvussa oli peräti kuusi eri nimikettä, jotka ovat esimerkiksi Neuvosen luettelemana seuraavat: ”*RL 27:1.1 herjaus vastoin parempaa tietoa, RL 27:2.1 ei vastoin parempaa tietoa tehty herjaus, RL 27:1.2 julkinen herjaus vastoin parempaa tietoa, RL 27:2.2 ei vastoin parempaa tietoa tehty julkinen herjaus, RL 27:3.1 solvaus ja RL 27:3.2 julkinen solvaus*” ja *RL 27:3.4 vainajan muiston häpäisy.*”¹³⁹ Rikoslain useiden nimikkeiden ja epäselvyyden vuoksi hallitukselle tuli tarve yksinkertaistaa kunnianloukkauksäännökset siten, että laista poistettiin herjaus- ja solvausnimikkeet. Näin nimikkeiden välillä olleet erot poistuivat ja kunnianloukkauksäännökset saatiin selkeytettyä.¹⁴⁰

Lain kohdan uudistuksen myötä kunnianloukkauksrikoksia sääntelevä tunnusmerkistö löytyy nykyisin RL 24 luvusta, josta löytyy säännös myös yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä (RL 24:8). Kunnianloukkauksrikokset jakaantuvat lain kohdan mukaan seuraavasti: kunnianloukkaus (RL 24:9) ja törkeä kunnianloukkaus (RL 24:10), joista jälkimmäinen sääntelee myös joukkoviestintää.¹⁴¹ Tarkemmin ottaen kunnianloukkauksrikokset ovat säännelty rikoslaisissa seuraavasti:

Kunnianloukkaukseksi katsotaan:

”Joka

1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa taikka

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.”

Törkeäksi kunnianloukkaukseksi katsotaan:

”Jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetussa kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena

¹³⁸ HE 19/2013 vp s. 4.

¹³⁹ Neuvonen 2005: 162; Neuvonen 2008: 70; Neuvonen 2014: 234.

¹⁴⁰ HE 189/1999 vp s. 4.

¹⁴¹ HE 19/2013 vp s. 4.

arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Kunnianloukkausrikosten jakaminen kunnianloukkaukseen ja törkeään kunnianloukkaukseen ilmentää kahden eri kunnianloukkausrikoksen tekemuotojen eroja. Jälkimmäinen törkeä kunnianloukkaus on moitittavampi kuin pelkkä kunnianloukkaus. Törkeästä kunnianloukkauksesta voidaan rangaista ainoastaan hallituksen esityksen mukaan sellainen teko, joka mainitaan RL 24:9.1:ssä ja joka näin ollen on täyttänyt kyseiseen 1 momenttiin kirjatun tunnusmerkistön. Lisäksi kunnianloukkausrikoksen ankaroittamisperusteita on kaksi, joista ensimmäinen täyttyy silloin, kun rikos on tehty joukkotiedotusvälinettä apuna käyttäen. Toinen ankaroittamisperuste puolestaan täyttyy siinä tapauksessa, jos teko on aiheuttanut teon kohteena olevalle henkilölle kärsimystä. Kärsimyksen on täytynyt olla määrältään suuri ja kestänyt pitkään.¹⁴²

Selvää on, että toisen henkilön kunniaa loukkaaviin rikoksiin on puututtava. Säännös kunnianloukkauksesta sisältää kuitenkin rajoituslausekkeen. Rajoituslauseke sulkee pois tietyt mahdollisuudet, joita ei luokitella kunnianloukkausrikoksiksi joukkotiedotuksessa. Rajoituslausekkeen tarkoituksena antaa kansalaisille mahdollisuus arvostella julkisen vallan toimintaa. Tästä syystä rajoituslauseke ei sulje pois keneltäkään mahdollisuutta sellaisen tiedon julkaisemiseen tai arvosteluun, joka kohdistuu poliittisen henkilön toimintaan tai hänen tekemiinsä ratkaisuihin hänelle uskotussa tehtävässä. Näin ollen RL 24 luvun 9 artiklan 3 momentti sallii poliittisen päättäjän julkisten lausuntojen arvostelun. Varsinkin politiikan alueella erittäin kärkeäkin arvostelu on lain mukaan sallittua, eikä kaikkea poliittiseen toimintaan kohdistuvaa arvostelua katsota kunnianloukkausrikokseksi. Edellytyksenä poliittiselle arvostelulle on kuitenkin sellainen arvostelu, joka ei kohdistu esimerkiksi poliitikon henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kuten ulkonäköön tai henkilökohtaisiin asioihin kuten hänen perhe-elämäänsä.¹⁴³

¹⁴² HE 184/1999 vp s. 36.

¹⁴³ HE 19/2013 vp s. 48.

Tietenkin poliitikon toimintaan kohdistettu arvostelu saattaa poliitikon omasta mielestä loukata häntä henkilökohtaisesti. Lain mukaan poliitikon toimintaan kohdistettu arvostelu täytyy kuitenkin sallia, koska demokraattisen yhteiskunnan toiminta periaatteisiin kuuluu mielipiteiden esittäminen poliittisen vallan toiminnasta.¹⁴⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin painottaakin hyvin terävästi sananvapauden merkitystä oikeuskäytännössään. Tästä syystä EIT on arvostellut jäsenvaltioita niiden tavasta rajoittaa journalistien oikeutta sananvapauteen. Tästä syystä EIT on useissa ratkaisuisaan todennut, että jäsenvaltioiden arviointimarginaali on hyvin kapea. Jäsenvaltiot eivät saisi EIT:n mukaan kansallisissa tuomioistuimissa ylittää EIT:n heille määritelleen arviointimarginaalin rajaa.¹⁴⁵

Esimerkiksi EIT:n tapauksessa *Scharsach ja News Verlagsgesellschaft v. Itävalta* (2004) itävaltalainen News –lehden toimittaja sekä samaisen lehden kustantaja oli aikaisemmin kotimaisessa tuomioistuimessa tuomittu erään poliitikon herjauksesta rangaistukseen ja lehden kustantaja puolestaan maksamaan vahingonkorvauksia. Vuonna 1995 toimittaja oli julkaissut yhden sivun mittaisen artikkelin otsikolla ”*Braun statt Schwarz und Rot*” itävaltalaiseen News -lehteen. *Braun* tarkoittaa sellaista henkilöä, jolla on kiinteä suhde kansallissosialistiseen ideologiaan, *Schwarz* (musta) viittaa kiinteästi tiettyyn kansanpuolueeseen ja *Rot* (punainen) sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. News –lehden artikkelissa toimittaja väitti erään poliitikon salaa osallistuneen kansallissosialistiseen toimintaan. Artikkelissa toimittaja lisäksi nimitti poliitikkoa ”*closet Nazi*” eli käyttäen hänestä halventavaa nimitystä ”komeronatsi”. Komeronatsilla toimittaja rinnasti poliitikon kyseiseen kansallissosialistiseen ideologiaan. Poliitikko oli rinnastettu ideologiaan, jonka jäsenet käyttäytyivät kunniattomasti ja moraalittomasti. Kansallisen tuomioistuimen mukaan kyseisen kohdan ymmärsi kuka tahansa keskivertolukija siten, miten toimittaja oli sen halunnut ilmaista eli negatiivisessa valossa ja arvostellen poliitikkoa. Tapauksessa ei katsottu merkitykselliseksi tulkita sitä seikkaa, että kantajan mies oli osallisena kansallissosialistisessa toiminnassa. Valittajat vetosivat valituksessaan EIS 10 artiklaan ja sen myötä omaan oikeuteensa käyttää sananvapauttaan lehtiartikkelin julkaisemisessa. Lisäksi valittajat vetosivat siihen, että argumentit perustuivat totuudenmukaiseen tietoon poliitikosta.

EIT tuomitsi tapauksen siten, että tapauksessa itävaltalainen tuomioistuin oli rikkonut EIS 10 artiklan 2 kohtaa. EIT totesi ratkaisussaan, että poliitikon osalta kritiikin raja on laajempi kuin yksityisen henkilön kritiikinsietoraja. Poliitikko toimii tehtävässä, joka väistämättä asettaa hänen tekonsa ja sanomansa sekä toimittajien että suuren yleisön tarkkailtavaksi. Tällöin poliitikon täytyy julkisessa roolissaan olla suvaitsevampi sitä kritiikkiä kohtaan, joka häneen saatetaan kohdistaa. Lehtiartikkeli oli lisäksi kirjoitettu

¹⁴⁴ HE 19/2013 vp s. 48.

¹⁴⁵ EIT tapaus *Scharsach ja News Verlagsgesellschaft mbH v. Itävalta* (13.2.2004). Kohta 46.

siten, että se arvosteli poliitikkoa hänen poliittisessa asemassaan, eikä poliitikon henkilökohtaista persoonaa. EIT katsoi, että sananvapauteen puuttuminen oli suhteeton tavoiteltuun päämäärään nähden, eikä se ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Kansallinen tuomioistuin oli rikkonut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta.

Vastaavanlainen EIT:n ratkaisema tapaus, jossa on puututtu journalistin sananvapauden käyttämiseen kansallisessa tuomioistuimessa on tapaus *Lingens v. Itävalta* (1986). Tapaus liittyi vuonna 1975 Itävallan yleisvaalien aikana käytyyn poliittiseen keskusteluun, jonka seurauksena itävaltalainen toimittaja Lingens oli julkaissut kaksi artikkelia itävaltalaiseen *Profil* nimiseen lehteen. Lehdessä hän arvosteli silloisen liittokansleri Bruno Kreiskyn toimintaa sanoin ”opportunistinen”, ”moraaliton” ja ”arvoton”. Sanavalinnoillaan Lingens tarkoitti Kreiskyn menettelyä, jolla Kreisky oli puolustanut entisen natsin osallistumista maan hallintoon ja samalla arvostellut natsirikostutkija Simon Wiesenthalia, joka johti natsirikoksia tutkivaa järjestöä. Lingens tuomittiin kansallisessa tuomioistuimessa 20 000 artikkeleistaan shillingin vahingonkorvauksiin poliitikon kunnianloukkauksesta, koska artikkeleiden katsottiin haittaavan Kreiskyn mainetta.

EIT kiinnitti erityistä huomiota tapauksessa siihen, että Lingensin ilmaukset olivat kirjoitettu artikkeleihin vaalien jälkimainingeissa, eivätkä kyseisenlaiset ilmaukset olleet millään tavoin epätavallisia, kun kyse oli politiikasta. EIT tulkitsi tapausta myös sen valossa, että sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan perusta ja jokaiselle kuuluvista oikeuksista. EIT lisäksi korosti sananvapauden luonnetta ja EIS 10 artiklan 2 kohtaa, jota sovelletaan myös sellaisiin tietoihin, jotka saattavat olla häiritseviä, järkyttäviä tai jopa loukkaavia. Lehdistön tehtävä ei ole EIT:n mukaan vaan toimia tietojen välittäjänä, vaan sen velvollisuus on myös saattaa kyseiset tiedot yleisön saataville. Näin ollen toimittaja antoi artikkeleillaan EIT:n mukaan yleisölle sellaista tietoa, jonka tulkinta jätettiin itse yleisölle. EIT lopulta totesi ratkaisussaan, että kyse ei ollut toimittajan oikeudesta levittää tietoa Kreiskystä, vaan kyse oli hänen mielipiteenvapaudestaan ja oikeudestaan jakaa hänen oma mielipiteensä. Lopulta EIT tulkitsi tapauksen siten, että Lingensin sananvapauteen puuttuminen ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa toisen henkilön maineen suojelemiseksi, eikä suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Kansallinen tuomioistuin oli rikkonut EIS 10 artiklaa.

Poliitikolle on asetettu yksityishenkilöitä korkeampi sietoraja, eikä poliitikon kunnian suoja ole yhtä vahva kuin yksityishenkilöllä. Poliitikon täytyy hyväksyä tämä tosiasia julkisessa roolissaan. EIT:n oikeuskäytännöstä löytyy tapauksia, joissa kansallinen tuomioistuin on EIT:n oikeuskäytännöstä huolimatta ylittänyt kapean EIT:n määrittelemän arviointimarginaalin rajan. Arviointimarginaalin ylittäminen on johtanut siihen, että journalistin sananvapautta on rajoitettu kansallisessa tuomioistuimessa ilman painavaa syytä. EIT on tuominnut tapaukset journalistin valituksen perusteella siten, että kansallinen tuomioistuin on rikkonut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta. EIT on kyllä huomionnut ratkaisuisaan, että poliitikon ei kuitenkaan tarvitse sietää kaikkea häneen

kohdistettua arvostelua, mutta harvemmin EIT on joutunut tulkitsemaan ratkaisemiaan tapauksia politiikan hyväksi.

EIT:n tapaus *Oberschlick v. Itävalta* (1997) on esimerkki tapauksesta, jossa EIT oli kiinnittänyt nimenomaan huomiota siihen, että poliittisen keskustelun täytyy olla perusteltua, eikä politiikan tarvitse sietää kaikkea häneen kohdistettua arvostelua. Poliittinen keskustelu ei saa EIT:n mukaan johtaa sellaisiin kunnianloukkauksiin, jotka eivät enää perustu poliittisen keskustelun sisältöön, vaan keskustelu on kääntynyt sisällön sijasta arvostelevaan politiikan henkilökuvaan.¹⁴⁶

Tapauksessa *Oberschlick v. Itävalta* (1997) itävaltalainen toimittaja oli kutsunut itävallan vapauspuolueenjohtajaa Hra Haideria sanoin ”*Trottel statt Nazi*” eräällä foorumilla julkaistuissa kommentteissa, jotka perustuivat Haiderin puheeseen, joka oli julkaistu eräässä aikakausjulkaisussa. Toimittaja oli perustellut sanavalintansa kommentteissa siten, että Haider ei ole natsi, ainoastaan idiootti, koska natsiksi nimittäminen olisi vain hänen etunsa mukaista. Idiootiksi häntä täytyi nimittää siitä syystä, koska hän kieltää ne, jotka hänen silmissään eivät olleet oikeutettuja hyvään onneen ja mielipiteen vapauteen. Useimmat itävaltalaiset eivät olleet oikeutettuja mielipiteenvapauteen, koska he eivät olleet vaarantaneet itseään hitlerimäisen vapauden puolesta. Toimittajan lausuman perusteella kansallinen tuomioistuin katsoi, että toimittaja oli herjannut poliitikkoa siten, että loukkaus ylitti hyväksyttävän objektiivisen kritiikin rajan, joka toimittajan olisi pitänyt tietää. Kansallisen tuomioistuimen mielestä toimittaja olisi voinut kuvata Haiderin puhetta typeränä, jolloin sanavalinta olisi linkittynyt suoraan itse Haiderin puheeseen, mutta valitessaan sanan idiootti se linkittyi hänen henkilökuvaansa.

Toisin kuin kansallinen tuomioistuin EIT katsoi ratkaisussaan, että hyväksyttävän kritiikin raja on laajempi suhteessa poliittikkoon kuin yksityiseen henkilöön ja tästä syystä politiikan on oltava suvaitsevampi saamaansa kritiikkiä kohtaan. EIT otti huomioon sen tosi seikan, että myös poliitikolla on oikeus suojella omaa mainettaan silloin kun hän toimii yksityisesti, mutta politiikan yksityisyyden suojaa on punnittava sen valossa, mikä on poliittisen avoimuuden ja sananvapauden eduksi. Tällöin sananvapautta on tulkittava hyvin laajasti. EIT ratkaisi tapauksen siten, että kansallinen tuomioistuin oli loukannut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta, koska toimittajan kommentit perustuivat Haiderin puheeseen, joka itsessään oli provosoiva ja siten hänen lausumiinsa. Lisäksi toimittajalla oli ollut antaa perustelu sille, miksi hän oli kutsunut Haideria idiootiksi. Näin ollen asiakokonaisuus huomioiden, toimittaja ei ollut ylittänyt sananvapautensa rajaa.

EIT on oikeuskäytännössään useasti todennut, että huomioon täytyy ottaa journalistin tarve herättää ja ylläpitää poliittisesti vapaata keskustelua. Tästä syystä EIT:n mukaan sananvapauden rajoituksia täytyy tulkita hyvin suppeasti.¹⁴⁷ EIT:n oikeuskäytännössä

¹⁴⁶ EIT tapaus *Oberschlick v. Itävalta* (1.7.1997). Kohta 18.

¹⁴⁷ EIT tapaus *Lopes Gomes da Silva v. Portugali* (28.9.2000). Kohta 33–34; EIT tapaus *Affaire Conceição Letria v. Portugali* 12.4.2011. Kohta 42.

huomioni herättää se, että pelkkä poliitikkoon kohdistettu paheksuva sana ei ole yksin peruste rajoittaa journalistin sananvapautta. Paheksuvaa sanaa ja sen ympärille liittyvää asiakokonaisuutta täytyy tulkita sen sijaan hyvin laajasti. EIT on käyttänyt kyisestä laajaa sananvapauden tulkintaa juurikin tapauksessa *Oberschlick v. Itävalta* (1997). Vastaavanlainen tapaus, jossa pelkkä loukkaava sana ei ollut peruste rajoittaa journalistin sananvapautta, on *Affaire Conceição Letria v. Portugali* (2011).

EIT:n tapauksessa *Affaire Conceição Letria v. Portugali* (2011) journalisti oli tuomittu sakkorangaistukseen herjauksesta kansallisessa tuomioistuimessa sen johdosta, että hän oli nimittänyt kirjoituksessaan entistä pormestarina toiminutta poliittista henkilöä portugalilaisella sanalla ”*aldrabão*”. Sana tarkoitti henkilöä, joka valehteli ja joka tarkoituksella johti kuulijoitaan harhaan. Journalisti oli käyttänyt entisestä pormestarista kyseistä nimitystä lehtikirjoituksessaan, koska pormestari oli antanut ristiriitaisia tietoja liittyen onnettomuuteen, jossa silta nimeltä Castelo de Paivan oli romahtanut vuonna 2001. Sillan romahtaminen oli aiheuttanut 59 ihmisen kuoleman. Sillan romahtamisesta oli myöhemmin kuultu pormestaria parlamentin tutkintavaliokunnan kokouksessa. Tutkintavaliokunta oli esittänyt pormestarille kysymyksiä siitä, millaisia ohjeita eri yrityksille oli aikoinaan annettu hiekan louhinnan suorittamiseksi siltaa varten. Hiekan louhinnalla epäiltiin olleen vaikutuksia sillan romahtamiseen. Pormestari ei ollut muistanut. Myöhemmin pormestarin itse allekirjoittamat asiakirjat osoittivat, että kyseiset asiakirjat olivat olleet ristiriidassa pormestarin tutkintavaliokunnalle antamien vastausten kanssa.

Kantajana toiminut journalisti vetosi valituksessaan EIT:lle sananvapauteensa ja EIS 10 artiklaan. Kantajan mukaan hänen sananvapauttaan oli loukattu ja kansallinen tuomioistuin oli rikkonut EIS 10 artiklaa. Lisäksi journalisti vetosi poliitikon rajaan kestävä suurempaa kritiikkiä suhteessa yksityishenkilöihin. EIT tuomitsi tapauksen katsoen, että kansallinen tuomioistuimen puuttuminen journalistin sananvapauteen ei ollut toteuttanut välttämättömyyden kriteereitä demokraattisessa yhteiskunnassa, eikä puuttumiselle nähty pakottavaa tarvetta. EIT totesi tuomiossaan, että poliitikko oli itse esittänyt julkisuudessa sellaisia lausumia, joiden voitiin olettaa olevan kritiikille alttiita. Tällöin poliitikon tuli sietää se arvostelu, joka osoitettiin hänen lausumiaan kohtaan. EIT katsoi, että journalistin käyttämä sana huiputtaja ei tällöin oltu osoitettu henkilökohtaiseksi hyökkäykseksi pormestaria kohtaan. Sana huiputtaja oli osoitettu tarkoittamaan ainoastaan poliitikon ristiriitaisia lausumia. Tällöin sanan käytöllä oli perusteltu tarkoitus. EIT tuomitsi tapauksen yksimielisesti siten, että EIS 10 artiklaa oli rikottu rajoittamalla journalistin sananvapautta.

4.2. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Kunniansuojan lisäksi jokainen ihminen on oikeutettu nauttimaan yksityiselämän suojasta, myös poliitikko. Jokaisen henkilön yksityiselämä täytyisi suojata siten, että jokainen säästyisi sellaisen tiedon levittämiseltä, joka loukkaa tai aiheuttaa hänelle

kärsimystä. Tarkemmin ottaen tarkoituksena on suojata henkilön yksityiselämää siten, ettei hänestä levitetä kuvia, tietoja tai sellaisia vihjauksia, jotka saattaisivat haitata hänen elämäänsä tai vaikuttaa hänen yhteiskunnalliseen asemaansa negatiivisesti.¹⁴⁸

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen on ilmiönä sekä rikostyyppinä suhteellisen uusi. Sen kriminalisoinnista ja liittämisestä rikoslakiin päätettiin vuonna 1974. Kriminalisointi tuli ajankohtaiseksi sensaatiolehtien kasvun myötä, mistä syystä rikoslain muutosta on alkujaan nimitetty Suomessa *Lex Hymyksi*. Myöhemmin vuonna 2000 rikoslakia muutettiin siten, että säännöstä täsmennettiin ja sille annettiin uusi nimi, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, joka löytyy nykyisin Suomen rikoslain 24:8 §:stä.¹⁴⁹

Merkittävä säännös, joka kohdistuu joukkotiedotukseen, on RL 24:8.2. RL 24:8.2 on rajoitussäännös. Kyseisen momentin tarkoituksena on kaventaa yhteiskunnallisesti merkittävien ja julkisuudessa esillä olevien henkilöiden yksityisyyden suojaa joukkotiedotuksessa. Neuvosen mukaan oikeudellinen sääntely, joka koskee yksityiselämän suojaa on hyvin epämääräistä ja tästä syystä Neuvonen on esitellyt julkisen sanan neuvoston (JSN) lausuman vuodelta 1980. JSN:n lausuma perustuu JSN:n itsesääntelyyn, jota Neuvosen mukaan on hyvä käyttää tukena havainnollistamaan yksityiselämän suojan määrittelyä oikeudellisen sääntelyn lisänä.¹⁵⁰ Esitän nyt saman JSN:n kolmiportaisen asteikon, jota Neuvonen on käyttänyt tukena. Asteikko on seuraava:

- A. merkittävät vallankäyttäjät politiikan, hallinnon ja elinkeinoelämän alalla,
- B. aikalaishistoriaan kuuluvat, tunnetut, julkisuudessa esiintyvät henkilöt esim. Kulttuurin ja viihde-elämän alalla.
- C. tavalliset kansalaiset.

Asteikon ideana on havainnollistaa yksityiselämän suojaa eri ryhmissä. JSN:n mukaan suppein yksityisyyden suoja on ryhmässä A ja laajimmasta yksityisyydensuojasta nauttii

¹⁴⁸ HE 184/1999 vp.

¹⁴⁹ Matikkala 2012: 151.

¹⁵⁰ Neuvonen 2008: 65.

ryhmä C eli yksityiset henkilöt. JSN kuitenkin toteaa, että asteikosta huolimatta yksityiselämän suojan laajuus täytyy tulkita jokaisen esille nostetun tapauksen kohdalla erikseen luottamatta vain asteikkoon.¹⁵¹

Esittelen hyvänä esimerkkinä toimivan JSN:n tapauksen 5510/SL/13, joka liittyy kaupunginvaltuutettuna toimivan poliitikon yksityiselämän suojaan joukkotiedotuksessa.

JSN:n tapauksessa 5510/SL/13 Savon Sanomien nettilehdessä sekä printtilehdessä oli julkaistu valtuutetun talousvaikeuksia käsittelevä kirjoitus. Nettilehdessä kirjoitus oli julkaistu otsikolla ”Valtuutetun muhkeat ulosottovelat” ja printtilehdessä otsikolla ”Valtuutetulla rajut ulosottovelat”. Nettilehden yhteydessä oli myös julkaistu kuva, josta valtuutettu oli tunnistettavissa. Valtuutettu nosti kirjoituksen myötä kanteen Savon Sanomia vastaan, koska hänen yksityisyyden suojaansa oli loukattu kyseisillä netti- ja lehtijulkaisuilla. Kantelijana valtuutettu vetosi Journalistin ohjeiden 27 kohtaan. Kyseisen kohdan mukaan yksityiselämää koskevia arkaluontoisia seikkoja on hyväksyttävä julkaista ainoastaan siten, että asianomainen on antanut julkaisulle suostumuksensa. Yksityisyyden suoja pätee myös kuvan kohdalla. Valtuutettu lisäksi vetosi siihen, että toimittaja oli soittanut hänelle puhelinsoiton, jonka päätteeksi valtuutettu oli kieltänyt toimittajaa julkaisemasta hänen yksityiselämänsä ongelmia mediassa. Savon Sanomat vastasi valtuutetun kanteluun. Savon Sanomat katsoi, että valtuutettu oli roolissaan aktiivinen poliitikko ja tällöin hänen roolinsa julkisena henkilönä oli alentanut hänen yksityisyyden suojaansa. Lisäksi lehden päätoimittajan Jari Tourusen mukaan, lehti oli halunnut nostaa asian esille, koska sillä saattoi olla vaikutusta tulevaisuudessa kuntalaisten äänestystulokseen. Tällöin jutulla oli myös suuri yhteiskunnallinen merkitys. Valtuutettu kiisti valituksessaan, ettei hänelle olisi annettu mahdollisuus kommentoida puhelimesta kyseistä kirjoitusta, mutta Tourusen mukaan hän oli jättänyt mahdollisuutensa käyttämättä.

JSN antoi ratkaisunsa tapauksesta. JSN katsoi, että journalistin työhön kuuluu vastuullisuus. Vastuullisuutensa myötä journalistit ovat velvollisia tiedottamaan lukijoitaan, katselijoitaan ja kuulijoitaan yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista. JSN katsoi kyseisen tapauksen yhteiskunnallisesti merkittäväksi, koska valtuutettu oli kunnallispoliitikko ja toimi valtuutettuna kunnan korkeimmassa päättävässä elimessä. Kyseisen elimen jäsenet valitaan kunnallisvaaleilla ja elimessä päätetään kunnan taloudesta. Näin ollen JSN katsoi, että Savon Sanomat ei ollut rikkonut hyvää journalistista tapaa.

JSN:n lopullisesta ratkaisusta on havaittavissa hyvin selkeästi JSN:n soveltama asteikko yksityiselämän suojasta. Poliitikot kuuluvat JSN:n laatimassa asteikossa A portaikolla, jolloin heillä on julkisessa roolissa toimivina henkilöitä muita henkilöitä alhaisempi yksityiselämän suoja. Tällöin poliitikoiden on hyväksyttävä se tosiasia, että lehdet ovat

¹⁵¹ JSN:n lausuma yksityiselämästä vuodelta 1980.

oikeutettuja julkaisemaan heistä hyvin henkilökohtaisiakin tietoja, mikäli tiedot ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä. Poliitikot eivät näin ollen voi estää julkaisuita toteutumasta vetoamalla yksityisyyden suojaansa. Myös KKO:n tapaus 2005:85 liittyen poliittisen henkilön yksityiselämän suojaan on perusteltua esitellä tässä vaiheessa. KKO:n tapaus havainnollistaa JSN:n tapauksen 5510/SL/13 tavoin poliittisen henkilön alentunutta yksityiselämän suojaa.

Tapauksessa KKO:2005:82 kyse on Ilta-Sanomissa julkaistusta kirjoituksesta, joka käsitteli erään TV-toimittajan entisen puolison X sekä presidentinvaaliehdokkaana olleen poliitikon kampanjahenkilön A suhdetta. Tapauksessa tulkittiin voimassa olleen rikoslain (908/1974) 27 luvun 3 a §:n siten, oliko artikkelin laatinut SS ja uutistoimittaja HS sekä päätoimittajana toiminut VK loukanneet A:n yksityiselämän suojaa joukkoviestimessä levittäen hänestä tietoja ja vihjauksia.

Tapauksessa huomiota kiinnitettiin erityisesti A:n yhteiskunnalliseen asemaan julkisuuteen rinnastettavana henkilönä. KKO tuomitsi tapauksen siten, että rikoslain (1908/1974) 27 luvun 3 a §:n nojalla SS ja VK olivat levittäneet joukkoviestintä välinettä käyttäen A:n yksityiselämästä loukkaavia tietoja, koska A:n yksityiselämän avaamisella julkisuuteen ei ollut minkäänlaista yhteiskunnallista merkitystä. Lisäksi artikkelissa oli käsitelty A:n yksityiselämää vain tarkoituksena tyydyttää ihmisten uteliaisuus.¹⁵²

Tapaus on merkittävä siitä syystä, koska Karhuvaara ja Iltalehti valittivat Korkeimman oikeuden tuomiosta myöhemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, jossa tapaus ratkaistiin toisin kuin Suomessa korkeimmassa oikeudessa. EIT:n tulkinnan mukaan ilmaisunvapaus on yksi toimivan demokraattisen yhteiskunnan perusedellytys sekä jokaiselle turvattava oikeus. Jollei EIS 10 artiklan 2 kappaleesta muuta johdu, sananvapautta sovelletaan myös sellaisiin tietoihin ja ajatuksiin, jotka saattavat olla haitallisia, loukkaavia, järkyttäviä tai häiritseviä. EIT:n mukaan kyseisenlaiset ilmaisut täytyy ymmärtää moniarvoisuuden ja sallivuuden vaatimuksina demokraattisessa yhteiskunnassa. Tästä syystä poliitikon täytyy kestää myös sellaiset häneen kohdistetut ilmaisut, jotka saattavat olla hänestä jopa ilkeitä ja epämiellyttäviä. Näin ollen EIT katsoi Suomen rikkoneen EIS 10 artiklaa sananvapaudesta.¹⁵³

Vastaavanlainen tapaus on Korkeimman KKO:2010:39 tapaus.

Tapauksessa on kyse yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä RL 24 luvun 8 §:stä ja menettämisseuraamuksesta RL 10 luvun 2 §:stä. Tapauksessa arvioitiin, olivatko

¹⁵² KKO 1621/2005.

¹⁵³ EIT tapaus Karhuvaara & Iltalehti v. Suomi (16.12.2004).

Susan R ja Kari O loukanneet pääministeri Matti Vanhasen yksityiselämää R kirjoittamalla ja O julkaisemalla hänestä kertovan kirjan ”Pääministerin morsian”. R:n aseman tapauksessa teki merkittäväksi se, että hän oli V:n entinen puoliso. Tapauksessa punnittiin olivatko kirjassa julkaistut tiedot ja vihjaukset sellaisia, jotka olisivat voineet heikentää V:n yhteiskunnallista asemaa. Tapauksessa oli olennaista kiinnittää huomiota V:n asemaan entisenä pääministerinä sekä siihen, oliko tietojen esiintuominen yhteiskunnallisesti merkittävää, vai olisiko tiedot voitu jättää julkaisematta, jolloin ei olisi astuttu V:n yksityisyyden alueelle.

Tapaus ratkaistiin korkeimmassa oikeudessa siten, että R ja O olivat syyllistyneet yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. Pelkkä yleisön uteliaisuus ei ollut peruste julkaista kirjassa V:n yksityiselämästä kertovia asioita. Kirjassa oli esimerkiksi avattu V:n sukupuolielämää todella yksityiskohtaisesti. Lisäksi kirjassa oli kuvailtu V:n perhe-elämää ja vapaa-ajan käyttöä. Edes V:n yhteiskunnallinen asema, jonka mukaan V:n yksityiselämän suoja on alentunut ja jonka mukaan yleisöllä on oikeus saada tietää yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista, ei ollut peruste kirjoittaa V:n yksityiselämästä julkisuudessa. V ei myöskään ollut henkilökohtaisesti antanut suostumusta julkaista hänen yksityiselämänsä liittyviä tietoja julkisuudessa.¹⁵⁴

Susan R valitti korkeimman oikeuden tuomiosta myöhemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. EIT ei muuttanut korkeimman oikeuden tuomiota. EIT:n mukaan Susan R:n sananvapautta oli syytä rajoittaa, kuten KKO oli ratkaisussaan todennut. Korkeimman oikeuden mukaan tiedot ja vihjaukset Matti Vanhasesta oli julkaistu saamatta lupaa itse pääministeriltä. Tietojen luvaton julkaiseminen oli omiaan aiheuttamaan kärsimystä sekä halveksuntaa entiselle pääministerille. EIT perusti ratkaisunsa aikaisempaan oikeuskäytäntöönsä ja näin ollen EIT:n mukaan Susan R:n sananvapautta ei ollut loukattu, vaan Susan R oli loukannut pääministerin yksityiselämän suojaa, kuten KKO oli tapauksen aikaisemmin tuominnut.¹⁵⁵ Suomi ei ollut rikkonut EIS 10 artiklaa sananvapaudesta.

Molemmat korkeimman oikeuden tapaukset sekä KKO:2005:82 että KKO:2010:39 ovat mielestäni syytä esitellä. Syynä tähän on se, että molemmissa tapauksissa vastakkain ovat olleet kaksi eri perusoikeutta, sananvapaus ja yksityiselämän suoja, jotka ovat toistensa vastinparit. Tapaukset kuvastavat mielestäni erittäin hyvin sananvapauden ja yksityiselämän suojan välistä jännitettä. Erityisen huomion annan EIT:n lopullisille ratkaisuille tapauksista *Karhuvaara & Iltalehti v. Suomi* (2004) ja *Ruusunen v. Suomi* (14.1.2014). EIT on molemmissa ratkaisuisaan kiinnittänyt erityistä huomiota yksityisyyttä loukatun poliitikon yhteiskunnalliseen asemaan sekä siihen, oliko tietojen

¹⁵⁴ KKO 1296/2010.

¹⁵⁵ EIT tapaus Ruusunen v. Suomi (14.1.2014).

julkaisulla ollut pakottava yhteiskunnallinen tarve. EIT:n tapauksessa *Karhuvaara & Iltalehti v. Suomi* (2004) vaaliehdokkaan yhteiskunnalliseen elämään liittyvät asiat katsottiin merkittäväksi, johtuen politiikan yhteiskunnallisesta asemasta, mutta EIT:n tapauksessa *Ruusunen v. Suomi* (14.1.2014) pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta ei ollut.

EIT:n kannasta julkisuuden henkilön yksityiselämän suojelemiseksi on lisäksi hyvä mainita tapaus *Von Hannover v. Saksa* (2004). Tapauksessa kyse oli julkisuuden henkilön yksityiselämän suojasta ja lehdistön sananvapauden rajoittamisesta. Tapauksessa lehdistö oli julkaissut julkisuuden henkilöstä kuvia kahdessa eri saksalaisessa lehdessä. EIT katsoi, että kuvien ainut tarkoitus oli ollut tyydyttää lukijoiden uteliaisuus eikä kuvien julkaisemisella ei ollut mitään tekemistä poliittisen keskustelun herättämiseksi tai yhteiskunnallisen tarpeen kanssa.¹⁵⁶ Tapaus on tarpeen esitellä siitä syystä vain lyhyesti, koska kyse ei ollut suoranaisesti politiikan yksityiselämän suojasta. Tapauksen lyhyellä avaamisella haluan ainoastaan tuoda esille, että myös kuva katsotaan joukkotiedotusvälineeksi. Näin ollen myös kuva saattaa loukata poliittisen henkilön yksityiselämän suoja.

4.3. Journalistin ohjeet ja median itsesääntely

Journalistien toiminta on Suomessa säänneltyä. Journalistin toimintaa sääntelee kansallinen lainsäädäntö, Suomea velvoittavat ihmisoikeussopimukset sekä Journalistin ohjeet¹⁵⁷. Journalistin ohjeet on laadittu hyvin yksityiskohtaisesti ottaen huomioon esimerkiksi kunnian ja yksityiselämän suoja. Tästä syystä esimerkiksi Ollila mieltää, että vanhentunut painovapauslaki on ollut jokseenkin vajaa kyseisen kunnian ja yksityiselämää loukkaavan sääntelyn osalta.¹⁵⁸

¹⁵⁶ EIT *Von Hannover v. Saksa* (24.6.2004). Kohta 65.

¹⁵⁷ Tiilikka 2008: 69.

¹⁵⁸ Ollila 2004: 99–100.

Journalistin ohjeet eivät kuitenkaan ole lainsäädäntöön verrattavissa oleva sääntelykeino¹⁵⁹, vaan Journalistin ohjeet perustuvat ainoastaan joukkoviestinnän itsesääntelyyn. Toisien sanoen itsesääntely on täysin valtion valvonnasta riippumatonta, jolloin sääntely ei perustu millään tavalla lainsäädäntöön perustuvaan oikeudelliseen sääntelyyn. Itsesääntely perustuu ainoastaan media-alalla harjoitettavaan omaan valvontatoimintaan, jolla valvotaan journalistien ammatillista toimintaa.¹⁶⁰

Itsesääntely lähtee media-alalla toimivien tahojen vapaaehtoisuudesta valvoa journalistista toimintaa. Valvonnan tuloksena he voivat itsenäisesti puuttua mediaympäristössä tapahtuviin sananvapauden väärinkäytöksiin. Itsesääntely katsotaankin ainoaksi mahdollisuudeksi puuttua sellaisiin joukkoviestinnän epäkohtiin, joita ei ole lailla pystytty sääntelemään. Sananvapauden väärinkäyttö ei kuitenkaan täytä sellaista tunnusmerkistöä, joka katsottaisiin esimerkiksi kunnianloukkausrikokseksi. Tällöin sananvapautta on käytetty väärin vain siten, että esimerkiksi sanamuoto on saattanut olla väärä, eikä se ole soveltunut asiayhteyteen. Sana on myös itsessään saattanut olla liian yliampuva tai ilmaus liian voimakas, mikä on johtanut siihen, että kirjoituksen kohdetta on loukattu.¹⁶¹ Koska Journalistin ohjeet eivät ole lainsäädäntöön verrannollinen, journalistin ohjeita ei voi tästä syystä käyttää esimerkiksi perusteena tulkittaessa rikos- ja vahingonkorvausvastuuta¹⁶².

Suomi ei kuitenkaan ole ainut maa, jossa harjoitetaan joukkoviestinnän itsesääntelyä ja jossa journalistit noudattavat työssään eettisiä ohjeita, eikä Suomi ole ainut maa, jossa lehdistön toimintaa valvoo erillinen lehdistöneuvosto. Melkein jokaisessa Euroopan maassa on Suomen tavoin lehdistöneuvosto ja jonkinlaiset eettiset ohjeet, joita noudatetaan media-alalla. Poiketen kuitenkin Suomen käytännöstä, neuvoston asettaminen kuuluu useissa Euroopan maissa valtion tehtäviin. Esimerkiksi Kreikassa valtio asettaa lehdistöneuvoston, kun taas Suomessa valtiolla ei ole mitään tekemistä lehdistöneuvoston asettamisen kanssa.¹⁶³

¹⁵⁹ Mäntylä 2004: 42.

¹⁶⁰ Neuvonen 2008: 75. Lisäksi journalistin ohjeiden tarkoituksena on herättää luottamusta media-alaa kohtaan ja estää osittain valtioita puuttumasta media-alalla tapahtuvaan sääntelyyn.

¹⁶¹ Ollila 2004: 98–99.

¹⁶² Tiilikka 2008: 69.

¹⁶³ Neuvonen 2008: 75.

Suomessa ensimmäiset varsinaiset journalisteja koskevat ohjeet, joiden nimi oli *Etikettisäännöt Suomen sanomalehtimiehille*, ovat peräisin vuodelta 1958. Kyseiset säännöt lanseerattiin tuolloin Suomen sanomalehtiliittomiesten liiton toimesta. Sääntöjen lanseeraaminen tapahtui heidän silloisessa liittohallituksessaan.¹⁶⁴ Seuraavat säännöt tunnettiin puolestaan nimiltä *Toimittajan huoneentaulut* sekä *Lehtimiehen ohjeet*, jotka olivat voimassa vuosina 1968, 1976 ja 1983. Vuonna 1992 ohjeet tunnustivat puolestaan jo niiden nykyistä nimeään *Journalistin ohjeet*.¹⁶⁵

Journalistin ohjeita on vuoden 1992 jälkeen muutettu useaan kertaan. Viimeisimmät uudistukset Journalistin ohjeisiin on tehty vuonna 2013. Uudistukset hyväksyttiin tuolloin Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistyksen kokouksessa.¹⁶⁶ Kannattajayhdistyksessä olivat edustettuina julkaisijoiden sekä journalistien yhteisöjen joukkoviestimiä, jotka ovat allekirjoittaneet JSN:n perussopimuksen¹⁶⁷.

Journalistin ohjeet toimivat journalisteille suunnattuina eettisinä sääntöinä, joiden noudattamiseen he ovat toiminnassaan tiukasti sitoutuneet¹⁶⁸. Ruotsalainen näkee Journalistin ohjeet ikään kuin sellaisena ihannemallina, jota jokaisen journalistin tulisi onnistuakseen ammatissaan noudattaa. Lisäksi hänen mielestään yksinkertaistettuna Journalistin ohjeissa on kyse siitä, mikä on alan toimijoiden keskuudessa sisäistetty käsitys väärästä ja oikeasta.¹⁶⁹

Journalistin ohjeet perustuvat hyvän journalistisen tavan noudattamiseen, johon kuuluu sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Jokaisen oikeutena journalistin ohjeissa korostuu oikeus tietojen ja mielipiteiden vastaanottamiseen, mikä on perusta sananvapauden toteutumiselle demokraattisessa yhteiskunnassa. Velvollisuudet puolestaan muodostuvat Journalistin ohjeissa seuraavista osa-alueista: ammatillinen asema, tietojen hankkiminen ja julkaiseminen, haastateltavan ja haastattelijan oikeudet, virheen korjaus ja oma

¹⁶⁴ Tiilikka 2008: 69.

¹⁶⁵ Mäntylä 2004: 10; Tiilikka 2008: 69.

¹⁶⁶ Julkisen sanan neuvosto 2013.

¹⁶⁷ Tiilikka 2008: 69.

¹⁶⁸ Neuvonen 2015: 7.

¹⁶⁹ Ruotsalainen 2006: 74.

kannanotto sekä yksityinen ja julkinen. Esimerkiksi yksityinen ja julkinen kohdassa korostetaan, että jokaisen on nautittava yksityiselämän suojaa, eikä näin ollen kaikki julkinen ole tarkoitettu joukkotiedotuksessa julkaistavaksi.¹⁷⁰

4.4. Julkisen sanan neuvoston rooli

Julkisen sanan neuvosto eli JSN on perustettu Suomeen vuonna 1968. Ennen Julkisen sanan neuvoston perustamista vastaavaa tehtävää hoiti vuonna 1927 perustettu Suomen Sanomalehdistön Kunniaoikeisto. JSN:n perustamiseen oli aikoinaan syy, joka sai aikaan JSN:n perustamisen toimittajien ja kustantajien toimesta. Toimittajien ja kustantajien mielestä Suomesta puuttui elin, joka turvaisi joukkotiedotusvälineiden julkaisemisen vapautta, puolustaisi toimittajien sananvapautta ja tulkitsisi hyvää journalistista tapaa eli Journalistin ohjeita. Näin perustettiin Suomeen lopulta JSN,¹⁷¹ jonka valvonta kattaa nykyisin kaikenlaiset joukkotiedotusvälineet. Kyseisiä valvonnan kattavia joukkotiedotusvälineitä ovat JSN:n mukaan verkkojulkaisut, sanomalehdet, televisio- ja radiotoiminta.¹⁷² Julkisen sanan neuvoston nimen perusteella voisi olettaa, että JSN on julkisoikeudellinen toimielin, mutta näin ei kuitenkaan ole. JSN:ssä työskentelevät henkilöt eivät myöskään ole virkamiehiä.¹⁷³

Ennen kaikkea JSN:n toiminnan tarkoituksena on säilyttää tasapaino journalistien vallan ja heille kuuluvan vastuun välillä¹⁷⁴, media-alan itsesääntelyn avulla. Koska JSN toiminta perustuu täysin media-alan itsesääntelyyn, JSN ei ole tuomioistuin, eikä se käytä tuomioistuinten tavoin julkista valtaa laisinkaan. Tästä syystä JSN:n tulkintaratkaisut eroavat tuomioistuinten tulkintaratkaisuista, eikä JSN:n tulkinnoilla ole oikeuslähteellistä arvoa, vaikka JSN:n päätöksiä seurataankin hyvin tarkasti julkista valtaa käyttävien toimijoiden parissa.¹⁷⁵ Tämä on aiheuttanut esimerkiksi sen, että

¹⁷⁰ Journalistin ohjeet 2011.

¹⁷¹ Ollila 2004: 99; Julkisen sanan neuvosto.

¹⁷² Neuvonen 2013: 118.

¹⁷³ Heinonen 1995: 64.

¹⁷⁴ Ruotsalainen 2006: 73.

¹⁷⁵ Ollila 2004: 99; Neuvonen 2013: 118; Julkisen sanan neuvosto.

tuomioistuimissa Journalistin ohjeiden tulkinta on saanut yhä suuremman painoarvon sen osalta, onko Journalistin ohjeita laiminlyöty¹⁷⁶.

Journalistin ohjeiden laiminlyönnin kartoituksella tuomioistuimet pyrkivät arvioimaan journalistin tahallisuutta, joka on edellytys sananvapauserikoksen toteutumiselle. Tämä on puolestaan synnyttänyt arvostelua, jota esimerkiksi Ollila on tutkinut ja jonka mukaan Journalistin ohjeet rajoittavat journalistien käyttämää sananvapautta PL 12 §:n vastaisesti. Rajoitukset ovat sellaisia, joita lainsäädäntö ei arvostelijoiden mukaan tunnusta.¹⁷⁷ Myös Ruotsalainen on tutkinut samaa ongelmaa PL 12 §:n ja media-alan itsesääntelyn välisestä jännitteestä, joka hänen mielestään luo perusteettomia rajoituksia sananvapauden käytölle. Tästä syystä Ruotsalaisen mielestä joukkotiedotusvälineille on hyvin ongelmallista asettaa sellaisia rajoituksia, jotka perustuisivat lakiin, koska tällöin julkisen vallan puuttuminen joukkotiedotukseen olisi tehty liian yksinkertaiseksi, jota se ei saisi olla. Ongelma on myös Ruotsalaisen mielestä etukäteisarviointi, jolla arvioidaan riippuvuussuhteita tapahtumien ja asioiden välillä. Tarkemmin ottaen tämä tarkoittaa sitä, että tiedotusvälineiden oikeus on kertoa kansalaisille esimerkiksi yhteiskunnallisesti tärkeistä asioista. On kuitenkin tilanteita, joissa tiedotusväline joutuu jättää tietyn asian julkaisematta, koska tiedotusvälineen velvollisuus on suojata esimerkiksi poliitikon kunniaa ja yksityiselämää.¹⁷⁸

JSN:n toimivalta on kuitenkin tarkoin määritelty ja sen toimivallan rajat määrittelee JSN:n perussopimus. Perussopimuksen johdanto korostaa JSN:n roolia tahona, jonka tehtävä on vaalia sananvapauden toteutumista ja hyvän journalistisen tavan käyttämistä joukkoviestinnässä. Avaten muutamaa perussopimuksen pykälää, perussopimuksen 1 §:n mukaan neuvoston tehtävä on yhteistyössä sen puheenjohtajan kanssa tulkita erilaisten julkaisuiden ja sananvapauden toteutumista, puolustaa kyseisiä arvoja sekä tulkita hyvää journalistista tapaa. Sopimuksen 3 §:ssä puolestaan mainitaan, mihin neuvoston ratkaisut perustuvat. Neuvoston ratkaisut perustuvat 3 §:n mukaan neuvoston ja sen puheenjohtajan vapaaseen harkintaan. Vapaan harkinnan lisäksi ratkaisuisa

¹⁷⁶ Ollila 2004: 99-100.

¹⁷⁷ Ollila 2004: 99-100.

¹⁷⁸ Ruotsalainen 2006: 73.

täytyy noudattaa journalistin ohjeita ja ohjeiden liitteitä sekä hyvän journalistisen tavan omaksuttuja periaatteita.¹⁷⁹

Oleellista on myös avata perussopimuksen 10 §:n sisältöä, jonka mukaan kantelu on aina tultava neuvostolle nimellisenä tai sitä ei käsitellä. Huomioitavaa on myös se, että jos kantelija on ilmoittanut hakevansa hänen kantamastaan asiasta rikos- tai vahingonkorvausoikeudenkäyntiä, neuvosto lopettaa asian käsittelyn tai asia jätetään kokonaan käsittelemättä.¹⁸⁰ Perussopimuksen 10 § on siitä syystä oleellinen, koska se erottaa joukkoviestinnän itsesääntelyn ja oikeudellisen sääntelyn toisistaan. Ero itsesääntelyn ja oikeudellisen sääntelyn välillä on siinä, että keskeyttämällä asian käsittelyn, JSN välttää astumasta oikeudellisen sääntelyn tielle omalla itsesääntelyllään, koska rikos- ja vahingonkorvausten käsittely kuuluu ainoastaan tuomioistuimille eikä JSN:lle¹⁸¹.

JSN:n toiminnan ulottuvuuden on rajattu koskettamaan näin ollen ainoastaan joukkotiedotusvälineitä. JSN toiminta kattaa joukkotiedotusvälineissä julkaistujen julkaisuiden käsittelyn ja valvonnan, joissa hyvä journalistinen tapa on unohtunut tai sitä on loukattu. Yleensä käsittely lähtee liikkeelle neuvostolle lähetetyn kantelun myötä, minkä johdosta neuvosto voi lähteä asiaa tarkemmin tutkimaan. Edellytyksenä tutkinnan aloittamiselle on aina asianomistajan antama suostumus neuvostolle häntä koskevan asian käsittelemiseksi.¹⁸²

Joissain tapauksissa JSN on kuitenkin oma-aloitteisesti ottanut tutkittavakseen tärkeäksi katsomiaan tapauksia, ilman kenenkään niistä erikseen kantelematta neuvostolle. JSN voi ottaa käsiteltäväkseen esimerkiksi sellaisia tapauksia, joissa JSN katsoo joukkotiedotusvälineen loukanneen hyvää journalistista tapaa. JSN voi antaa kirjoituksen tulkittuaan huomautuksen kirjoituksen julkaisijalle. Huomautuksen antaminen voi liittyä esimerkiksi tapaukseen, jossa JSN katsoo kirjoituksen kohteena olevan henkilön kunniaa tai yksityiselämää loukatun.¹⁸³

¹⁷⁹ JSN perussopimus 2014.

¹⁸⁰ Julkisen sanan neuvosto 2019.

¹⁸¹ Neuvonen 2013: 118.

¹⁸² Julkisen sanan neuvosto 2019.

¹⁸³ Neuvonen 2013: 118.

JSN on esimerkiksi antanut huomautuksen vuonna 2016 Suomen Kuvalehdelle, joka oli tehty JSN:lle saapuneen kantelun perusteella.

Kantelussa Suomen Kuvalehti oli julkaissut verkkosivuillaan jutun ”*Pääministeri Sipilä vaiensi Ylen:n Uutisen johto hyllytti Sipilä-jutut – Ruben Stiller sai varoituksen*”. Kantelun mukaan lehti oli rikkonut journalistin ohjeista 8 ja 10 kohtia julkaistessaan verkkosivuilleen kyseisen kirjoituksen ennen kuin julkaisun toimittaja oli selvittänyt jutun todenmukaisuutta sekä Juha Sipilältä että Atte Jääskeläiseltä, jotka olivat ainoita henkilöitä, jotka tiesivät totuuden Pääministerin ja Ylen:n välisestä toiminnasta. Kantelijan mukaan uutinen oli valeuutinen, jonka tarkoituksena oli jäädä mahdollisimman monen lukijan mieleen, vaikka uutinen olikin virheellinen. Lisäksi samalla kantelulla kantelija oli kannellut toisesta Suomen Kuvalehden julkaisusta, joka oli käsitellyt Juha Sipilän yhteyksiä Terrafameen. Kirjoituksen mukaan Sipilä oli pyytänyt Yleisradiota lopettamasta uutisoinnin hänen yhteyksistään Terrafameen. Sipilän pyynnön jälkeen Yleisradion oli tehnyt työtä käskettyä ja lopettanut uutisoinnin. Suomen Kuvalehti oli yrittänyt tavoittaa ennen kirjoituksen julkaisua Atte Jääskeläistä, mutta tuloksetta, koska oli ollut yö. Lopulta Suomen Kuvalehti oli julkaissut kirjoituksen omin päin sellaisenaan saamatta siihen varmoja tietoja itse Atte Jääskeläiseltä. Tarkoituksena oli luoda yleisölle asiaton ja epäluotettava kuva pääministeri Sipilästä.

Kantelun perusteella JSN:n antoi huomautuksensa Suomen Kuvalehdelle, joka oli langettava. Lehti ei ollut JSN:n tulkinnan mukaan noudattanut Journalistin ohjeita ja erityisesti ohjeiden kohtaa 21, joka kuuluu seuraavasti: ”*Jos selvästi tunnistettavissa olevan henkilön tai tahon toiminnasta aiotaan esittää tietoja, jotka asettavat tämän erittäin kielteiseen julkisuuteen, kritiikin kohteelle tulee varata tilaisuus esittää oma näkemyksensä jo samassa yhteydessä.*”¹⁸⁴

Kyseinen JSN:n tapaus on siitä syystä merkittävä, koska Suomen Kuvalehden kirjoituksella oli haluttu väistämättä arvostella pääministeri Juha Sipilää, joka pääministerin roolissaan on poliitikko. Kirjoituksen tarkoituksena oli asettaa Juha Sipilä negatiiviseen valoon kansalaisten keskuudessa. Näin ollen JSN puuttui omalla itsesääntelyllään julkaisun käsittelyyn, mikä oli lähtenyt liikkeelle neuvostolle tulleesta kantelusta.

Toinen edellisen kaltainen JSN:n langettava tapaus, joka on katsottu poliitikkoa arvostelevaksi ja loukkaavaksi on tapaus 3350/SL/05.

¹⁸⁴ JSN 6414/AL/16 ja JSN 6418/AL/16.

Tapauksessa JSN joutui antamaan huomautuksen Iltalehdelle, joka oli neuvoston mukaan rikkonut hyvää journalistista tapaa. Tapauksessa kantelijana oli kansanedustaja ja lääkäri, jonka mielestä häntä oli epäasiallisesti ja hyvin loukkaavasti rinnastettu natsitohtori Mengeleen Aarno Laitisen kolumnissa ”*M maailman suurin rosvojoukko*”, joka oli julkaistu Iltalehdessä. Kansanedustaja oli kyllä tietoinen, että poliitikon asemassaan hänen tuli sietää arvostelua, mutta hänen mukaansa arvostelu oli ylittänyt sallitun rajan. JSN tulkinnan mukaan, vaikka poliitikon sietokyvyn on oltava asemansa puolesta muita henkilöitä suurempi, kolumni kuitenkin loukkasi kansanedustajan ammattikunniata ja ihmisarvoa perusteettomasti, joista ei löytynyt perusteluita pakinasta. Edes pakinan tarkoitus olla yliampuva, kriittinen ja nostaa esille yhteiskunnallisesti merkittäviä ja keskustelua herättäviä aiheita, ei riittänyt perusteeksi pakinan julkaisemisen sallittavuudesta. Näin ollen JSN antoi huomautuksen Iltalehdelle kansanedustajan loukkaamisesta ja journalistisen hyvän tavan laiminlyömisestä.

5. KUKA ON VASTUUSSA JULKAISUN SISÄLLÖSTÄ?

Joukkoviestimissä saatetaan julkaista sellaisia kirjoituksia tai julkaisuja, jotka eivät miellytä jokaista julkaisun tavoittavaa henkilöä. Tietty julkaisu saattaa esimerkiksi sisältää sellaisia mielipiteistä tai tietoja, jotka ovat yksilön kunniaa tai yksityisyyttä loukkaavia tai ristiriidassa yhteiskunnassa vallitsevien arvojen kanssa.¹⁸⁵ Kun media julkaisee tai mediaan julkaistaan sellaisia kirjoituksia ja kommentteja, jotka loukkaavat toisen henkilön kunniaa tai yksityiselämän suojaa, oleellista on selvittää, kuka kantaa vastuun rikollisesta aineistosta.

Tämän luvun tarkoituksena on keskittyä tarkastelemaan päätoimittajan vastuuta, keskustelupalstan valvojan ja ylläpitäjän vastuuta sekä yksityisen henkilön vastuuta sellaisesta rikollisesta aineistosta, joka loukkaa poliitikon kunniaa tai yksityiselämän suojaa.

5.1. Päätoimittajan vastuu

Sananvapauslain tarkoituksena on antaa oikeuksia sellaisille tahoille, jotka harjoittavat joukkoviestintää ja siten käyttävät sananvapautta, joka on perustuslaissamme turvattu oikeus. Sananvapauslain tehtävä ei kuitenkaan ole antaa pelkästään oikeuksia joukkoviestintää harjoittaville, vaan sen tarkoituksena on myös määritellä vastuujärjestelmä. Vastuu järjestelmän keskeisin tehtävä on puolestaan määritellä päätoimittajan eli vastaavan toimittajan asema.¹⁸⁶

Päätoimittajalla tarkoitetaan henkilöä, joka valvoo julkaistavan kirjoituksen sisältöä julkaisun kirjoitusvaiheessa ja määrää lopulta kirjoituksen julkaisemisesta. Päätoimittajan tehtävänä on valvoa julkaisun lainmukaisuutta siten, ettei julkaisu sisällä rikollista materiaalia ja ettei sen sisältö ole siten rangaistavaa.¹⁸⁷ Päätoimittaja täytyy määrätä julkaisulle siinä tapauksessa, jos toimitustyötä on tekemässä samaan aikaan

¹⁸⁵ Pesonen 2011: 88.

¹⁸⁶ Neuvonen 2008: 34.

¹⁸⁷ HE 54/2002 vp s. 12.

useampi toimittaja. Tällöin päätoimittajan tehtävä on valvoa, että jokainen toimittaja työskentelee vastuuntuntoisesti omalla vastualueellaan ja noudattaa hyvää journalistista tapaa.¹⁸⁸ Päätoimittajaa ei kuitenkaan ole syytä määrätä sellaisille julkaisuille, jotka on määrä julkaista vain kerran. Päätoimittaja määrätään vain sellaisille julkaisuille, jotka ilmestyvät säännöllisesti televisiossa, radiossa, lehdessä tai verkossa.¹⁸⁹

Päätoimittaja nimikettä on käytetty painovapauslaissa, jonka on myöhemmin kumonnut nykyinen sananvapauslaki. Nykyisessä sananvapauslaissa ei käytetä enää päätoimittaja nimikettä, vaan sen on korvannut *vastaavan toimittajan* nimike. Päätoimittaja ja vastaava toimittaja ovat kuitenkin toistensa synonyymejä eli molemmat tarkoittavat samaa asiaa.¹⁹⁰

Nykyisin vastaavan toimittajan määräämisestä löytyy säännös sananvapauslain 2 luvun 4 §:stä. Kyseisen lainkohdan mukaan henkilöltä, joka vastaavana toimittajana toimii, edellytetään vähintään viidentoista vuoden ikää eli henkilön ei edellytetä olevan täysivaltainen.¹⁹¹ Vastaavan toimittajan vajaavaltaisuus herätti ennen sananvapauslain voimaantumista arvostelua eräissä lausunnoissa. Esimerkiksi sananvapaustoimikunta oli mietinnössään 1997:3 päättänyt esittämään vastaavalle toimittajalle täysivaltaisuuden eli 18 ikävuoden vaatimusta. Täysivaltaisuuden vaatimus vastaavana toimittajana toimimisesta olisi kuitenkin koitunut kompleksiseksi siitä syystä, koska myös nuoret harrastavat verkkojulkaisutoimintaa esimerkiksi harrastustensa tai koulunsa puolesta. Tällöin 18 ikävuoden vaatimus olisi rajoittanut nuorten verkkojulkaisutoiminnan harjoittamista. Tästä syystä päädyttiin 15 vuoden ikään.¹⁹² Niirasen, Sotamaan ja Tiilikan mukaan kyseistä mahdollisuutta toimia vastaavana toimittajana jo 15-vuotiaana ei heidän tietojensa mukaan ole käytetty, vaan nimetyt henkilöt ovat olleet aina vanhempia kuin 15-vuotiaita¹⁹³.

¹⁸⁸ Ollila 2004: 115.

¹⁸⁹ PeVM 14/2002 vp – He 54/2002 vp s. 2.

¹⁹⁰ HE 54/2002 vp s. 12.

¹⁹¹ HE 54/2002 vp. 12.

¹⁹² Sananvapaustoimikunnan mietintö 1997:3 ks. tarkemmin esimerkiksi Ollila 2004: 115.

¹⁹³ Niiranen, Sotamaa & Tiilikka 2013: 33.

Sen lisäksi, että vastaavalta toimittajalta edellytetään 15 vuoden ikää, henkilö ei saa olla asetettuna konkurssiin. Syynä tähän on mahdollisten vahingonkorvausten asettaminen vastaavalle toimittajalle. Mikäli vahingonkorvauksia langetetaan vastaavalle toimittajalle, hänen täytyy olla maksukykyinen. Lisäksi vastaavan toimittajan toimivallan tieltä on suljettava pois muut mahdolliset esteet, jotka voisivat haitata hänen toimitustyötään vastaavana toimittajana.¹⁹⁴

Vastaavan toimittajan määrää aina aikakautisen julkaisun tai verkkojulkaisun toimittaja. Vastaavia toimittajia voi olla useampia kuin ainoastaan yksi. Lainsäädäntö ei määrittele tarkkaa lukumäärää vastaaville toimittajille. Vastaavien toimittajien toimivallasta kuitenkin mainitaan entisessä painovapauslain 19.2 säännöksessä siten, että ilmoituksessa täytyy mainita jokaisen vastaavan toimittajan valvoma osasto, mikäli vastaavia toimittajia on useampia, heistä täytyy olla tieto kyseisessä julkaisussa. Nykyään sananvapauslain 2:5 § edellyttää, että julkaisussa on mainittava tieto myös julkaisun julkaisijasta. Lisäksi useamman kerran tai säännöllisesti julkaistavassa aikakautisessa ja verkkojulkaisussa täytyy olla tieto vastaavasta toimittajasta. Mikäli julkaisusta puuttuu julkaisijan tai vastaavan toimittajan tieto, valtakunnansyyttäjän tehtävä on tulkita ja nostaa mahdollinen syyte päätoimittajarikkomuksesta.¹⁹⁵

Julkaisutoiminnan harjoittajan velvollisuus huolehtia julkaisulle vastaava toimittaja perustuu velvollisuuteen, jonka mukaan ohjelmatoiminnan ja julkaisutoiminnan harjoittajan täytyy pitää huoli siitä, että kaikki verkkojulkaisut ja ohjelmat tallennetaan asianmukaisesti. Verkkojulkaisut ja ohjelmien tallenteet eivät saa sisältää sellaista materiaalia, joka jollain tavoin olisi rikollista. Verkkojulkaisut täytyy tallentaa siten, että ne säilyvät tallennettuina vähintään kolmen kuukauden ajan. Kolmen kuukauden ajanjakso lasketaan siitä hetkestä, kun ohjelma on esitetty kohdeyleisölle tai verkkojulkaisu julkaistu verkkosivulle. Poikkeuksen tekevät kuitenkin sellaiset julkaisut, joiden sisältö muuttuu usean kerran toimittajan toimesta. Keskimäärin sisällön täytyy muuttua jopa 10 kertaa päivässä. Tällöin ohjelmatoiminnan ja julkaisutoiminnan harjoittajan on säilytettävä tallennetta vain kaksi kuukautta.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Neuvonen 2005: 83–84; Neuvonen 2008: 35.

¹⁹⁵ HE 54/2002 vp s. 2-54.

¹⁹⁶ HE 54/2002 vp s. 1-38.

Lähtökohtaisesti rikoslain mukaan sellaisesta viestistä ja sen sisällöstä, joka on toimitettu yleisön saataville, vastaa pääsääntöisesti itse rikoksen tekijä tai siihen osallinen.¹⁹⁷ Esimerkiksi sellaisesta lehtikirjoituksesta, joka loukkaa poliitikon kunniaa, joutuu vastuuseen se henkilö, joka on kirjoituksen laatinut. Lisäksi sellainen henkilö, joka on vain lukenut ja hyväksynyt kirjoituksen julkaistavaksi, voi joutua vastuuseen, vaikka hän ei olisi osallistunut julkaisun laatimiseen.¹⁹⁸ Rikoslaki mielletään kuitenkin sellaiseksi laiksi, joka otetaan viimeisenä keinona käyttöön ihmisten toiminnan ohjaamisessa¹⁹⁹.

Sananvapauslain 2.13 § asettaa vastaavalle toimittajalle sakkouhan, mikäli vastaava toimittaja erehtyy laiminlyömään huolimattomuuttaan tai silkasta tahallisuudesta tehtävänsä toimitustyön valvojana ja johtajana²⁰⁰. Sananvapauslakia valmisteltaessa säännös päätoimittajarikkomuksesta oli olennaista sisällyttää sananvapauslakiin, koska sen sisällyttämiselle lakiin nähtiin ennen kaikkea useita päteviä syitä. Ensinnäkin useimmiten ohjelmien, aikakautis- ja verkkojulkaisuiden sisällöt ovat lähtöisin useamman henkilön yhteisestä käsialasta. Tällöin julkaisua on hyvin haastava osoittaa siten, että sen olisivat työstäneet jotkut tietyt henkilöt yhdessä tai joku tietty henkilö yksin. Tästä syystä päätoimittajarikkomus säännöksellä vastaava toimittaja yksin asetettiin vastuuseen johtamiensa toimittajien teoista.²⁰¹

Siitä huolimatta, että päätoimittaja on viimekädessä vastuussa julkaisun sisällöstä ja valvoviensa toimittajien toimista, päätoimittajarikkomus on erikoisrikos. Päätoimittajarikkomuksesta vastaava toimittaja voidaan tuomita ainoastaan, mikäli hän on myötävaikuttanut julkaisun viestin sisältöön perustuvan rikoksen toteutumiseen, mutta hän ei kuitenkaan ole ollut osallisena vaikuttamassa julkaisun rikolliseen sisältöön. Tällöin häntä ei voida pitää itse rikoksen tekijänä, jolloin puhutaan käännetystä todistustaakasta. Käännetyn todistustaakan tarkoituksena on asettaa vastaava toimittaja todistamaan tekonsa ja toimintansa moitteettomaksi. Tällöin hän voi

¹⁹⁷ HE 54/2002 vp s. 31.

¹⁹⁸ Korpisaari 2015: 109.

¹⁹⁹ KKO 1621/2005.

²⁰⁰ HE 54/2002 vp s. 69.

²⁰¹ Korpisaari 2016: 125.

vapautua häntä vastaan nostetusta syytteestä. Jos vastaava toimittaja ei onnistuisi todistamaan toimintaansa moitteettomaksi, hänet on tuomittava päätoimittajarikkomuksesta sakkoon.²⁰²

Esimerkiksi korkeimman oikeuden tapauksessa 2005:82 tulkittiin Ilta-Sanomissa julkaistua kirjoitusta, joka käsitteli erään TV-toimittajan entisen puolison ja presidentinvaalissa ehdokkaana olleen poliitikon Y kampanjatoimihenkilön A suhdetta. Tapauksessa tulkittiin voimassa olleen rikoslain (908/1974) 27 lukua 3 a § siten, oliko artikkelin laatinut SS ja uutistoimittaja HS sekä päätoimittajana toiminut VK loukanneet A:n yksityiselämän suojaa joukkoviestimessä levittäen hänestä tietoja ja vihjauksia, jotka liittyivät hänen parisuhteeseensa ja siten hänen yksityiselämäänsä.

Tapauksessa huomiota kiinnitettiin erityisesti A:n yhteiskunnalliseen asemaan julkisuuteen rinnastettavana henkilönä, koska hänellä oli poliittinen tausta ja hän toimi poliitikonkampanjatoimihenkilönä. Lopulta KKO päättyi kuitenkin siihen, lopputulokseen, että A ei ollut julkisuuden henkilö sen suoranaيسessa merkityksessä toimiessaan vain kampanjatoimihenkilönä. A:n yksityiselämän avaamisella julkisuuteen ei ollut minkäänlaista yhteiskunnallista merkitystä. KKO tuomitsi tapauksen lopulta siten, että rikoslain (1908/1974) 27 luvun 3 a §:n nojalla SS ja HS olivat levittäneet joukkoviestintä välinettä käyttäen A:n yksityiselämästä loukkaavia tietoja, joten heidät tuomittiin sakkorangaistuksiin. VK:lle kirjoituksen päätoimittajana ja julkaisun hyväksyneenä tuottamus oli KKO:n mukaan lievä, eikä häntä pidetty rikoksen tekijänä tai siihen osallisena. VK ei myöskään ollut tahallaan laiminlyönyt toimitustyötään, jolla olisi ollut vaikutusta Ilta-Sanomissa julkaistun kirjoituksen sisältöön. Näin ollen KKO vapautti VK:n tuomitusta rangaistuksesta.

Tapaus on syytä esitellä siitä syystä, koska se ilmentää vastaavan toimittajan velvollisuutta johtaa ja valvoa toimitustyötä. Vastaavan toimittajan tehtävä on valvoa lehden toimitustyötä siten, ettei lehteen päädy sellaista materiaalia, joka loukkaa poliitikon kunnian tai yksityiselämän suojaa. Lisäksi tapausta on hyvä käyttää esimerkkinä havainnollistamaan toimittajan ja vastaavan toimittajan vastuiden eroja. Tapauksessa nimittäin toimittajat SS ja HS tuomittiin sakkoihin sananvapausrikoksen tehneenä, mutta vastaavasti VK vastaavana toimittajana vapautettiin sakkorangaistuksesta. Tapaus myös ilmentää hyvin sananvapauden ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen jännitettä.

On hyvin perusteltua, että KKO:n tapauksen kaltaisiin tapauksiin tartutaan, vaikka poliittisessa kirjoittelussa tunnustetaankin olevan laaja sananvapaus²⁰³. On totta, että poliitikon täytyy kestää julkisuuden henkilönä muita suurempaa kritiikkiä, mutta

²⁰² HE 54/2002 vp s. 69.

²⁰³ Tiilikka 2007: 554.

poliitikon halventaminen on aina tulkinnanvarainen, koska se saattaa täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkit²⁰⁴. Mielestäni Tiilikka perustelee hyvin, miksi journalistin julkaisema kirjoitus saattaa olla hyvin haitallinen esimerkiksi poliitikon kannalta. Hänen mukaansa tietty kohdeyleisö odottaa journalistilta oikeaa tietoa, koska journalisti on media-alan ammattilainen. Media-alan ammattilaisena yleisö pitää journalistin käsialasta lähtöisin olevaa tietoa lähtökohtaisesti luotettavana. Tieto on yleisön mukaan luotettavaa jo yksin siitä syystä, koska yleisö olettaa tiedon olevan sellaista, joka on sallittu julkaista ja joka noudattaa hyvää tapaa. Ongelmaksi muodostuu näin ollen se seikka, että yleisö ei osaa suodattaa oikeaa ja väärää tietoa. Onhan kyseessä kuitenkin ammattilaisen kirjoitus. Tästä syystä journalistin julkaisema kirjoitus joukkotiedotusvälineessä saattaa aiheuttaa hyvinkin suurta kärsimystä henkilölle, jonka toiminta tapoja tai yksityiselämää julkaisu käsittelee.²⁰⁵

Rangaistussäännös, joka koskee vastaavaa toimittajaa on tärkeä myös siitä syystä, koska vastaava toimittaja kantaa viime kädessä julkaisun sisällöstä vastuun. Tämä tarkoittaa sitä, että jokainen voi halutessaan salata henkilöllisyytensä ja pysytellä anonyyminä eli tuntemattomana esimerkiksi nimimerkin suojassa. Tällöin vastaava toimittaja tai toimittaja on velvollinen salaamaan henkilön henkilöllisyyden. Tämä tarkoittaa sitä, että anonyymina pysyttelevä ja kirjoittava henkilö ei voi joutua korvausvastuuseen kunniaan loukkaavan tekstin sisällöstä. Vastuun kantaa viime kädessä vastaava toimittaja.²⁰⁶ Anonyymia ilmaisua käsittelem tarkemmin kohdassa 5.3.

5.2. Keskustelupalstojen ylläpitäjän vastuu

Modernissa demokraattisessa yhteiskunnassamme kansalaiskeskustelu on osaksi siirtynyt käytäväksi Internetin keskustelupalstoille²⁰⁷. Keskustelupalstat ovat avoimia alustoja vapaalle käyttäjien väliselle keskustelulle, jossa keskusteluun osallistuvat ovat vuorovaikutuksessa internetin tietoverkon välityksellä.²⁰⁸ Sen lisäksi, että internetin

²⁰⁴ HE 94/1993 vp s. 85.

²⁰⁵ Tiilikka 2007: 214.

²⁰⁶ HE 54/2002 vp s 70.

²⁰⁷ Pihlajarinne 2012: 25.

²⁰⁸ Neuvonen 2013: 134.

keskustelupalstoilla keskustellaan ja vaihdetaan ajatuksia esimerkiksi yhteiskunnallisista ja poliittisista aiheista, keskustelupalstoilla on mahdollista jakaa mitä tahansa sellaista aineistoa, joka on muutettu digitaaliseksi²⁰⁹.

Keskustelupalstoilla ei suinkaan aina esiinny täysin asiallista aineistoa, joka kuuluisi julkaista kaikille avoimella keskustelupalstalla. Keskustelupalstoille saattaa joutua sellaista materiaalia, joka loukkaa esimerkiksi toisen henkilön kunniaa ja täyttää näin ollen sananvapauserikoksen tunnusmerkistön.²¹⁰ Hannulan ja Neuvosen mukaan yleensä keskustelupalstoilla tapahtuvat toisen henkilön solvaukset ovat jopa haitallisempia kuin perinteisen puheen välityksellä suullisesti tapahtuvat. Toista henkilöä loukanneet kirjoitukset nimittäin tallentuvat Internetissä useille eri palvelimille ja näin ollen kirjoitukset saattavat jäädä Internetin syövereihin ikuisiksi ajoiksi.²¹¹ Lisäksi internetiin julkaistut kirjoitukset ovat siitä syystä ongelmallisempia kuin esimerkiksi lehteen painetut julkaisut, koska niillä on Collinsin mukaan suurempi kapasiteetti tavoittaa suurempi yleisö kerralla. Lisäksi internetin käyttäjällä on mahdollisuus tallentaa sähköinen julkaisu koneelleen, levittää sitä helposti sähköisesti eteenpäin ja tulostaa se ulos itselleen.²¹²

Internetin tietoverkossa olevat keskustelupalstat ovat siitä syystä valvonnan ja sääntelyn puolesta ongelmallisia, koska niitä koskee osittain eri säännökset kuin tietoverkossa olevia verkkojulkaisuja. Keskustelupalstoilla olevia yksittäisiä kirjoituksia tai kommentteja ei luokitella verkkojulkaisuiksi. Näin ollen keskustelupalstoilla esiintyvät kirjoitukset eivät muodosta sananvapauserikoksen 1:2.2 §:n mukaan verkkoviesteistä muodostuvaa kokonaisuutta, jota sananvapauserikoksen voisi säännellä. Tämä seikka saattaa unohtua monilta, koska keskustelupalstat useimmiten toimivat monien verkkolehtien yhteydessä ja sekoittuvat näin ollen verkkojulkaisuihin. Verkkojulkaisuilla ja verkkoviesteillä on myös se ero, että verkkojulkaisuilla on toimittaja sekä vastaava toimittaja. Verkkoviesteillä ei ole vastaavaa toimittajaa. Verkkoviestejä ei myöskään käsitellä toimituksellisesti ennen niiden julkaisua, eikä kenenkään tarvitse näin ollen

²⁰⁹ Pihlajarinne 2012: 25.

²¹⁰ Pihlajarinne 2011: 1193.

²¹¹ Hannula & Neuvonen 2011: 531.

²¹² Collins 2001: 53.

hyväksyä keskustelupalstoilla esiintyvien kirjoitusten sisältöjä. Normaalisti julkaisuiden viimekätinen hyväksyminen kuuluisi vastaavan toimittajan tehtäviin.²¹³ Tästä syystä keskustelupalstoihin ei voida soveltaa sananvapauslain säännöstä päätoimittajarikkomuksesta²¹⁴.

Sen lisäksi, että keskustelupalstoille ei tarvitse määrätä lainsäädännön mukaan vastaavaa toimittajaa, ei lainsäädäntö myöskään aseta keskustelupalstoille vaatimusta tietystä valvovasta tahosta. Vastaavan tahon puuttuminen aiheuttaa sen, että keskustelupalstoilla on mahdollista käydä kaikenlaista keskustelua ilman kenenkään siihen puuttumatta. Tästä huolimatta lehdet harvemmin sivuuttavat Korpisaaren mukaan keskustelupalstojen valvonnan, vaan hoitavat sen hyvinkin tunnollisesti²¹⁵, koska lehtien keskustelupalstojen laadulla on hyvin suuri merkitys esimerkiksi lehden brändin kannalta. Lehdet eivät missään tapauksessa halua keskustelupalstoilleen asiatonta materiaalia luomaan negatiivista mielikuvaa lehdestä sen lukijoille, koska lehtien täytyy olla lukijoitaan houkuttelevia.²¹⁶

Joidenkin keskustelupalstojen valvonta toteutetaan kuitenkin jälkikäteisvalvontana²¹⁷. Jälkikäteen valvottuja keskustelupalstoja kutsutaan *moderoiduiksi* keskustelupalstoiksi. Tällaisille keskustelupalstalle on asetettu ylläpitäjä tai palstan valvoja. Molempien sekä ylläpitäjän että valvojan tehtävä on valvoa keskustelupalstalle julkaistujen viestien sisältöjä. Viestejä ei julkaista keskustelupalstalla ennen kuin valvova taho on ne tarkastanut ja hyväksynyt julkaistavaksi. Ylläpitäjän tai valvojan tehtävä on myös huolehtia siitä, että toisen käyttäjän kunniaa tai yksityisyyttä loukkaavat viestit poistetaan keskustelupalstalta. Lisäksi valvojalla tai ylläpitäjällä on oikeus asettaa kirjoitus- tai käyttökielto sellaiselle keskustelualueen käyttäjälle, joka ei noudata keskustelupalstalla hyvää tapaa.²¹⁸ Ongelmallisia ovat kuitenkin mielestäni sellaiset tapaukset, joissa keskustelupalstan ylläpitäjä tai valvoja on itse laiminlyönyt valvontatyönsä ja jättänyt noudattamatta journalistista hyvää tapaa. Tällaisesta

²¹³ Korpisaari 2016: 85–87.

²¹⁴ Niiranen, Sotamaa & Tillikka 2013: 83.

²¹⁵ Korpisaari 2016: 87.

²¹⁶ Pihlajarinne 2011: 1192; Korpisaari 2016: 87.

²¹⁷ Korpisaari 2016: 87.

²¹⁸ Hannula & Neuvonen 2011: 528; Neuvonen 2013: 134; Pesonen 2017: 190.

tapauksesta on syytä esitellä julkisen sanan neuvoston langettava tapaus 3353/SL/04, joka koskee kaupungin valtuutetun eli poliitikon arvostelua lehden keskustelupalstalla.

JSN:n langettavassa tapauksessa 3353/SL/04 Etelä-Suomen Sanomat oli julkaissut keskustelupalstallaan mielipiteen, joka oli arvostelut kaupunginvaltuutettua eli poliittista henkilöä. Keskustelupalstalla julkaistu mielipide oli jo yksinään poliitikkoa halventava, mutta tekstiosuus sen lisäksi arvosteli ja loukkasi poliitikkoa henkilökohtaisesti. Kirjoittajan mukaan valtuutettu vastustaa kaikkea ja hänen periaatteensa ovat sellaisia, joista erityisesti joutuvat kärsimään lahtelaiset moottoriurheilua rakastavat henkilöt. Etelä-Suomen Sanomat antoi kanteeseen vastauksensa, jonka mukaan verkkolehden keskustelupalsta oli kaikille avoin keskustelufoorumi, jonka ylläpitäjänä lehti itse toimi. Lehden päätoimittajan Heikki Hakalan mukaan keskustelupalstalle julkaistu mielipide ei ollut verkkojulkaisuksi katsottava julkaisu, eikä sellainen toimituksellinen julkaisu, jota JSN:n olisi kuulunut edes valvoa. Lisäksi Hakalan mukaan keskustelupalstalle julkaistu mielipide ei ollut sellainen mielipide, joka olisi loukannut poliitikon kunniaa tai yksityisyyttä ja joka olisi pitänyt näin ollen poistaa keskustelupalstalta jälkikäteen. JSN puolestaan tulkitsi tapauksen siten, että Etelä-Suomen Sanomat oli laiminlyönyt journalistin ohjeiden 23. kohdan, jonka mukaan jokaisen kunniaa ja ihmisarvoa täytyy suojata. JSN:n mukaan kaupungin valtuutettu eli poliitikko on henkilö, jonka toimintaa keskustelupalstoilla voidaan arvostella hyvin kriittisesti, mutta arvostelulle on esitettävä aina painava perustelu, joka julkaistusta mielipiteestä puuttui. JSN:n mukaan mielipide oli poliitikkoa kaikella tavalla henkilökohtaisesti loukkaava ja näin ollen Etelä-Suomen Sanomat oli rikkonut hyvää journalistista tapaa.

JSN:n tapaus on mielestäni hyvä esitellä tässä yhteydessä siitä syystä, koska se auttaa ymmärtämään JSN vastuujärjestelmän paremmin. Vastuujärjestelmän luonne median itsesääntelemänä tulee esille JSN:n päätöksestä hyvin selkeästi. Ensisijaisesti lehden velvollisuus olisi ollut valvoa keskustelupalstalla tapahtuvaa keskustelua ja kommentointia siten, ettei sinne olisi päätynyt sellaista materiaalia, joka olisi loukannut toisen henkilön kunniaa. JSN:n rooli puolestaan astui esille lehden toimintaa valvovana osapuolena. Koska lehti oli rikkonut hyvää journalistista tapaa, JSN:n tehtävä oli antaa sekä lehdelle että lehden päätoimittajalle huomautus. Keskustelupalstalle kirjoitettu poliitikon loukkaus ei kuitenkaan ollut niin merkittävä, että poliitikko olisi katsonut tarpeelliseksi nostaa kannetta häntä loukkaavasta mielipiteestä itse tuomioistuimeen saakka. Pelkkä JSN:n huomautus lehden päätoimittajalle katsottiin riittäväksi poliitikon toimesta.

Kaikki keskustelupalstat eivät kuitenkaan ole jälkikäteen valvottuja. Tällöin keskustelupalstalle saattaa joutua hyvinkin rajuja ilmaisuja ja loukkaavia

kommentteja.²¹⁹ Valvomattomien keskustelupalstojen myötä on syntynyt huoli siitä miten, keskustelupalstojen ylläpitäjän vastuuta tulisi korostaa. Tästä syystä juurikin keskustelupalstoille on ehdotettu päätoimittajavastuuta. Päätoimittajavastuu on kuitenkin ongelmallinen asettaa keskustelupalstoille siitä syystä, koska keskustelupalstoilla täytyy hyväksyä anonyymi viestintä. Päätoimittajavastuun tekisi myös ongelmalliseksi keskustelupalstoilla esiintyvä suuri informaation määrä, mikä asettaisi kaiken vastuun päätoimittajan harteille ja valvottavaksi.²²⁰

Keskustelupalstojen ylläpitäjän tai valvojan vastuu on mutkikas, mutta siitä huolimatta keskustelupalstan ylläpitäjä tai valvoja ei jää vaille rikosoikeudellista vastuuta. Keskustelupalstan ylläpitäjä tai valvojan tehtävä on vastata perustuslakivaliokunnan mietinnön (14/2002) mukaan keskustelupalstalla julkaistusta rikollisesta materiaalista. Keskustelupalstan ylläpitäjä kuitenkin vastaa vain sellaisesta rikollisesta materiaalista, jonka hän on huomannut, mutta johon hän ei ole toiminnallaan puuttunut tai pyytänyt julkaisun kirjoittajaa poistamaan. Eli lähtökohtaisesti rikollisesta julkaisusta ei vastaa kuitenkaan keskustelupalstan ylläpitäjä tai valvoja vaan se, joka rikollisen julkaisun on kirjoittanut ja jonka näin ollen on katsottava rikoksen tekijäksi tai rikokseen osalliseksi.²²¹

Oikeusministeriön lausuntotiivistelmästä (14/2011) käy ilmi, että sellaisia yhtenäisiä säädöksiä, jotka säätelisivät ylläpitäjän tarkkaa rikosoikeudellisesta vastuusta vapautumista, ei kuitenkaan ole toistaiseksi edes olemassa. Yhtenäisiä säännöksiä ei myöskään ole siitä, miten keskustelupalstan ylläpitäjän tulisi toimia välttääkseen itse joutumasta rikosoikeudelliseen vastuuseen keskustelupalstalle julkaistusta selvästi rikollisesta materiaalista. Oikeusministeriön lausuntotiivistelmässä käy kuitenkin ilmi, että ylläpitäjän täytyisi välittömästi tarttua toimeen ja pyrkiä estämään muilta käyttäjiltä pääsy rikolliseen materiaalin käsiksi. Näillä toimilla oikeusministeriö katsoo, että ylläpitäjä voitaisiin vapauttaa hänelle kuuluvasta rikosoikeudellisesta vastuusta.²²²

²¹⁹ Neuvonen 2013: 134.

²²⁰ KK 574/2007 vp s. 5.

²²¹ PeVM 14/2002 vp – HE 54/2002 vp. 5.

²²² Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 14/2011 s. 25.

5.3. Lähdesuoja ja anonyymi ilmaisu journalistin suojana

Lähdesuojalla on oleellinen merkitys sananvapauden toteutumisen kannalta, koska lähdesuoja takaa joukkotiedotukselle mahdollisuuden toimia yhteiskunnallisen keskustelun edistäjänä ja nostaa esille yhteiskunnallisia epäkohtia²²³. Lähdesuoja mahdollistaa sen, että yksityiset henkilöt uskaltavat ottaa aktiivisesti osaa julkiseen keskusteluun, levittää vapaasti tietoja ja kyseenalaistaa tarpeen vaatiessa julkisen vallan toimintaa. Mikäli lähdesuojaa ei olisi, henkilöiden olisi hyvin haastava osallistua julkisiin keskusteluihin ja levittää tietoa ilman pelotteita. Useimmat yksilöt ovat nimittäin yhteyksissä tahoihin, jotka saattaisivat pyrkiä estämään tietojen jakamisen suojatakseen omia intressejään.²²⁴ Tästä syystä lähdesuoja on erityisen tärkeä sananvapauden ominaisuus. Sen avulla joukkotiedotuksen on mahdollista nostaa esiin yhteiskunnallisesti tärkeitä ajatuksia ja tietoja.²²⁵

Lähdesuojaa ja anonyymia ilmaisua sääntelee sananvapauslain 16 §. Lähdesuojaan ja anonyymiin ilmaisuun on mahdollista vedota toimittajan tai päätoimittajan, jota syytetään sananvapausrikoksesta kuten kunnianloukkauksesta toista henkilöä kohtaan. Lähdesuoja takaa journalisteille suojan, johon vetoamalla he voivat kieltäytyä paljastamasta omaa tietolähdettään eli henkilöä, joka on luovuttanut heille tietoja.²²⁶ Tätä kutsutaan lähdesuojaksi, jota jokainen joukkoviestimien palveluksessa työskentelevä journalisti on oikeutettu hyödyntämään työssään²²⁷.

Journalisteille kuuluvasta lähdesuojasta löytyy kotimaisen lainsäädännön lisäksi suositus. Suosituksen on antanut Euroopan neuvosto vuonna 2000 jäsenvaltioille. Euroopan neuvoston suosituksessa todetaan siten, että journalistien hyödyntämä lähdesuoja on perusedellytys heidän harjoittamalleen työlle sekä tiedotusvälineiden vapaudelle. Journalistit ovat myös heidän omissa eettisissä säännöissään vihkiytyneet noudattamaan heille kuuluvaa velvollisuutta olla luovuttamatta tietolähteitään, joilta he ovat saaneet luottamuksellista tietoa. Euroopan neuvosto myös korostaa

²²³ Neuvonen 2008: 39.

²²⁴ HE 54/2002 vp s. 33.

²²⁵ Neuvonen 2008: 39.

²²⁶ Euroopan neuvoston suositus No.R (2000) 7.

²²⁷ HE 22/1994 vp s. 16; HE 54/2002 vp s. 21, Nuutila 2002: 908; Ollila 2004: 221.

suosituksessaan, että journalistien noudattama lähdesuoja perustuu yleissopimuksen 10 artiklaan sananvapaudesta.²²⁸

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin todennut ratkaisussaan *Goodwin v. Britannia* (1996), että ilman lähdesuojaa tietolähteet voisivat kieltäytyä antamasta lehdistölle sellaisia tietoja, jotka liittyisivät yleiseen etuun ja olisivat yleisön mielenkiintoa herättäviä asioita. Mikäli lähdesuojaa ei olisi, se haittaisi lehdistön elintärkeää tehtävää julkisen vallan valvojana, koska lehdistö ei saisi tarkkoja ja luotettavia tietoja. Lehdistön vapaus täytyy EIT:n mukaan turvata siten, että journalistisia tietolähteitä suojellaan.²²⁹ Samaan lopputulokseen EIT on tullut ratkaisussaan *Voskuil v. Alankomaat* (2007). Ratkaisussaan EIT totesi, että journalistin tietolähteiden paljastaminen ei ole yhteensopiva EIS 10 artiklan kanssa ellei sille ole pätevää perustelua. EIT katsoo, että journalistin lähteiden suojaaminen on perusedellytys lehdistövapauden suojaamiseksi.²³⁰

Vastaavasti on hyvä esitellä kotimaisesta oikeuskäytännöstä Turun hovioikeuden ratkaisema tapaus THO 2011:1. Hovioikeuden tapaus on hyvä esitellä siitä syystä, koska se havainnollistaa toimittajan oikeutta vedota lähdesuojaansa.

Esimerkiksi Turun hovioikeuden tapauksessa THO 2011:1 on kyse kansanedustaja G:hen kohdistetusta törkeästä kunnianloukkauksesta, jossa vedottiin RL 24 luvun 10 §:ään. Asianomistajana tapauksessa oli G, jonka mukaan hänestä oli esitetty valheellinen tieto tai vihaus Ajankohtainen kakkonen nimisessä ohjelmassa, joka kuului Yleisradio Oy:lle. Tiedon tai valheen esittäjä oli F kyseisessä ohjelmassa, jossa G oli haastateltavana. F toimittajana ja G:n haastattelijana oli tuonut ohjelmassa esille, että G oli kosketellut erään naiskansanedustajan rintoja eduskunnassa ja vihjannut eräälle toiselle naiskansanedustajalle halustaan ryhtyä tämän kanssa seksuaaliseen kanssakäymiseen vuonna 2006. Lisäksi G:stä oli esitetty kuva-aineistoa haastattelun aikana, josta G ei ollut tietoinen. D ohjelman vastaavana tuottajana ja E ohjelman osaamiskeskuksen päällikkönä olivat antaneet F:n esittää valheellisen tiedon tai vihjauksen G:stä ja avustaneet F:ää kunnianloukkauksrikoksen toteutumisessa. F kielsi syyllistyneensä kunnianloukkauksrikokseen ja vetosi sananvapauteensa, todenperäisyyteen sekä yhteiskunnallisesti tärkeän asian esille nostamiseen, koska kyse oli kansanedustajasta. Lisäksi F vetosi lähdesuojaansa, jolla hän halusi suojata tiedot G:stä puhelimitse hänelle antaneen henkilöllisyyden. D ja E puolestaan kielsivät syyllistyneensä avunantoon.

Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että kunnianloukkaus ei ole sellainen rikos, joka edellyttäisi ja sallisi lähdesuojan murtamisen. Lähdesuojaan vetoaminen kuitenkin

²²⁸ Euroopan neuvoston suositus No.R (2000) 7.

²²⁹ EIT tapaus *Goodwin v. Britannia* (27.3.1996). Kohta 39.

²³⁰ EIT tapaus *Voskuil v. Alankomaat* (22.11.2007). Kohta 65.

edellyttää toimittajalta erilaisten riskien tiedostamisen, joita liittyy lähdesuojaan vetoamiseen. Hovioikeus totesi myös ratkaisussaan, että kyse oli yhteiskunnallisesti tärkeän asian esille nostamisesta sekä keskustelun herättämisestä ja F oli oikeutettu toimittajan asemassaan käyttämään sananvapauttaan. D ja E eivät olleet avustaneet F:ää kunnianloukkauksrikoksessa, koska sellaisesta ei ollut kyse. Lisäksi hovioikeus vetosi EIT:n oikeuskäytäntöön, joka korostaa sananvapauden merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Näin ollen syytteet D:tä, E:tä ja F:ää kohtaan hylättiin.

Vaikka hovioikeuden tapauksessa toimittajaa vastaan oli nostettu kanne kunnianloukkauksrikoksesta, toimittaja kieltäytyi paljastamasta tietolähdettään, jolta hän oli totuudenmukaiset tiedot vastaanottanut. Ensinnäkin toimittaja oli itse luvannut tietolähteelleen olla paljastamatta tietolähdettään. Lisäksi kunnianloukkauksrikos ei kuitenkaan ole sen laatuinen rikos, josta tuomittaisiin vankeuteen. Tästä syystä lähdesuojan murtaminen ei ole mahdollista, koska kyse ei ole erittäin vakavasta rikoksesta. Kunnianloukkauksrikoksista tuomitaan yleensä tekijä ainoastaan vahingonkorvauksiin, joita tässä tapauksessa ei F:lle edes langetettu. Näin ollen F oli käyttänyt sananvapauttaan oikein.

Journalistin lähdesuoja ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa nauti suojaa ja ole murtamaton. Journalistin lähdesuoja on mahdollista murtaa siinä tapauksessa, jos esitutkinnassa tietojen luovuttaneen henkilön epäillään olevan tietoinen rikoksesta, johon hänen luovuttamansa tiedot ovat liittyneet. Epäillyn rikoksen on oltava sellainen, josta rangaistuksena olisi vankeutta. Vankeusrangaistuksen kesto olisi ankarin mahdollinen eli kuusi vuotta.²³¹ Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17:20.2 kohdassa. Lähdesuoja on kuitenkin mahdollista murtaa vaan siinä tapauksessa, jos sen murtamisella saadaan merkittävästi olennaisia tietoja, jotka ovat rikoksen selvittämiseksi tarpeellisia, eikä ilman niitä rikosta saataisi selvitettyä. Lisäksi journalistin tiedotusvälineen edustajana on oltava ydinhenkilö, jonka täytyy toimia todistajana rikoksen esitutkinnassa.²³²

Lähdesuojan lisäksi jokaisella on oikeus anonyymiin ilmaisuun, joka ei rajoitu käytettäväksi vain tietyissä joukkoviestinnän muodoissa. Anonyymiä ilmaisua on sallittua käyttää niin verkkoviesteissä, blogijulkaisuissa kuin myös virallisemmissa

²³¹ HE 46/2014 vp s. 27.

²³² Neuvonen 2008: 40–41.

julkaisuissa ja verkkojulkaisuissa.²³³ Anonyymillä ilmaisulla tarkoitetaan esimerkiksi sellaista tekstin kirjoittajaa, joka ei ole maininnut tekstinsä yhteydessä omaa nimeään, salanimeään tai nimimerkkiään. Anonymiteetti ja oman henkilöllisyytensä suojaaminen on myös sellaisen henkilön oikeus, joka antaa tietoja kirjoitettavaa tekstiä varten toimittajalle tai yksityiselle henkilölle.²³⁴

Suomessa lähdesuojan ja anonymiteetin laaja-alaisuudesta johtuen on suuri riski, että jotkut nojautuvat käyttämään lähdesuojaa ja anonymiteettiä väärin²³⁵. Katson, että anonymiteetti ilmaisu on hyvin ongelmallinen siinä mielessä, että se jättää anonyymisti kirjoittaneen henkilön täysin tuntemattomaksi. Anonyymisti kirjoittavan henkilön on helppo tukeutua anonymiteettinsa taakse. Tällöin anonyymi kirjoittelu mahdollistaa erittäin loukkaavien kommenttien kirjoittamisen. Esimerkiksi EIT:n tapauksessa *Delfi AS v. Viro EIT* (2015) totesi, että anonymiteetin suojassa kirjoittaneiden henkilöiden kommentit ovat useimmiten paljon loukkaavampia ja ankarampia kuin henkilöiden, jotka ovat rekisteröityneitä ja kirjoittavat omalla nimellään. Loukkaavimmat ja ankarimmat kommentit ovat varsinkin internetin keskustelupalstoilla usein sellaisia, jotka herättävät helpommin lukijoiden mielenkiinnon.²³⁶

²³³ Korpisaari 2016: 143.

²³⁴ HE 54/2002 vp s. 21.

²³⁵ Neuvonen 2008: 40.

²³⁶ EIT *Delfi AS v. Viro* (16.6.2015).

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassa lähdin liikkeelle tarkastelemalla poliittisen vallan käsitettä ja sen merkitystä yhteiskunnassamme. Mielestäni poliittisen vallan käsitettä oli syytä tarkastella yksityiskohtaisesti. Syynä poliittisen vallan yksityiskohtaiselle tarkastelulle oli tutkielmassani se ajatus, että poliittisen vallan käyttäjiä ovat poliitikot ja poliittisen vallan vastaparina yhteiskunnassa toimii median valta. Vaikka poliitikot ovat poliittisen vallan käyttäjiä, valta kuitenkin viime kädessä kuuluu kansalle, jota poliitikot edustavat eri valtion orgaaneissa kuten eduskunnassa ja kunnanhallituksessa. Koska poliitikot ovat kansalaisten edustajia, heillä on poliittinen vastuu toiminnastaan kansalaisille. Poliittinen vastuu luo luottamuksen poliitikoiden ja kansalaisten välille, joka on edellytys toimivalle demokratialle. Poliitikoiden ja kansalaisten välille tarvitaan kuitenkin taho, joka toimii kansalaisten tiedottajana poliitikoiden toiminnasta. Tiedottava taho on yhteiskunnassamme joukkotiedotus.

Joukkotiedotus on kuitenkin itsessään vaan väline ja lopullisen tiedottamisen hoitavat toimittajat eli journalistit. Journalistien tehtävä on kerätä poliitikoiden toiminnasta tietoa ja tiedottaa kansalaisia esimerkiksi meneillä olevista poliittisista päätöksistä. Journalistien tehtävä on julkaista sellaisia uutisia, jotka vaikuttavat kansalaisiin ja saavat aikaan heissä voimakkaita reaktiota. Tämä edesauttaa sitä, että kansalaiset alkavat käydä poliittista kansalaiskeskustelua ja vaatia omien oikeuksiensa toteutumista yhteiskunnassa. Poliitikoiden toiminnasta tiedottaminen luo edellytyksen myös sille, että kansalaisilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä poliittisen vallan toiminnasta ja arvostella sitä. Ilman tietoa poliittisen vallan toiminnasta, kansalaisten ei olisi edes mahdollista arvostella sitä. Tästä syystä esimerkiksi eduskunnan täysistunnot täytyy pitää julkisina, että journalistit voisivat tiedottaa niiden kulusta mediassa. Näin kansalaiset saavat tietää tapahtumien kulusta joukkotiedotuksen välityksellä.

Koska journalistit tarkkailevat poliittisen vallan toimintaa ja toimivat kansalaisten tiedottajina heitä kutsutaan julkisen vallan vahtikoiriksi. Julkisen vallan vahtikoiran rooli on antanut journalisteille yhteiskunnan taholta laajan oikeuden käyttää sananvapautta joukkotiedotusvälineissä, koska journalistit ovat yhtäläillä kansalaisten

edustajia kuten myös poliitikot. Journalistien välityksellä kansalaiset nimittäin saavat mielipiteensä näkyville joukkotiedotuksessa ja näin kansalaisten mielipiteet tavoittavat poliittiset päättäjät. Journalistien laajaa sananvapautta tukee säännökset PL 12 § sananvapaudesta sekä kansainväliset sopimukset, jotka korostavat sananvapauden merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tämän lisäksi journalistien sananvapautta tukee Journalistien ohjeet, jotka perustuvat media-alan itsesääntelyyn.

Journalistit ovat vihkiytyneet noudattamaan työssään tiettyjä toimintaperiaatteita. Esimerkiksi Suomessa journalistit ovat sitoutuneet noudattamaan Journalistin ohjeita, jotka määrittelevät raamit journalistien eettiselle toiminnalle. Lisäksi journalistin toimintaa ohjaa lainsäädäntö. Suomessa kansalaisten kuten myös journalistien sananvapautta sääntelee sekä perustuslain 12 § että laki sananvapauden käytöstä joukkotiedotuksessa. Sananvapaussäädäntö ei ole rajoitussäännöksiä sananvapauden käyttämisestä. Sananvapauden rajoitussäännökset löytyvät rikoslain 24:8.2 ja 24:9.2 puolesta rajoittaa julkisessa roolissa toimivan poliitikon yksityiselämän suojaa ja 24:9.2 puolestaan rajoittaa hänen kunnian suojaansa. Rajoitukset perustuvat siihen, että jokaisella on oikeus esittää sellainen tieto, joka on yhteiskunnallisesti merkittävä, vaikka kyseinen tieto astuisi poliitikon kunnian tai yksityiselämän alueelle. Rikoslain rajoitussäännökset osoittavat sen, että journalistit voivat käyttää sananvapauttaan laajasti, kun he julkaisevat joukkotiedotuksessa poliitikon toimintaan tai yksityiselämään liittyviä asioita. Käytännössä journalistit voivat arvostella poliitikoita joukkotiedotuksessa, mutta arvostelu ei saa kohdistua poliitikoiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai hyvin arkaluonteisiin yksityiselämän asioihin kuten intiimielämään.

Tukea rikoslain rajoitussäännöksille antoi tutkielmani mukaan julkisen sanan neuvoston lausuma yksityiselämästä vuodelta 1980. Kyseisessä lausumassa on esitetty kolmiportainen asteikko. Poliitikot asettuvat kyseisen asteikon ensimmäiselle portaikolle A-ryhmään. Poliitikoiden kuuluminen A-ryhmään tarkoittaa sitä, että heillä on kaikista suppein yksityiselämän suoja. JSN:n lausuma antaa näin ollen tukea sille, että poliitikko ei nauti niin laajaa yksityiselämän suojaa kuin yksityishenkilö. Tällöin journalistilla on mahdollisuus julkaista poliitikon yksityiselämään liittyviä asioita

joukkotiedotuksessa yhteiskunnallisen merkityksen nimissä. Tämä kävi tutkielmassa ilmi muutamista JSN:n ratkaisemista tapauksista.

Suomalaisesta oikeuskäytännöstämme löytyi hyvin niukasti oikeuskäytäntöä, jossa journalistin julkaisu poliitikosta olisi johtanut sananvapausrikoksen toteutumiseen loukkaamalla poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaa. Suomalaisesta oikeuskäytännöstä löytyi ainoastaan kaksi tapausta, joista toinen oli myöhemmin tuomittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa korkeimman oikeuden ratkaisusta journalistin valituksen perusteella toisin. Julkisen sanan neuvoston ratkaisemista tapauksista löytyi kuitenkin hieman enemmän tapauksia, joissa journalisti tai lehti oli saanut JSN:lta huomautuksen astuttuaan poliitikon kunnian tai yksityiselämän suojan alueelle. Loukkaukset eivät kuitenkaan olleet tutkielmani mukaan niin merkittäviä, että poliitikot olisivat nostaneet niistä kanteita tuomioistuimeen saakka, koska oikeuskäytännöstämme en kyseisiin JSN:n ratkaisuihin viittaamia tapauksia löytänyt.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä löytyi puolestaan muutama tapaus, joissa EIT oli tuominnut journalistin sananvapausrikoksesta korvaamaan poliitikolle aiheuttamansa kärsimyksen loukkaamalla hänen kunnian ja yksityiselämän suojaansa. Näissä tapauksissa EIT oli kiinnittänyt huomiota arvostelun kohteena olleen poliitikon muuttuneeseen yhteiskunnalliseen asemaan. Poliitikon asema oli muuttunut siten, että hän ei enää joukkotiedotukseen julkaistun tiedon hetkellä toiminut poliitikkona, mutta lähellä sellaista. Tämä vaikutti siihen, että poliitikon tai häneen rinnastettavan henkilön kunnian ja yksityiselämän suoja oli palautunut yksityishenkilön yksityiselämän suojan tasolle, jolloin journalisti oli astunut hänen yksityiselämänsä alueelle. Näin ollen journalisti oli tuomittava sananvapausrikoksesta, esimerkiksi EIT:n tapauksessa *Tammer v. Viro* (2001). Lisäksi EIT kiinnitti huomioita tapauksissa tietojen yhteiskunnalliseen merkitykseen ja siihen, mitä voidaan olettaa hyväksyttävän poliittiselta keskustelulta. Esimerkiksi tapaus *Ruusunen v. Suomi* (2014) pääministerin erittäin intiimin entisen parisuhteen yksityiskohtien esiintuominen julkisuudessa ei ollut millään tavoin yhteiskunnallisesti merkittävää. EIT tuomitsi tapauksen siten, että pääministerin yksityiselämää oli loukattu ja sillä oli aiheutettu merkittävää kärsimystä pääministerille. Vastaavasti EIT:n tapauksessa *Lopes Gomes da Silva Lopes Gomes da*

Silva v. Portugali (2000) oli ylitetty se raja, jota poliittiselta keskustelulta voidaan olettaa hyväksyttävän. Poliittinen keskustelu oli kärjistynyt niin voimakkaaksi, että se oli loukannut poliitikon kunniaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö kuitenkin osoittaa, että journalistilla on oikeus käyttää sananvapauttaan ja julkaista poliitikon yksityiselämästä asioita julkisuudessa. Journalistin oikeus julkaista asioita, jotka liittyvät poliitikon yksityiselämään liittyy journalistin julkisen vallan vahtikoiran rooliin tutkielmani mukaan. Journalistin rooli poliittisen vallan vahtikoirana korostuu tutkielmassani useasti. Journalistilla on jopa velvollisuus tiedottaa kansalaisia sellaisista asioista, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä, mutta saattavat astua poliitikon yksityiselämän alueelle. Esimerkiksi EIT tapauksessa *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* (16.11.2005) toimittajan oikeudeksi katsottiin tiedottaa joukkotiedotuksessa vaaliehdokkaan ja hänen avustajansa välisestä suhteesta, koska tieto katsottiin yhteiskunnallisesti merkittäväksi. Tutkielmani mukaan EIT myös perustelee useita ratkaisujaan, jotka astuvat poliitikon yksityiselämän alueelle siten, että poliitikon alentunut yksityisyyden suoja johtuu poliitikon julkisesta roolista. Tällöin poliitikon on kestettävä se tosiasia, että hänen yksityiselämästään saatetaan julkaista asioita julkisuudessa, mikäli asioilla on edes vähän yhteiskunnallista merkitystä.

Tutkielmani mukaan journalistilla on lisäksi oikeus käyttää sananvapauttaan siten, että hän arvostelee poliitikon toimintaa julkisuudessa. EIT:n oikeuskäytännöstä nousi esille tapauksia, joissa journalisti oli arvostellut joukkotiedotuksessa poliitikon toimintaa ja jopa nimittänyt poliitikkoa poliitikon mielestä halventavalla ja loukkaavalla sanalla. Tällaisissa tapauksissa EIT oli kiinnittänyt huomiota asiayhteyteen, jossa journalisti oli käyttänyt poliitikosta kyseistä halventavaa tai loukkaavaa sanaa. EIT:n oikeuskäytännöstä oli huomattavissa, että pelkkä loukkaava sana ei ole koskaan peruste rajoittaa journalistin sananvapautta. Esimerkiksi EIT:n tapauksessa *Oberschlick v. Itävalta* (1997) toimittaja oli nimittänyt poliitikkoa idiotiksi. Lopulta EIT tuomitsi tapauksen siten, että toimittajan kommentit perustuivat poliitikon puheeseen ja lausumaan, joka itsessään oli jo provosoiva.

Tällaisissa tapauksissa, joissa journalisti oli vapautettu sananvapausrikosyytteistä, EIT oli korostanut, että julkisessa roolissaan poliitikko alistaa sanomansa ja lausumansa journalistien sekä kansalaisten arvioitavaksi. Lisäksi EIT oli korostanut, että poliitikot julkisessa roolissaan esittävät useimmiten sellaisia lausumia, jotka ovat erittäin alttiita kaikenlaiselle kritiikille. Tällöin julkisessa roolissaan poliitikon täytyy kestää rajuakin kritiikkiä, joka häneen kohdistuu joukkotiedotuksessa. EIT kuitenkin korosti, että poliitikkoa arvosteleva julkaisu on yleisesti hyväksyttävä silloin, kun julkaisulla on tarkoitus herättää poliittista keskustelua. Julkaisun tarkoituksena ei saa olla poliitikon henkilökohtaisten ominaisuuksien loukkaaminen.

Tutkielmassani tarkastelin lisäksi päätoimittajan vastuuta poliitikkoon kohdistuvissa sananvapausrikoksissa. Päätoimittaja työskentelee lehden toimituksessa ja saa lehteen menevän julkaisun tarkasteltavakseen yhdeltä tai useammalta toimittajalta. Päätoimittajan tehtävä on hyväksyä kyseinen julkaisu ensin julkaisukelpoiseksi ja sen jälkeen hyväksyä se julkaistavaksi. Yhtä ainuttakaan julkaisua ei julkaista lehteen ilman päätoimittajan suostumusta. Näin ollen päätoimittaja on viime kädessä vastuussa myös mahdollisesta rikollisesta julkaisusta. Jos päätoimittaja kuitenkin vilpittömästi kieltää olleensa epätietoinen rikollisesta julkaisusta, hän voi vapautua häntä kohtaan nostetuista sananvapausrikosyytteistä. Tällöin julkaisun kirjoittaneet toimittajat ovat vastuussa ja he joutuvat korvaamaan asianomaiselle aiheutuneen kärsimyksen sakkona. Näin kävi esimerkiksi KKO:n tapauksessa 2005:82. Päätoimittaja vapautettiin syytteestä, mutta kaksi toimittajaa veloitettiin maksamaan asianomaiselle sakkoja.

Mitä tuli puolestaan journalistin hyödyntämään lähdesuojaa tutkimuksessani, tuomioistuin ei saa purkaa sitä. Edes kunnianloukkaus poliitikkoa kohtaan ei velvoita lähdesuojan purkamiseen. Kunnianloukkaus ei ole sen luokan rikos, että lähdesuojan purkaminen olisi edes olennaista. Lähtökohtaisesti journalistin täytyy saada yhteiskunnallisista asioista tiedottaessaan käyttää hänelle kuuluvaa lähdesuojaa. Tämä perustuu siihen, että journalistin täytyy saada asianmukaisilta tietolähteiltä oleellisia tietoja, jotka liittyvät esimerkiksi poliitikkojen tekemiin päätöksiin tai muihin asioihin, joita poliitikot saattavat salalla julkisuudelta.

Tiivistän tutkielmani tutkimustulokset vielä siten, että lähtökohtaisesti journalisti nauttii erittäin laajasta sananvapaudesta suhteessa poliitikon kunnian ja yksityiselämän suojaan. Journalisti joutuu hyvin harvoin vastuuseen poliittisista julkaisuistaan, jotka joko arvostelevat poliitikkoa tai liittyvät poliitikon yksityiselämään. Journalistin sananvapautta voidaan rajoittaa ainoastaan siinä tapauksessa, jos journalisti on paljastanut poliitikon yksityiselämästä jotain sellaista, joka todella on aiheuttanut poliitikolle kärsimystä ja vaikuttanut poliitikon yhteiskunnallisen roolin heikkenemiseen. Lisäksi journalisti voidaan tuomita sananvapauseriksestä, josta hän ei ole huomionnut julkaisunsa ajankohtaa, jolloin poliitikko ei toimi enää tehtävässään. Tällöin poliitikon yksityiselämään liittyvät arkaluonteiset asiat eivät ole enää yhteiskunnallisesti merkittäviä, joita journalistin olisi oikeus julkaista. Lähtökohtaisesti poliitikoista tulisi julkaista joukkotiedotuksessa asioita, jotka ovat yhteiskunnallisesti hyvin merkittäviä ja lisäävät yhteiskunnassa poliittista avoimuutta. Esimerkiksi useat poliitikoiden tekemät päätökset ja lausumat ovat tällaisia asioita, joita niin journalistit kuin kansalaiset ovat oikeutettuja arvostelemaan joukkotiedotuksessa.

Poliitikon täytyy puolestaan muistaa, että hänen kunnian ja yksityiselämän suojansa ei ole yhtä korostunut kuin yksityishenkilöllä. Poliitikon ja yksityishenkilön suoja eivät ole keskenään verrannolliset. Näin ollen poliitikon on syytä muistaa, että journalisti on oikeutettu julkaisemaan hänestä hyvin rajujakin ja jopa hieman loukkaaviakin julkaisuja joukkotiedotuksessa. Journalistin on puolestaan muistettava, että hänen on noudatettava toimitus- ja julkaisutyössään totuutta. Poliitikosta ei saa kuitenkaan keksiä asioita, vaan asioiden totuudenmukaisuus täytyy kyetä osoittamaan. Journalistien työssä totuuden noudattaminen perustuu Journalistin ohjeisiin.

LÄHDELUETTELO

- Aarnio, Aulis (1978). Mitä lainoppi on. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Brants, Kees & Cleas de Vreese, Judith Möller, Philip van Praag (2010). The Real Spral of Cynicism? Symbiosis and Mistrust between Politicians and Journalists. *International Journal of Press/Politics*: 15:1, 25–40. Saatavissa: 10.10.2018 <https://journals-sagepub-com.proxy.uwasa.fi>.
- Bruun, Lars & Lauri Kerosuo, Paul Strandén, Timo Vuortama (1984). Viestinnän lait ja säännöt. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- Collins, Matthew (2001). The law of defamation and the internet. New York: Oxford University Press Inc.
- Frost, Chris (2007). Journalism ethics and regulation: second edition. Great Britain: Pearson Education.
- Hallberg, Pekka (2011) Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Perusoikeudet: Oikeuden perusteet, 29–59. Toim. Pekka Hallberg & Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori. Helsinki: WSOYpro.
- Hallila, Heikki (2013). Eduskuntaryhmien oikeudellinen sääntely. 37-52. Edilex. Saatavissa 1.1.2013 <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/10473.pdf>.
- Hannula, Ilari & Riku Neuvonen (2011). Internetin keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu rasistisesta aineistosta. *Lakimies*: 2, 527-548. Edilex. Saatavissa 12.11.2018: <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/7788.pdf>.
- Heinon, Ari (1996). Journalistit sananvapauden portinvartijoina. Teoksessa: Sananvapaus, 225–242. Toim. Kaarle Nordenstreng. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Heinonen, Ari (1995). Vahtikoiran omatunto: Journalismin itsesääntely ja toimittajat. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hemànus, Pertti (1983). Journalistin vapaus. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Herkman, Juha (2011). Poliitiikka ja mediajulkisuus. Tampere: Vastapaino.
- Heuru, Kauko & Erkki Mennola, Aimo Rynänen (2008). Kunta: Kunnallisen itsehallinnon perusteet (2011). Tampere: Tampere University Press ja tekijät.
- Heuru, Kauko (2001). Kuntalaki käytännössä. Helsinki: Edita Oyj. Saatavissa 1.1.2001 <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/kirjat/139.pdf>.
- Hoikka, Mikko (2009). Sananvapaus Euroopan unionin oikeudessa. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Huovinen, Sakari (2008). Mediavapaus sananvapauteen perustuvana oikeusperiaatteena. Lakimies: 5, 747–772. Edilex. Saatavissa 10.10.2019 <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/5422.pdf>
- Husa, Jaakko & Teuvo Pohjalainen (2009). Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: Johdatus julkisoikeuteen. Hämeenlinna: Talentum Media Oy.
- Jyränki, Antero & Jaakko Husa (2015). Valtiosääntöoikeus. Helsinki: Helsingin Kamari Oy.
- Jyränki, Antero (2003). Valta ja vapaus. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Karppinen, Kari & Janne Matikainen (2012). Julkisuus ja demokratia. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Kolehmainen, Simo & Valtakunnansyyttäjävirsto (2009) Syyteoikeudesta sananvapausririkoksissa. Valtakunnansyyttäjävirsto: 6. Saatavissa 1.1.2009 http://www.vksv.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirsto/vksvliitetiedotot/julkaisusarja/6INH2Ktbr/6_Syyteoikeudesta_sanavapausrikoksissa.

Korpisaari, Päivi (2016). Johdatus viestintäoikeuteen. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Korpisaari, Päivi (2015). Sananvapaussäädäntö 2000-luvulla. Teoksessa: Sananvapaus Suomessa, 105–138. Toim. Kaarle Nordenstreng. Tampere: Tampere University Press.

Kunelius, Risto (2010). Viestinnän vallassa: Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOYpro Oy.

Manninen, Sami (2011). Sananvapaus ja julkisuus (PL 12 §). Teoksessa Perusoikeudet: Oikeuden perusteet, 459–492. Toim. Pekka Hallberg & Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori. Helsinki: WSOYpro.

Nieminen, Hannu (2002). Joukkoviestinnän ja sen julkisen sääntelyn perusteet. Teoksessa: Viestintäoikeus, 3–34. Toim. Heikki Kulla, Mikael Koillinen, Jorma Kuopus, Juha Lavapuro, Lasse Lehtonen, Hannu Nieminen, Riitta Ollila, Teuvo Pohjalainen, Tuomas Pöysti, Hannu Sorvari, Katariina Sorvari, Aarre Tähti, Veli-Pekka Viljanen, Anna-Riitta Wallinen. Vantaa: WSOY Lakitieto.

Nieminen, Hannu & Mervi Pantti (2012). Media markkinoilla: Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Nuutila, Ari-Matti (2002). RL 24: yksityisyyden, rauhan ja kunnianloukkausririkokset.

Teoksessa: Rikosoikeus, 879–949. Toimi. Olavi Heinonen & Pekka Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä, Martti Majanen, Kimmo Nuotio, Ari-Matti Nuutila, Ilkka Rautio. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Karppinen, Kari (2012) Sananvapauden myytit ja ideologiat. Teoksessa: Julkisuus ja demokratia, 61–82. Toim. Kari Karppinen & Janne Matikainen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Kuusela, Sari (2015). Organisaatioelämää: Kulttuurin voima ja vaikutus. Alma Talent Oy.

Louw, Eric (2010). 2nd Edition: The Media & Political Process. California: SAGE Publications Ltd.

Matikkala, Jussi (2014). Onko ilmaisurikoksia koskeva sääntelymme kohdallaan? Edilex. Saatavissa 30.1.2014 <https://www-edilex.fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/12113.pdf>.

Mediataitokoulu (2015). Mediataitokulttuuri. Saatavissa 10.10.2019 https://www.mediataitokoulu.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=321&Itemid=413&lang=fi.

Mill, John Stuart (1982). Vapaudesta. Helsinki: Librum Oy. Suomentanut Niilo Liekka.

Mäenpää, Olli (2008). Julkisuusperiaate. Alma Talent Oy.

Mäenpää, Olli (2016). Julkisuusperiaate. Alma Talent Oy.

Mäenpää, Olli (2017). Yleinen Hallinto-oikeus. Alma Talentum Oy.

Mäntylä, Jorma (2004) Journalistin etiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja Oy.

Neuvonen, Riku (2012). Sananvapauden sääntely Suomessa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy.

Neuvonen, Riku (2005). Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Helsinki: Talentum Media Oy.

Neuvonen, Riku (2012). Vastamedia sananvapauden ja journalismin rajoilla. Teoksessa: Oikeus tieto ja viesti: Viestintäoikeuden vuosikirja 2015, 2–20. Toim. Päivä Korpisaari. Helsinki: Unigrafia Oy.

Neuvonen, Riku (2013). Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Neuvonen, Riku (2008). Viestintäoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum Media Oy.

Neuvonen, Riku (2014). Yksityisyyden suoja Suomessa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy.

Nieminen, Hannu & Minna Aslama, Mervi Pantti (2005). Media ja demokratia Suomessa: Kriittinen näkökulma. Oikeusministeriön julkaisu 11/2005. Saatavissa 1.11.2005: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75823/omju_2005_11_media_ja_demokratia.pdf?sequence=1.

Niiranen, Valtteri & Petteri Sotamaa, Päivi Tiilikka (2013) Sananvapauslaki. Alma Talent Oy.

Ojanen Tuomas (2001). Suomen valtiosäännön perusteita. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Ollila, Riitta (2004). Sananvapaus. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Palonen, Kari (2012). Parlamentarismi retorisena politiikkana. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Pesonen, Pirkko (2017). Viestinnän lait. Keuruu: Edita Publishing Oy.

- Pesonen, Pirkko (2011). Viestintäoikeuden käsikirja. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pietilä, Kauko (1998). Massa ja yleisö journalismin historiassa. Teoksessa: Viestinnän jäljillä: Näkökulmia uuden ajan ilmiöön, 57–78. Toim. Ullamaija Kivikuru & Risto Kunelius. Helsinki: Werner Söderström Oyj.
- Pihlajarinne, Taina (2012). Internet välittäjä ja tekijänoikeuden loukkaus. Vantaa: Helsingin Kamari Oy/Helsingin seudun kauppakamari ja tekijät.
- Pihlajarinne, Taina (2011). Keskustelupalstojen ylläpitäjän vastuu: EU-sääntelystä kansalliseen oikeuteen – sananvapauserikokset ja tekijänoikeuserikokset. Lakimies: 6, 1192–1214. Edilex. Saatavissa 6.1.2011 <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/8284.pdf>.
- Railo, Erkki (2012). Poliitikkojen henkilökuvat yhteiskunnallisen vallan tuottamisen välineinä. Teoksessa: Media historiassa, 47–77. Toim. Erkki Railo & Paavo Oinonen. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.
- Reunanen, Esa (2014). Toimittajan poliittinen identiteetti: Aktiivinen aatteenkannattaja, passiivinen puhelinpylväs vai jotain muuta. Teoksessa: Journalistin vapaus, 46–73. Toim. Luostarinen Heikki & Pentti Raittila. Tampere: Vastapaino.
- Rosendahl, Riikka (2006). Joukkoviestin oikeudellisena käsitteenä – Tutkijan ajatuksia tutkimuskohteesta. Teoksessa: Viestintäoikeuden vuosikirja 2016, 1–18. Toim. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti (KATTI). Helsinki: Hakapaino.
- Ruotsalainen, Jani (2006). Mitä saa sanoa: Sananvapauden oikeudelliset rajat yksityistä ihmistä käsittelevissä joukkoviestimissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Salminen, Esko (2006). Mediavallan aika: Poliitikkaa tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Seppänen, Janne & Esa Väli-verronen (2013). Mediatyhteiskunta. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Setälä, Maija (2003). Demokratian arvo: Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Tiilikka, Päivi (2008). Journalistin sananvapaus. Helsinki: WSOY.

Tiilikka, Päivi (2007). Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Alma Talent Oy.

Tuori, Kaarlo (2005). Vallanjako: Vallanjako – vaiettu oppi. Lakimies: 7-8, 1021-1049. Edilex. Saatavissa 1.1.2005 <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/2746.pdf>.

Valkonen, Martti (2003). Sananvapaus kauppatavarana. Helsinki: Suomalainen Matkaopas Finnish Guidebooks Oy.

Vesa, Juho (2016). Päätöksenteon avoimuus ja medioituminen Suomen konsensusdemokratiassa. Helsinki: Unigrafia Oy.

White, Aidan (2011). Ethical journalism and human rights. Teoksessa: Human rights and a changing media landscape, 47–74. Toim. Thomas Hamberg. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Virallislähteet

HE 268/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2009 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 19/2013 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

HE 54/2002 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 20/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain sekä kuntalain 50 §:n muuttamisesta.

HE 46/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 309/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 94/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 131/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen Hallitusmuodon ylintä syyttäjää koskevien säännösten muuttamisesta sekä laiksi yleisistä syyttäjistä ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 22/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 1/1998 Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 239/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

HE 184/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien säännösten uudistamiseksi.

Kirjallinen kysymys 574/2007 vp. Internetpalveluiden ylläpitäjän vastuun selkiyttäminen.

LaVM 6/2000 vp – HE 184/1999 Lakivaliokunnan mietintö 6/2000 vp. Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

PeVM 14/2002 vp – HE 54/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö 14/2002 vp.

Tuomioistuinratkaisut

EIT Lings v. Itävalta (8.6.1986).

EIT Goodwin v. Britannia (27.3.1996).

EIT Oberschlick v. Itävalta (1.7.1997).

EIT Lopes Gomes da Silva v. Portugali (28.9.2000).

EIT Tammer v. Viro (6.2.2001).

EIT Scharsach ja New Verlagsgesellschaft mbH v. Itävalta (13.2.2004).

EIT Von Hannover v. Saksa (24.9.2004).

EIT Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi (16.11.2005).

EIT Lindon, Otchakovsky-Laurens ja July v. Ranska (22.10.2007).

EIT Voskuil v. Alankomaat (22.11.2007).

EIT Affaire Conceição Letria v. Portugali (12.4.2011).

EIT Ruusunen v. Suomi (14.1.2014).

EIT Delfi AS v. Viro (16.6.2015).

KKO 1621/2005.

KKO 1766/2006.

KKO 31/2009.

KKO 1296/2010.

KHO 510/2017.

THO 31.1.2011/192.

Julkisen sanan neuvoston ratkaisut

JSN 3350/SL/05.

JSN 6414/AL/16.

JSN 3353/SL/04.

JSN 5150/SL/13.

JSN 6663/SL/17.

JSN 3581/SL/06.

Muut lähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 2577 (2007).
Towards decriminalization of defamation.

Euroopan neuvoston suositus No. R (2000) 7.

Euroopan tietosuojavaltuutettu. Tiivistelmä Euroopan tietosuojavaltuutetun lausunnosta,
joka koskee manipulointia verkossa ja henkilötietoja (2018/C 233/06).

International – Munich Declaration of the Duties and Rights of Journalists 1971.

Julkisen sanan neuvosto (2011) Journalistin ohjeet ja liite.

Julkisen sanan neuvosto (1980). Periaatelausuma yksityiselämä 1980.

Julkisen sanan neuvosto (2014). Perussopimus.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus)
(8/1976).

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 14/2011. Keskustelupalstojen ylläpitäjien
vastuu.

VKS 2017:2 Menettely sananvapauserikosoissa.